

CEZA MUHAKEMESİNDE POLİGRAFİK İNCELEMELERİN GEÇERLİLİĞİ VE DELİL DEĞERİ SORUNU

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1732966>

Dr. Öğr. Üyesi Meral BALCI*

Öz

Kişinin beyanının doğruluğunu tespit için kullanılan poligrafik incelemeler, ceza muhakemesinde ispat aracı olarak kabul edilebilirliği noktasında sorun arz etmektedir. Konu esas olarak, bu tür incelemelerin insan onurunu ve genel kişilik haklarını ihlal edip etmediği ve kullanılan beyan doğrulama yönteminin ceza muhakemesinin temel ilkeleriyle uyumlu olup olmadığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Günümüze kadar geleneksel anlamda poligraf (yalan makinesi) üzerine yapılan değerlendirmeler, genel olarak yasak ifade alma ve sorgulama yöntemi olduğu kabulüyle sonuçlanmıştır. Bununla birlikte beyan kontrol yöntemlerine ilişkin araştırmalarla kaydedilen gelişmenin hukuk alanına da yansımaları olmuş ve bazı hukuk sistemlerinde poligrafik incelemelerin geçerliliği daha fazla konu edilmeye ve hatta yasal düzenleme bağlamında karşılık bulmaya başlamıştır. Teknolojik gelişmelerle beraber modern poligrafik incelemelerin geçerliliğine ilişkin engellerin ortadan kalkıp kalkmadığı hususu, ceza muhakemesi hukukunun esaslarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler

Ceza Muhakemesi Hukuku, Poligraf, Yasak İfade Alma ve Sorgulama Yöntemi, Delil, Geçerlilik

* Bursa Uludağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Bursa (balcmeral@gmail.com) ORCID: 0000-0002-6089-0952 (Gönderim Tarihi: 02.07.2025-Kabul Tarihi: 20.10.2025) *Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.*

THE VALIDITY AND EVIDENCE VALUE OF POLYGRAPHIC METHODS IN CRIMINAL PROCEDURE

(Research Article)

Abstract

Polygraphic methods for determining the accuracy of a person's statement pose a problem in terms of its acceptability as a means of proof in criminal proceedings. The issue is mainly focused on whether such examinations violate human dignity and general personal rights, and whether the method used to determine the accuracy of statements is compatible with the fundamental principles of criminal procedure. To date, traditional evaluations of the polygraph (lie detector) have generally resulted in the acceptance that it is a prohibited method of interrogation. However, the progress made by research on statement control methods has also had its reflections on the legal field, and in some legal systems, the validity of polygraphic examinations has become more of an issue and has even begun to be recognized in the context of legal regulation. The question of whether technological developments have eliminated the obstacles to the validity of modern polygraphic examinations should be evaluated in relation to the principles of criminal procedure law.

Keywords

Criminal Procedure Law, Polygraph, Prohibited Interrogation Method, Evidence, Validity

GİRİŞ

Kişinin beyanının doğruluğunun önem arz ettiği ceza muhakemelerinde özellikle şüpheli/sanık ve tanık tarafından ileri sürülen beyanların doğruluğunun tespiti¹ ceza muhakemesinin asıl amacı olarak kabul edilen maddi gerçeğin insan haklarına uygun şekilde ortaya çıkarılması² bakımından belirleyici nitelik taşır. Beyanın doğruluğunu belirlemeye yönelik geliştirilen araçsal yöntemler olarak poligrafik incelemeler günümüz teknolojik ve bilimsel ilerlemeleriyle birlikte gelişmekte olan bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte özellikle hukuk alanında 1950’li yıllardan itibaren bu

¹ Tarihsel olarak, ceza yargılamasında şüpheli ve tanıkların ifadelerinin doğruluğunun değerlendirilmesi ve doğrulanması karmaşık bir gelişim göstermiş ve farklı yöntemler uygulanmıştır. Tespit edilebilen en eski yöntemler olarak “pirinç testi” ve “ekmek ve peynir testi” hakkında bilgi için bkz. **Kovács**, Péter: Die Zulässigkeit der instrumentellen Lügendetektion im Strafverfahren mit speziellem Augenmerk auf die forensische Polygraphie - Österreich, Deutschland und Ungarn im Rechtsvergleich, Graz 2024, s. 7. Poligrafik incelemelerin tarihçesi hakkında ayrıca bkz. **Lewis**, Jerry A./ **Cuppari**, Michelle: “The polygraph: The truth lies within”, The Journal of Psychiatry & Law 37/Spring 2009, s. 86 vd.; **Ford**, Elizabeth B.: “Lie detection: Historical, neuropsychiatric and legal dimensions”, International Journal of Law and Psychiatry 29, 2006, s. 165-169; **Tosun**, Öztekin/**Gürelli**, Nevzat: “Heyecan Göstergesi ile Yalanın Bulunması ve Ceza Hukuku”, Journal of Istanbul University Law Faculty, Cilt 30, Sayı 3-4, 2011, s. 499 vd.; **Stübinger**, Stephan: “Lügendetektor ante portas Zu möglichen Auswirkungen neurowissenschaftlicher Erkenntnisse auf den Strafprozess”, ZIS, Cilt 11, 2008, s. 540. 19. yüzyılda kardiyovasküler fizyolog *Étienne-Jules Marey*, (1880’lerde) kalp atış hızını ve diğer fizyolojik sinyalleri ölçerek yalanı tespit etmeye çalışan cihaz üzerinde çalışmıştır. 1895 yılında *Cesare Lombroso*, yalanları tespit etmek amacıyla şüphelilerin kan basıncını ve nabzını ölçen bir cihazla ilk deneyi gerçekleştirmiştir. 1902’de, tarihte ilk kez sanığın masumiyetini kanıtlamak için davada teknik düzenek kullanılmıştır (**Kovács**, s. 8; **Grubin**, Don/**Madsen**, Lars: “Lie detection and the polygraph: A historical review”, The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, Cilt 16, Sayı 2, 2005, s. 359). Suç soruşturmaları için uygun olan ilk poligraf 1921 yılında *John Augustus Larson* tarafından icat edilmiştir. Stres ve yalan belirtilerini tespit etmek için kan basıncı ve nabız ölçümlerini solunum hızı ile birleştiren *Larson*, ilk defa birden fazla fizyolojik parametreyi aynı anda kaydetmiştir. Bu teknoloji daha sonra geliştirilmiş ve modern poligrafın temelini oluşturmuştur. ABD gizli servisi, II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru, *John Augustus Larson* tarafından geliştirilen poligrafı, Batı Almanya’daki savaş esir kamplarında kullanmıştır (**Kovács**, s. 9). Bununla birlikte ABD’de bilimsel delillerin kabul edilebilirliği için geliştirilen standartlar uzun süre Amerikan yargılamasında poligraf raporlarının dâhil edilmesinin önünde önemli bir engel olarak kalmıştır (**Grubin/Madsen**, s. 360). 1988 yılında ise *John C. Kircher* ve *David C. Raskin*, poligraf araştırmalarının doğruluğunu ve nesnellliğini artıran ve geleneksel poligraf testlerinin öznel etkisini azaltan bilgisayar destekli bir poligraf sistemi geliştirmişlerdir. **Kovács**, s. 10.

² **Yenisey**, Feridun/**Nuhoğlu**, Ayşe: Ceza Muhakemesi Hukuku, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 90.

konuya karşı olumsuz bir tutum geliştirilmiştir. Ancak poligrafik incelemelerdeki teknik ilerlemelerin yakında yalanların güvenilir bir şekilde tespit edilmesini sağlayabileceği varsayımıyla poligrafın hukuk alanındaki etkinliği konusunda yaklaşık 70-80 yıldır süregelen net tutumun sarsılmaya başlaması, konuya yönelik tartışmaların tekrar gün yüzüne çıkmasına ve hatta hukuksal düzenleme boyutunda dikkate alınmasına neden olmuştur.

Bu tür yöntemlerin ceza yargılamasında kullanılabilirliğine ilişkin bazı hukuk sistemlerinde (örn: Macaristan, Polonya, ABD) olumlu yönde bir çabayı görmekle birlikte, bazı hukuk sistemlerinde (örn. Almanya) konu mahkeme kararlarında ve öğretide oldukça tartışmalı bir şekilde incelenmektedir. Bazılarında ise (örn: Avusturya, Fransa, Birleşik Krallık)³ bu tür yöntemlerin yeniden değerlendirilmesine yönelik bir gelişmeye rastlanmamıştır. Bu anlamda Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nu da belirtilen son kapsamda ele almak mümkündür. Zira konu, yasak ifade alma ve sorgulama yöntemleri kapsamında görülmektedir⁴ ve tartışmaya dahi konu edilmediği söylenebilir.

Bu çalışmayla amaçlanan poligrafı ve özellikle günümüzde daha çok ön plana çıkarılan modern poligrafik incelemeleri eleştirel şekilde değerlendirmek ve bu kapsamda doktrinde ileri sürülen yaklaşımları göz önünde bulundurarak söz konusu incelemelerin ceza muhakemesinde uygulanabilir olmadığına yönelik engellerin ortadan kalkıp kalkmadığını incelemektir. Öncelikle poligrafik incelemelere kavramsal olarak yer verilecek ve geçerliliğine yönelik ileri sürülen endişeler özellikle modern poligrafik incelemeler de dikkate alınarak değerlendirilecektir. Çalışmada Alman Federal Adalet Mahkemesi'nin (BGH) konuya ilişkin aynı sonuca ulaşmakla birlikte farklı gerekçelere dayandığı iki önemli kararı göz önünde bulundurulacaktır. Zira poligrafın ceza muhakemesinde kullanılabilirliği lehine ve aleyhine ileri

³ **Seiterle**, Stefan: Hirnbild und "Lügendetektion" Zur Zulässigkeit der Glaubwürdigkeitsbegutachtung im Strafverfahren mittels hirnbildgebender Verfahren, Duncker&Humblot, Berlin 2010, s. 73.

⁴ **Yenisey/Nuhoglu**, s. 677; **Centel**, Nur/**Zafer**, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, 21. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2022, s. 277; **Demirbaş**, Timur: Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011, s. 316; **Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt 3, 22. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 1648; **Şahin**, Cumhur/**Göktürk**, Neslihan Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024, s. 209; **Gökçen**, Ahmet/**Alşahin**, Mehmet Emin/**Çakır**, Kerim: Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 496; **Karakehya**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 6. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 225; **Özen**, Mustafa: Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023, s. 442; **Zoğlar Durmaz**, Burcu: Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Bakımından İfade ve Sorgu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021, s. 216.

sürülen argümanlar büyük ölçüde bu kararlar üzerine şekillenmiştir. Ayrıca poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde ne şekilde kullanılabileceğine örnek olarak devlet düzenlemelerine yer verilmesi, konu bütünlüğünün sağlanması açısından faydalı olacaktır.

I. POLİGRAFİK İNCELEMELER VE POLİGRAF

A. Kavramsal Olarak

Kapsayıcı bir kavram olarak poligrafik inceleme, bir kişinin belirli uyaranlara karşı verdiği fiziksel tepkilere dayanarak beyanının “doğruluğu” hakkında çıkarımlarda bulunmak⁵ anlamına gelip, farklı geçerlilik derecelerine sahip çeşitli yöntemleri içerir⁶. Beyan doğruluğunun tespitinde alternatif yöntemler arasında⁷ bilgisayar destekli el yazısı ifade kontrolü/bilgisayarlı grafometrik inceleme (*computer-aided handwriting statement control*), katmanlı ses analizi (*layered voice analysis*), termal görüntüleme kamerası (*thermal imaging camera*), fonksiyonel manyetik rezonans görüntüleme (*functional magnetic resonance imaging*), sessiz konuşmacı (*silent talker*) vs. de yer almaktadır. İfadelerin doğruluğunu analiz etme amacına hizmet eden bu araçsal yöntemlerin ortak noktası, beyanda bulunanların sunulan belirli uyaranlara (örneğin sorular, görsel veya işitsel uyaranlar) verdiği tepki olarak fizyolojik dalgalanmalarını ve değişimlerini ölçmeleri ve daha sonra uzmanlar⁸ tarafından, verilen ifadelerin doğruluğu hakkında sonuçlar çıkarılabilmesidir⁹.

⁵ Seiterle, s. 17.

⁶ Ford, s. 170; Kovács, s. 26. Yazar bu durumun, yüksek geçerliliğe sahip poligrafik incelemelerin de örneğin hipnozla aynı düzeye yerleştirilmesine yol açtığını ifade etmiştir. Kovács, s. 26. İradeyi etkileyen ilaçlar veya hipnozun kişi üzerinde tepki değiştiren bir etkisi olmasına rağmen, poligraf testine verilen tepkilerin bu kapsamda değerlendirilmeyeceğine ilişkin bkz. Seiterle, s. 55.

⁷ Konu kapsamında ayrıca bkz. Dahle, Klaus-Peter/Lehmann, Robert: “Psychophysiologische Täterschaftsdiagnostik: Die Befragung des Tatverdächtigen mit dem Polygraphen”, Neue Vernehmungsmethoden – Hypnose, Hirnforschung, Polygraph, Bayerischer Anwaltverband (Hrsg.), München 2012, s. 74; Undeutsch, Udo: “Die Verwertbarkeit unwillkürlicher Ausdruckserscheinungen bei der Aussagenwürdigung. Eine Anfrage von psychologischer Seite”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Cilt 87, Sayı 3, 1975, s. 650-662, s. 653 vd.; Gerhold, Sönke Florian: “Der Einsatz von Lügendetektorsoftware im Strafprozess - aufgrund des technischen Fortschritts in Zukunft doch rechtmäßig?”, Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, Cilt 9, 2020, s. 432; Stübinger, s. 549; Grubin/Madsen, s. 364.

⁸ Bu kişiler genellikle poligraf denetçisi veya poligraf uzmanı olarak adlandırılır ve inceleme sırasında sorulan sorulara verilen fizyolojik tepkileri gösteren poligraf cihazı tara-

Genellikle yalan makinesi¹⁰ olarak bilinen poligraf ise ifadelerin doğruluğunu kontrol etmek için yaygın şekilde kullanılan tekniklerden biri olarak kabul edilmekte¹¹ ve bir görüşme sırasında kişinin fiziksel tepkideki değişikliklerini kaydetmek amacıyla fiziksel parametrelerini sürekli olarak ölçen çok kanallı bir araç¹² olarak tanımlanmaktadır¹³. Otonom sinir sistemi tarafından kontrol edilen istemsiz vücut tepkilerini de kaydeden bu cihaz yardımıyla, bileklere, alına ve açık göğüs bölgesine yerleştirilen sensörler sayesinde, suçla ilgili ve suçla ilgili olmayan çeşitli sorulara verilen fiziksel tepkiler (cildin elektriksel iletkenliğindeki değişiklikler, nabız, solunum, vücut

findan kaydedilen verileri, doğru ve yanlış ifadeleri ayırt etmek için yorumlarlar. **Kovács**, s. 14-15.

⁹ **Seiterle**, s. 16; **Kovács**, s. 6; **Tosun**, Öztekin: Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Cilt 1 Genel Kısım, 3. Bası, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1981, s. 632.

¹⁰ **Grasser**, Michael: “Der Polygraf - Entwicklung, bisherige Anwendung, rechtliche Zulässigkeit und zukünftige Möglichkeiten”, Anke Borsdorff/Martin H.W. Möllers (Hrsg.), Der Einfluss internationaler Entwicklung auf die Arbeitsfelder der Polizei, Lübeck; Brühl/Rheinland: Fachhochsch. des Bundes für öffentliche Verwaltung, Brühl 2001, s. 92. “Yalan makinesi”nin uygun bir terim olmadığı, çünkü cihazın yalanları mutlak kesinlikte tespit edebildiği şeklinde yanlış bir algıya yol açtığı, “Poligraf” teriminin çeşitli fizyolojik parametrelerin eş zamanlı olarak kaydedilmesine odaklandığı, çeşitli bedensel tepkileri ölçen bir araç olduğu ve yalnızca yalanları tespit etmek amacıyla kullanılmadığı için daha doğru bir ifade olduğu yönünde değerlendirme için bkz. **Kovács**, s. 12. Aynı yönde **Putzke**, Holm: “BGH, Beschl. v. 30.11.2010 – 1 StR 509/10”, Zeitschrift für das Juristische Studium, Cilt 6, 2011, s. 557, dn. 3; **Putzke**, Holm/**Scheinfeld**, Jörg/**Klein**, Gisela/**Undeutsch**, Udo: “Polygraphische Untersuchungen im Strafprozess – Neues zur faktischen Validität und normativen Zulässigkeit des vom Beschuldigten eingeführten Sachverständigenbeweises”, ZStW, Cilt 121, Sayı 3, s. 611. Benzer yönde bkz. **Tosun/Güreli**, s. 506-507. Psikoloji alanında genellikle “psikofizyolojik ifade değerlendirmesi (*psychophysiological Aussagebegutachtung*)” teriminin tercihi yönünde bkz. **Seiterle**, s. 17. Ayrıca doktrinde faillik araştırması (*Täterschaftsermittlung*), güvenilirlik değerlendirmesi (*Glaubhaftigkeitsbeurteilung*) şeklindeki terimler de kullanılmıştır. **Seiterle**, s. 19.

¹¹ **Kovács**, s. 4. Kavramsal kullanım ve konu bağlamında öne çıkan teknik ifadeler hakkında ayrıca bkz. **Fischer**, Larissa/**Paul**, Bettina/**Voigt**, Torsten H.: “Wahrheit unter dem Vergrößerungsglas. Vorstellungen von Subjekt und Technik in der Rechtsprechung zur Polygraphie Truth through the Microscope: Conceptualizations of Personhood and Technology in Judicial Texts on Polygraph Examinations”, Zeitschrift für Soziologie, Cilt 48, Sayı 5-6, 2019, s. 420.

¹² **Seiterle**, s. 23; **Kovács**, s. 10.

¹³ **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 611; **Momsen**, Carsten: “Die Renaissance des Polygraphen? Wie effektiv lassen sich amerikanische Verteidigungsstrategien im deutschen Strafverfahren nutzen?”, KriPoZ 3, 2018, s. 142; **Undeutsch**, s. 655; **Rajan**, Panthayil Babu: “Polygraph Tests - Benefits and Challenges”, Academicus - International Scientific Journal, 2019, s. 147.

ırsı, kalp ritmi) kaydedilir¹⁴. Kişi için kişisel olarak önemli olan her uyarının, onun sinir sisteminde kontrol edilemeyen değişikliklere yol açtığı kabul edilir¹⁵. Bu şekilde yapılan ifade alma veya sorguda şüpheli/sanık, aslında konuşmadan sorulara cevap vermektedir. Esas olan, onun kalp atışındaki, kan dolaşımındaki ve ter bezlerindeki değişiklikler olup, bu değişikliklerin psikolojik değişikliklere bağlılığından hareket edilmektedir¹⁶.

B. Poligrafik İncelemelerde Kullanılan Test Yöntemleri

Karmaşık bir sistem olan poligrafik incelemede kullanılan teknik prosedür ne olursa olsun, poligrafın işleyişi öncelikle uygulanan sorgulama yöntemine ve ölçülen verilerin profesyonelce yorumlanmasına bağlıdır¹⁷. Poligraf yalnızca kullanılan teknik prosedürü ifade ettiğinden, güvenilirlik değerlendirmesinin etkinliği için belirleyici olan, öncelikle seçilen yöntemdir. Sunulan uyarıların anlamı kişinin (gerçek) failliğine bağlı olarak değiştiğinden, uygun sorgulama tekniğinin kullanımı önemlidir. Çünkü ifadelerin bu yöntemle değerlendirilmesinin hareket noktası, fizyolojik tepkinin yoğunluğunun, uyarının kişi açısından önemiyle ilişkili olduğuna ilişkin genel kabuldür¹⁸. Bu nedenle sorgulama tekniği, olayla ilgisiz kişinin değil, failin

¹⁴ **Stalinski**, Dirk: *Aussagefreiheit und Geständnisbonus* (Doktora Tezi), Heinrich-Heine-Universität, Düsseldorf 2000, s. 79-80; **Lewis/Cuppari**, s. 87; **Grasser**, s. 94; **Frister**, Helmut: "Der Lügendetektor - Zulässiger Sachbeweis oder unzulässige Vernehmungsmethode?", *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Cilt 106, Sayı 2, 1994, s. 305; **Rill**, Hans-Georg: *Forensische Psychophysiologie Ein Beitrag zu den psychologischen und physiologischen Grundlagen neuerer Ansätze der "Lügendetektion"*, (Doktora Tezi), Johannes Gutenberg-Universität, 2001, s. 135 vd.; **Şeker**, Murat: "İnsan Hakları ve 'Yalan Makinası'", *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 7-8, 1985-1986, s. 172; **Matz**, Nele: "Die Anerkennung des Lügendetektors in europäischen Rechtsordnungen Eine vergleichende Betrachtung insbesondere der Zulässigkeit als Beweismittel", *ZaöRV*, Cilt 59, 1999, s. 1107; **Stübinger**, s. 542. Modern poligrafik yöntemler ise temel ölçüm parametrelerinin dışında ayrıntılı analiz için ek kanallar entegre eder. Örneğin, hareket sensörleri istemsiz hareketleri veya huzursuzluk belirtilerini tespit ederken; kızılötesi sensörler, stres veya duygusal uyarılma belirtisi olabilecek cilt sıcaklığındaki değişikliklerin ölçülmesini mümkün kılar. Ek kanalların ve parametrelerin dâhil olması, modern poligrafın yalnızca kalp atış hızı ve cilt iletkenliği gibi temel sinyalleri ölçmesine değil, aynı zamanda daha az stres veya gerginlik belirtilerini kaydetmesine de olanak tanır. Çeşitli fizyolojik parametrelerin bu şekilde kapsamlı olarak izlenmesi, beyan kontrol yöntemlerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini daha da artırır. **Kovács**, s. 13.

¹⁵ **Seiterle**, s. 23.

¹⁶ **Tosun**, s. 632; **Demirbaş**, s. 297-298, 315; **Tosun/Gürelli**, s. 503.

¹⁷ **Seiterle**, s. 17.

¹⁸ **Seiterle**, s. 24.

heyecanlanarak tepki vermesine neden olacak şekilde tasarlanmalıdır ki, sorun arz etmesin¹⁹.

Poligrafik incelemeye ilişkin birçok test bulunmakla²⁰ birlikte, doğrudan (örn. kontrol sorusu testi) ve dolaylı (örn. fiile ilişkin bilgi testi) yöntemler arasında kabaca bir ayırım yapılmış²¹ ve geleneksel anlamda yaygın olarak kullanılagelen²² ve en azından psikoloji literatürünün bir kısmı tarafından yeterli geçerliliğe sahip olduğu ileri sürülmüş²³ olan iki yöntem kabul edilmiştir²⁴: suça ilişkin bilgi testi (Alm. *Tatwissenstest*, İng. *Guilty Knowledge Test*) ve kontrol sorusu testi (Alm. *Kontrollfragentest*, İng. *Control Question Test*)²⁵.

1. Suça İlişkin Bilgi Testi

Kural olarak gerçeği araştırmak için daha uygun görülen ve dolaylı test yöntemi²⁶ olarak da bilinen suça ilişkin bilgi testinde, şüpheli/sanığın ilgili bilgiye sahip olup olmadığına dair bir açıklama yapılmasını sağlamak için sadece suçu işlemiş kişinin bilebileceği sorular sorulur²⁷. Sunulan bir uyarıcının suçla ilişkisini yalnızca suçlu fark edebiliyorsa/biliyorsa, uyarıcıya verilen tepki suçun işlendiğinin bir göstergesidir²⁸. Bu, suçlunun “doğru”

¹⁹ Frister, s. 306.

²⁰ Tosun/Gürelli, s. 507 vd.; Rajan, s. 147. Yöntemler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rill, s. 11 vd.

²¹ Stübinger, s. 542; Seiterle, s. 66.

²² Gerhold, s. 432.

²³ Seiterle, s. 29.

²⁴ Ford, s. 169.

²⁵ Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 612. Test yöntemleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Seiterle, s. 23 vd.; Matz, s. 1108 vd.; Dahle/Lehmann, s. 51 vd. Suça ilişkin bilgi testi, dayanağındaki teorik kabuller daha az şarta bağlı olduğundan, kontrol testine göre daha üstün görülmektedir ve bu yöntemde genellikle tek fizyolojik değişken ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte suça ilişkin bilgi testi özellikle Almanya ve ABD’de adli psikofizyolojide çok az rol oynarken, örneğin Japonya ve İsrail’de soruşturma işlemlerinde sıklıkla kullanılmaktadır (Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 609; Seiterle, s. 28). Suça ilişkin bilgi testine yönelik araştırmalar kapsamında ortaya çıkan sorunlar hakkında bkz. Seiterle, s. 63; Matz, s. 1112. Her iki testin dezavantajına ilişkin bkz. Seiterle, s. 29; Frister, s. 306.

²⁶ Dahle/Lehmann, s. 52. Bu test yöntemi 1959 yılında psikolog David T. Lykken tarafından geliştirilmiştir. Bu yöntemle, yalnızca fizyolojik tepkilere dayanmak yerine deneğin bilgisine de odaklanılarak poligrafın doğruluğunu artırma amaçlanmıştır. Söz konusu çalışma, poligraf testlerinin adli bağlamda etkinliği ve geçerliliği konusunda süregelen tartışmalarda önemli bir dönemin işareti olarak görülmüştür (Kovács, s. 10). Konu hakkında ayrıca bkz. Grubin/Madsen, s. 362.

²⁷ Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 612; Stalinski, s. 80.

²⁸ Matz, s. 1108.

cevaplarla diğer önerilen cevaplara göre daha fazla içsel uyarılma ve dolayısıyla fiziksel olarak ölçülebilir değişiklikler gösterdiği varsayımına dayanmaktadır²⁹. Örneğin, suçun mağdurunu sadece suçu işlemiş fail veya suça katılmış fail/şerik tanıyabileceğinden, sanığa biri mağdurun sesi olmak üzere birkaç kişinin sesi dinletilir. Bu sesin dinletilmesine artan bir heyecanla tepki verirse, bu, suç mağdurunun sesini tanıdığı ve dolayısıyla suçu işlediğinin veya suça katıldığı bir göstergesi olarak kabul edilir³⁰. Sorularda failin bildiği olay seyrine ilişkin ayrıntılar veya suçun neticesine yönelik özel bilgiler yer almaktadır³¹. Örneğin, poligraf uzmanı şüpheliyle birkaç farklı silah türü hakkında konuşabilir ve bunlardan biri suçun işlenmesinde gerçekten kullanılmıştır. Böyle bir durumda yalnızca suçu işlemiş kişi hangi silahın gerçekten kullanıldığını bilecek, masum şüpheli ise hangi silahın gerçek silah olduğunu bilemeyecektir³². Bu test dolaylı bir yöntemdir, çünkü başlangıçta sadece suça ilişkin gizlenmiş bilgiyi araştırır ve daha sonra teste tabi tutulan kişinin fail olup olmadığı hakkında sonuçlar çıkarır³³.

Söz konusu test, ancak teste tabi tutulan kişi, örneğin dosyaları inceleyerek suç hakkında herhangi bir bilgi edinememişse işlev gösterir. Dolayısıyla zamansal açıdan önemli bir sınırlamaya tabi olan bu poligraf testinin kullanılması, işlerliği bakımından soruşturmanın erken bir aşamasında olmasıdır³⁴. Bu yöntem, tüm poligraf testleri arasında en doğru sonuç vereni olarak kabul edilmekle birlikte, çoğu durumda şüpheliler suçla ilgili bütün gerçekleri bildiğinden nadiren kullanılır³⁵. Ancak bunun, genel olarak iddia edildiği gibi, suça ilişkin bilgi testinin hiçbir durumda ana duruşmada kullanılmayacağı anlamına gelip gelmediği belirsizdir³⁶.

2. Kontrol Sorusu Testi

Suçla ilişkin bilgi testindeki uygulanabilirlik sınırları, kontrol sorusu testinde etki göstermez³⁷. Alanda daha fazla uygulaması bulunan³⁸ kontrol veya

²⁹ **Momsen**, s. 145.

³⁰ **Frister**, s. 306.

³¹ **Seiterle**, s. 27.

³² **Lewis/Cuppari**, s. 88.

³³ **Seiterle**, s. 24.

³⁴ **Stübinger**, s. 546; **Seiterle**, s. 65; **Dahle/Lehmann**, s. 69-70.

³⁵ **Lewis/Cuppari**, s. 88.

³⁶ **Seiterle**, s. 62.

³⁷ **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 613.

³⁸ Kontrol sorusu testi birçok ülkede (örn. Kanada, Çin, Meksika, Pakistan, Rusya, Singapur, Tayvan, ABD) soruşturma sürecinin bir parçası olarak kullanılmaktadır. **Seiterle**, s. 70.

karşılaştırmalı soru testi olarak adlandırılan yöntemde, suçun olası bilgisine odaklanılmaz; bunun yerine, test edilen kişiye açıklığa kavuşturulması gereken suçu işleyip işlemediği (örneğin 13 Nisan'da mağduru vurdunuz mu?)³⁹ doğrudan sorulur⁴⁰. Kontrol sorusu testinin mülakat aşaması genel olarak, üç tarafsız soru, suçla ilgili üç soru ve dört kontrol/karşılaştırma sorusu şeklinde dönüşümlü olarak sorulan on soruluk bir karşılaştırmayı içerir. Metodolojik yaklaşım, kişinin suçla ilgili sorulara verdiği tepkileri, karşılaştırma sorularına verdiği tepkilerle karşılaştırmaktır⁴¹. Suçlunun kontrol sorularına kıyasla suçla ilgili sorulara daha fazla içsel uyarılma ve dolayısıyla fiziksel olarak ölçülebilir tepkiler göstermesi beklenirken, suçu işlememiş bir kişi için durum tam tersi olmalıdır⁴². Karşılaştırmalı soruların amacına ulaşabilmesi için, soruşturma süresince kişiyi bir nevi tedirgin edecek, yani cevapları vicdani açıdan onu rahatsız edecek nitelikte olması gerektiğinden⁴³, kişiyle yapılan ön test görüşmesinin⁴⁴ ardından, kişinin asıl görüşme sırasında en azından sorulara tamamen doğru cevap verdiği şüphe etmesini sağlayacak şekilde formüle edilir⁴⁵. Her bir bireysel durumdaki gerçek zorluk, uygun kontrol sorularının bulunmasıdır⁴⁶. Zira bu sorular ancak ön test görüşmesinde teste tabi tutulan kişiye göre uyarlanabildiğinden standart hale getirilemez⁴⁷.

³⁹ **Lewis/Cuppari**, s. 88; **Meixner**, John B. Jr.: "Applications of Neuroscience in Criminal Law: Legal and Methodological Issues", *Curr Neurol Neurosci Rep*, Cilt 15, Sayı 2, 2015, s. 3.

⁴⁰ **Momsen**, s. 144. **Seiterle**, s. 24; **Frister**, s. 307. Kontrol sorusu testinin etkinliğini artırmak için Amerikan uygulamasında asıl testten önce, poligraf sisteminin doğruluğuna sanığı ikna etmeyi amaçlayan, uyarım testleri (*Stimulationstests*) uygulanmaktadır. Mevcut raporlara göre, bu uyarım testleri gerçekleştirilirken, manipülatif yöntemler kullanılmaktadır (**Frister**, s. 308). Poligraf uzmanı ile yapılan ve genellikle ön test olarak adlandırılan ilk görüşme, şüphelinin test sonuçlarını büyük ölçüde etkileyebilir. Bu görüşme sırasında, uzman şüpheli/sanığa testin işlerliğini göstermek için kişiye basit bir yalan söyler ve yalanın ardından gelen tepkiyi gösterir. Suçu işlemiş olan şüpheli/sanık açısından bu, poligrafın belirtilen suçu işlediğini kanıtlayacağına ikna olduğu için önemli ölçüde endişe ve korku yaratabilir. **Lewis/Cuppari**, s. 89.

⁴¹ **Rajan**, s. 149-150.

⁴² **Momsen**, s. 144; **Grasser**, s. 97; **Matz**, s. 1108.

⁴³ **Putzke**, s. 557, dn. 6.

⁴⁴ **Grasser**, s. 97.

⁴⁵ **Momsen**, s. 145; **Grasser**, s. 98. Benzer yönde bkz. **Sabatini**, Giuseppe: "Poligraf ve Vicdan Hürriyeti", *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Cilt 28, Sayı 2, 1962, s. 437.

⁴⁶ **Seiterle**, s. 26.

⁴⁷ **Dahle/Lehmann**, s. 57.

Kontrol sorusu testinin beyanın doğruluğunun araştırılması için uygunluğu çok daha sorunludur⁴⁸. Kontrol sorularına doğru cevap verilmediğinde uyarılmanın artmasına yol açan istemsiz tepkinin olası nedenleri çok çeşitli olduğundan ve sonuç olarak bunlar sınırlandırılmayacağından⁴⁹, özellikle kontrol sorusu testinin işleyişinin altında yatan psikolojik süreçler açısından, dayandığı teorinin hâlâ belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Bu testin “doğru ve güvenilir şekilde kategorize edilen bir yöntem” şeklinde nitelendirilemeyeceği kabul edilmektedir⁵⁰.

Bir diğer sorun ise kontrol sorularının ve suça ilişkin soruların oluşturulmasında ortaya çıkar. Kontrol soruları tam olarak tarafsız/objektif olursa, suçu işlememiş kişi de suçla ilgili sorulara daha heyecanlı tepki verebilecektir⁵¹. Böyle bir temele dayanan yöntem, ancak şüpheli/sanığın poligrafın işlerliği konusunda bilinçli olarak aldatılması halinde istenen sonucu verebilir⁵². Diğer bir ifadeyle poligrafın etkinliği, test edilen kişi tarafından cihazın geçerliliğine olan inanç sağlandığında anlam ifade etmekte ve doğru/yalan beyan arasındaki ayırım, ancak kişinin poligrafın yanlış cevaplarını gerçekten ortaya çıkaracağını kabul ettiği ölçüde söz konusu olmaktadır⁵³. Bu tür bir yanıltma olmadan, testin sonuçları rastgele ve hesaplanamaz hale gelir ve böyle bir durumda poligraf gerçeği tespit etmek için uygun araç olarak kabul edilemez⁵⁴.

C. Poligrafik İncelemelerin Geçerliliği ve Güvenilirliği Sorunu

Ceza muhakemesinde, uygulanması açısından önem taşıdığı kabul edilen⁵⁵ *poligrafik incelemelerin geçerliliği*, gerçeğe göre doğru sonuçların yanlış sonuçlara kıyasla yüzdesini ifade eder. Bu değer, ceza davalarında

⁴⁸ **Frister**, s. 310. Suçu işlememiş olan şüpheli/sanık için de olumsuz sonuç ortaya çıkarabileceği yönünde bkz. **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 616.

⁴⁹ **Momsen**, s. 145; **Frister**, s. 311. Konu hakkında ayrıca bkz. **Şahin/Göktürk**, s. 211.

⁵⁰ **Seiterle**, s. 66.

⁵¹ **Bundeskoordinierung Spezialisierter Fachberatung (BKSF)**, “Stellungnahme zum gerichtlichen Einsatz von Polygraphen (‘Lügendetektoren’) in Sachsen”, Berlin, 15.05.2018, <https://www.bundeskoordinierung.de/de/article/119.einsatz-von-lugendetektoren-vor-gericht-unzulässig-und-ungeeignet.html>, s. 2.

⁵² **Frister**, s. 312; **Dahle/Lehmann**, s. 57; **Şeker**, s. 173.

⁵³ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 431. Bu konuda ortaya çıkan hatalı sonuçlar için ayrıca bkz. **Şeker**, s. 175.

⁵⁴ **Frister**, s. 312. Kontrol sorusu testinin işlevselliği nedeniyle bir aldatma unsuru içerip içermediği konusunda farklı görüşler hakkında bkz. **Seiterle**, s. 117.

⁵⁵ Poligraf testini diğer ülkelere göre daha sık kullanan ABD’de, geçerlilik sorununun çözümüne yönelik 2000’li yıllarda başlatılan reformlara ilişkin bkz. **Kovács**, s. 85.

poligrafın değerlendirilmesinde önemli bir rol oynadığı belirtilmiş ve poligrafik incelemelerin geçerliliğinin daha yüksek olmasının bunların ceza muhakemesinde kullanılma olasılığını artıracığına dikkat çekilmiştir⁵⁶. Bu kapsamda ölçüm yönteminin doğruluğu, bilimsel anlamda esas kriter olarak kabul edilmekte ve bu doğrultuda, istatistiksel nesnellüğün önemi vurgulanmaktadır⁵⁷. Ancak yöntemlerin karmaşıklığı ve çeşitliliğinden dolayı, farklı çalışmalar farklı geçerlik değerleri ortaya koymaktadır⁵⁸. Zira poligraf incelemesine ilişkin veriler, uygulanan teknikler, test edilen kişinin durumu, poligraf uzmanının eğitimi, tespit hedefleri vb. gibi dikkatle incelenmesi gereken birçok faktörün sonucudur⁵⁹. Dolayısıyla birçok değişken koşul ve davranışın yanlış poligraf yorumlarına yol açma ihtimali vardır. Poligraf verileri genellikle kişinin zekâsı, psikopati düzeyi veya otonomik değişkenliği gibi bazı değişkenleri⁶⁰ dikkate almamaktadır. Poligraf, fizyolojik tepkileri tespit edip, bunları yalan beyanla ilişkilendirse de özellikle kişinin yalan beyanda bulunma konusunda hiçbir kaygı duymaması nedeniyle tespit edilemeyecek tepkiler de vardır. Ayrıca heyecan, korku ve öfke gibi duygu durumlarının, kaygıyı taklit edebilmesi şeklinde bir sorun bulunmaktadır⁶¹.

Şunu vurgulamak önemlidir ki, hangi test yöntemi kullanılırsa kullanılsın, poligraf tek başına poligrafik incelemede verilen cevapların doğruluğunu tespit etmeye yeterli değildir⁶². Çünkü henüz gerçek dışı bir beyanın sebep olduğu belirli bir bedensel tepkinin yani yalana karşı standart bir insan tepkisinin bulunmadığı bilimsel olarak ortaya konulmuştur⁶³. Diğer bir ifadeyle,

⁵⁶ **Gerhold**, s. 431. Farklı sonuçlara rağmen araştırmacıların ve uzmanların, ceza yargılamasında poligraf incelemelerinin kullanılması için en az %80 geçerlilik oranının sağlam bir temel oluşturduğu konusunda büyük ölçüde hemfikir olduğu yönünde bkz. **Kovács**, s. 22. Poligrafik incelemelerin geçerliliğine ilişkin istatistik için bkz. **Ford**, s. 170. Poligrafın geçerliliği hakkında değerlendirme için ayrıca bkz. **Rajan**, 153.

⁵⁷ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 429. Doktrinde test yöntemlerinin nesnelleştirilmesi sürecinin benzerinin, failerin kimliğini belirlemeye yönelik DNA vs. testler açısından da söz konusu olduğu hakkında değerlendirme için bkz. **Fischer/Paul/Voigt**, s. 429. Konuya ilişkin ayrıca bkz. **Tosun/Gürelli**, 540.

⁵⁸ **Gerhold**, s. 436; **Stübinger**, s. 542.

⁵⁹ **Lewis/Cuppari**, s. 92; **Matz**, s. 1111; **Kovács**, s. 22.

⁶⁰ Örnek durumlar için bkz. **Tosun/Gürelli**, s. 510.

⁶¹ **Ford**, s. 169.

⁶² **Kovács**, s. 13; **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 611; **Sabatini**, s. 435; **Şeker**, s. 174; **Dahle/Lehmann**, s. 48; **Grubin/Madsen**, s. 367.

⁶³ **Matz**, s. 1114; **Beck**, Susanne: "Unterstützung der Strafermittlung durch die Neurowissenschaften? Einsatz von Verfahren funktioneller Bildgebung als »Lügendetektoren« im Strafverfahren", *Juristische Rundschau*, Sayı 4, 2006, s. 149.

poligrafın güvenilirliği açısından bir kişinin belirli bilişsel veya duygusal durumları ile otonom sinir sisteminin tepkileri arasında, poligraf cihazı tarafından ölçülen anlaşılabilir bir bağlantının olmadığı⁶⁴ belirtilmiştir. Aksine, söz konusu olan, yalnızca fizyolojik değişiklikleri ölçmektir⁶⁵. Oysa ceza muhakemesi açısından önemli olan, ölçülen fizyolojik tepkilerin uyarılmaya işaret etmesi değil, belirtilen uyarılmadan sanığın suçu işlediği sonucuna varmanın ne ölçüde mümkün olduğudur⁶⁶. Poligraf uzmanı tarafından sorulan sorular kanıtlanacak olgulara yönelik olsa da ölçülen fizyolojik tepkiler sadece vücuttaki belirli bir uyarılma düzeyine işaret etmektedir. Bu ise, kişinin ne şekilde ve hangi nedenle değil, sadece ne ölçüde uyarıldığını gösterir ki, bunlardan kanıtlanacak olgular hakkında bir sonuç çıkarılması söz konusu değildir⁶⁷. Suçu işlememiş şüpheli/sanık mahkûmiyet korkusuyla suçla ilgili test sorularından tahrik olabilirken, suçlu kişi ise yalanlarına heyecanlanmaksızın tepki verebilir⁶⁸.

Poligrafın güvenilirliği açısından sorunlu olan önemli bir husus da bu tür testlerde çift taraflı manipülasyon riskinin bulunmasıdır⁶⁹. Poligraf testini gerçekleştiren kişi tarafından test uygulanan kişinin yönlendirilmesi ve bu şekilde suç şüphesini ortadan kaldırmak amaçlı itirafa yönelik soruların sorulması, testin sonuç vermesi açısından aranan bir zorunluluk şeklinde ifade edilmekte, sistemin işlerliğinin sağlanması için gerekli görülmektedir⁷⁰. Ni-

⁶⁴ Aksi yönde değerlendirme için bkz. **Kovács**, s. 69. Ayrıca poligraf testi prosedürünün diğer psikolojik incelemelere göre çok daha katı şartlara tabi olduğu, mahkemede genellikle farklı sonuçlara yol açan diğer uzman görüşleri uygun delil kabul edilirken, poligraf testlerinin neden kabul edilemez nitelikte olduğunun anlaşamadığı ileri sürülmüştür. **Kovács**, s. 69.

⁶⁵ **Seiterle**, s. 23-24; **Sabatini**, s. 440; **Lewis/Cuppari**, s. 90; **Putzke**, s. 557, dn. 3; **Momsen**, s. 145.

⁶⁶ **Frister**, s. 309-310. Yazar bu nedenle, poligrafik incelemelerin gerçeği ortaya çıkarmaya uygunluğu sorusunun uzmanlık alanına bırakılacak özel bir psikofizyolojik soru değil, ceza muhakemesi hukukunun dikkate alması gereken genel bir delil değerlendirme sorunu olduğuna dikkat çekmiştir.

⁶⁷ **Frister**, s. 305.

⁶⁸ **BKSF**, s. 2; **Gerhold**, s. 436; **Tosun/Gürelli**, s. 533.

⁶⁹ Doktrinde bir görüş, diğer deliller açısından (bir tanığın yalan söylemesi, tercümanın taraflı ya da eksik tercüme yapması, dijital bir güvenlik kamerasındaki zaman bilgilerinin değiştirilmesi şeklinde) da bu riskin bulunduğu dikkat çekmiştir (**Momsen**, s. 145-146). Poligrafın uygulanması bağlamında manevi cebrin tüm vasıflarının bulunduğu yönünde değerlendirme için bkz. **Sabatini**, s. 443. Aksi yönde bkz. **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 617.

⁷⁰ **Inbau**, Fred E.: "Some Avoidable Lie-Detector Mistakes", *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Cilt 89, Sayı 4, 1999, s. 1373; **Beck**, s. 148.

tekim poligrafın özellikle manipülatif uyarım testleriyle birlikte uygulanması halinde yasak sorgulama yöntemleri kapsamında yer alan aldatma olarak kabul edilmesi gerektiği, zira bu testlerin amacının, manipülatif uyarım testleriyle test edilen kişiye poligrafın %100 doğru sonuç verdiği yönünde yanıltıcı bir izlenim vermek olduğu⁷¹ ileri sürülmüştür. Dolayısıyla yapısal olarak bu tür testler belli ölçüde şüpheli/sanığın manipüle edilmesini içerir. Poligrafın doğru sonuç verdiği varsayımıyla sanığın doğru beyanda bulunmaya yönlendirilmesi söz konusu olabilecek ve sanığın kararları ve davranışları etkilenebilecektir ki, böyle bir sonuç sanığın özgür iradesine zarar verme anlamını taşımaktadır⁷². Bununla birlikte sistem aynı zamanda test uygulanan kişi tarafından kötüye kullanılma riskine de açıktır⁷³. Test uygulanan kişinin poligraf uzmanını fiziksel yollarla veya fizyolojik tepkileri değiştirmeye yönelik psikolojik tekniklerle kandırmaya çalışabileceği belirtilmiştir. Fiziksel karşı önlemler, esas olarak soruların gerçek yanıtlarını gizlemek için teste tabi tutulan kişinin bir tür acı çekmesinden (dil ısırma vs.) oluşur⁷⁴. Zihinsel karşı önlemler ise esas olarak, sonuçları çarpıtmak amacıyla kişinin kendi düşünce kalıplarını veya tepkilerini değiştirmesine karşılık gelir⁷⁵. Bu önlemler hızlı bir şekilde öğrenilebilir ve incelemeyi gerçekleştiren görevli tarafından fark edilmeme riskini taşır⁷⁶. Bu aynı zamanda “iş birliği olmadan faydalı ölçüm sonuçlarına ulaşılamayacağı” gerçeğini de işaret etmektedir⁷⁷.

⁷¹ Kovács, s. 45.

⁷² Kovács, s. 45.

⁷³ Haynes, John-Dylan, “Bilder des Gehirns als Bilder des Denkens und Fühlens”, Der steuerbare Mensch? Über Einblicke und Eingriffe in unser Gehirn, Tagungsdokumentation, MEDIALIS Offsetdruck GmbH, Berlin, 2009, s. 29. Bu yönde bkz. Şeker, s. 176.

⁷⁴ Dahle/Lehmann, s. 73.

⁷⁵ Lewis/Cuppari, s. 89.

⁷⁶ Momsen, s. 145; BKSF, s. 2; Putzke, s. 561. Yazar, bu görüşe karşı çıkmış ve kolayca manipüle edilebilen test yönteminin hiçbir faydası olmayacağını açık olduğunu, araştırmaların poligraf testinin başarılı bir şekilde manipüle edilmesinin son derece zor olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Karşılaştırmalı soru testi ve değerlendirme kuralları hakkında bilgi sahibi olmak, test sonucunu sanık lehine tahrif etmek için tek başına yeterli değildir (Putzke, s. 561). Yazar ayrıca, yargılamada dikkate alınan ifadelerin inandırıcılığına yönelik psikolojik incelemeler açısından da aynı durumun geçerli olduğunu, sanık veya tanıkların bu testlere özel olarak hazırlanmalarının da muhtemel olduğunu, örneğin bir tanığa inandırıcılık/güvenilirlik değerlendirmesi (*Glaubhaftigkeitsbegutachtung*) kapsamında gerçek karakter analizinin ilkeleri öğretilirse, deneyime dayalı olarak değerlendirilmesi daha mümkün ifadeleri üretebileceğini, ancak tüm bunların yargılama makamını bu tür delillerin kullanılmasına izin vermemeye yöneltmediğini ifade etmiştir. Putzke, s. 562. Benzer yönde bkz. Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 624. Poligrafın manipüle edilebilirliğinin zor olduğu yönünde ayrıca bkz. Fischer/

Poligrafta kullanılan yöntemin güvenilirliği, testi gerçekleştiren kişiye yönelik olarak da şüphe taşır⁷⁸. Çünkü uygulanması büyük ölçüde incelemeyi yapan kişiye bağlı olduğundan, testlerin değerlendirilmesi, testi uygulayan kişinin öznel izlenimine dayanmaktadır⁷⁹. Ayrıca poligraf hatalarının ve kesin olmayan test sonuçlarının çoğu, testi yapan kişinin bilgi eksikliğinden/yetersizliğinden kaynaklanır⁸⁰. Poligrafik incelemeler teknik bilgiye dayanan bir alan olduğundan, görev alan kişiler hem testin gerçekleştirilmesi hem de elde edilen verilerin raporlanması konusunda uzman olmalıdır⁸¹. Bunu yapabilmeleri için özel olarak eğitim almış olmaları gerekmektedir, alanda uzmanlığa yönelik eğitim için standart bir ölçüt bulunmamaktadır⁸². Güvenilirliğe ilişkin laboratuvar çalışmalarına yapılan atıf ikna edici değildir. Çünkü bir test sürecinin yapay durumu bir sanığın gerçek durumuyla karşılaştırılamaz⁸³. Saha çalışmalarına yapılan atıf, daha önceki testlerin doğruluğu genellikle itiraflara dayandırıldığı için ikna edici bulunmamıştır⁸⁴. Zira itiraflar suçu işlememiş olan kişiler tarafından da yapılabilir ve bu nedenle test sonucunun doğruluğuna delil olamaz⁸⁵.

Paul/Voigt, s. 426; **Seiterle**, s. 55. Manipülasyon girişimleri fark edilirse, poligraf uzmanının testi durdurabileceği ve sonuçların daha fazla yorumlanmasının söz konusu olamayacağı, bu tür durumlarda testin başarısız sayıldığı hakkında bkz. **Kovács**, s. 23. Manipülasyon girişimlerinin kolaylıkla tespit edilebileceği yönünde ayrıca bkz. **Dahle/Lehmann**, s. 72.

⁷⁷ **Seiterle**, s. 55.

⁷⁸ **Grubin/Madsen**, s. 367.

⁷⁹ **Tosun/Gürelli**, s. 533; **BKSF**, s. 2.

⁸⁰ **Inbau**, s. 1371.

⁸¹ **Inbau**, s. 1375; **Tosun/Gürelli**, s. 503; **Sabatini**, s. 438. Alm. CMK md. 136a düzenlemesindeki ifade alma ve sorgulama yasalarının kıyas yoluyla birliktirliğe uygulanabileceği kabulü için bkz. **Seiterle**, s. 115. Adli kolluğun poligraf aracılığıyla ifade almayı gerçekleştiremeyeceğine ilişkin bkz. **Peters**, Karl: "Eine Antwort auf Undeutsch: Die Verwertbarkeit unwillkürlicher Ausdruckserscheinungen bei der Aussagewürdigung", Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Cilt 87, 1975, s. 675.

⁸² **Gerhold**, s. 438.

⁸³ **Karasulu**, Zeynep: "Nöroteknoloji ve Bilişsel Özgürlük", Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi, Cilt 71, Sayı 4, 2022, s. 1858; **Beck**, s. 150. Konu hakkında ayrıca bkz. **Dahle/Lehmann**, s. 60-61; **Schauer**, Frederick: "Neuroscience, lie-detection, and the law Contrary to the prevailing view, the suitability of brain-based lie-detection for courtroom or forensic use should be determined according to legal and not scientific standards", Trends in Cognitive Sciences, Cilt 14, Sayı 3, 2010, s. 102. Modern poligrafik incelemeler açısından da benzer sorunun söz konusu olduğuna ilişkin bilgi için bkz. **Stübinger**, s. 549.

⁸⁴ Benzer yönde eleştiri için bkz. **Beck**, s. 150.

⁸⁵ **BKSF**, s. 2.

D. Teknolojik Gelişmeler Işığında Modern Poligrafik İncelemeler

Yakın zamana kadar adli karar alma sürecinin dışında tutulması gereken teknoloji, daha sonra psikolojik değerlendirme prosedürünün parçası olarak sorgulanabilir hale gelmiş ve 2000’li yıllarda araçsal teknolojinin kullanımıyla daha fazla tartışılmaya başlanmıştır⁸⁶. Ayrıca nörobilim alanındaki gelişmeler de uzun yıllardır süregelme olmasına rağmen, alanın hukukla ilişkisi daha yakın tarihi işaret etmektedir⁸⁷. Özellikle biyofiziksel süreçlerde insanların beyinlerine doğru ilerlenmesiyle daha fazla gelişme sağlanacağına yönelik beklentiyle⁸⁸ yapılan araştırmalar, nörobilim ile ceza hukuku ilişkisinin konu özelinde muhakeme sürecine etkisini ön plana çıkarmakta ve görüntüleme teknikleriyle beyin “görselleştirilmesinin” (nörogörüntüleme)⁸⁹ önemine dikkat çekmektedirler⁹⁰. Çalışmayla bağlantılı olarak sözü edilen mesele, şüpheli/sanık ve tanıkların beyanlarının inandırıcılıkları ve beyanların dayandığı hafızanın kalitesi⁹¹ açısından değerlendirilmesiyle ilgilidir⁹². Asıl sorun ise hâlâ tartışmalı bir kurum olan poligrafın yerini nörogörüntüleme yöntemlerinin alıp alamayacağı⁹³ ve mahkemedeki beyanların güvenilirliği ve doğruluğu konusunda bilimsel olarak geçerli bir cevap verip veremeyeceğidir⁹⁴. Özellikle günümüzde giderek artan şekilde uygu-

⁸⁶ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 430.

⁸⁷ **Meixner**, s. 1. Bunlar arasındaki ilişki hakkında ayrıca bkz. **Schauer**, s. 102.

⁸⁸ **Seiterle**, s. 74.

⁸⁹ Nörogörüntüleme, genel olarak beyin yapısının veya işlevinin görüntülenmesidir. Bunu yapmak için, beyin çalışması sırasında ortaya çıkan sinyaller teknik cihazlar yardımıyla ölçülür, kaydedilir ve beyin dalgaları görselleştirilir. Özellikle 1968-1990 yılları arasında geliştirilen en önemli görüntüleme teknikleri kapsamında “*manyetik rezonans görüntüleme, pozisyon emisyon tomografisi (PET) ve manyetik ensefalografi (MEG)*” kabul edilmektedir. Bu üç farklı yöntem beyin yapısını ve işlevini farklı fizikokimyasal perspektiflerden aydınlatmaktadır. **Hillenkamp**, Thomas: “Hirnforschung, Willensfreiheit und Strafrecht– Versuch einer Zwischenbilanz”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Cilt 127, Sayı 1, 2015, s. 88.

⁹⁰ **Schauer**, s. 101.

⁹¹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Meegan**, Daniel V.: “Neuroimaging Techniques for Memory Detection: Scientific, Ethical, and Legal Issues”, The American Journal of Bioethics, Cilt 8, Sayı 1, 2008, s. 9; **Meixner**, s. 3. **Meegan**, yargılamada hafıza tespit tekniklerinin kullanımının, beyanın doğruluğunu tespit yöntemlerine göre daha uygun olduğunu ileri sürmüştür. **Meegan**, s. 18.

⁹² **Meixner**, s. 2-3.

⁹³ Hukuki açıdan bakıldığında, Almanya’da güvenilirlik değerlendirmeleriyle bağlantılı olarak nörogörüntülemenin kullanımına ilişkin daha “iyimser” bir bakış açısının olduğu yönünde bkz. **Hillenkamp**, s. 94.

⁹⁴ **Hillenkamp**, s. 87. Yazar ayrıntıya giderek, “bilişsel geliştirme (*Cognitive Enhancement*)” yoluyla ifadelerin içeriğinin manipüle edilip edilemeyeceğinin de tartış-

lama alanı kazanan yapay zekâyyla ilgili gelişmeler ve teknolojik ilerleme, beyanın doğruluğunun tespitinde araçsal yöntemlerin kullanımıyla ilgili⁹⁵ ceza muhakemesi tartışmasını da yeniden canlandırabileceğini düşündürmektedir⁹⁶.

Poligraf testi spesifik olmayan belirli vücutsal tepkilere ilişkin uyarılmayı ölçerken, beyin görüntüleme teknikleri, sadece spesifik olmayan birkaç tepkiyi değil, beynin çeşitli bölgelerindeki aktiviteyi ölçmek için kullanılır⁹⁷.

şıldığını belirtmiştir (**Hillenkamp**, s. 87). Konu hakkında değerlendirme için ayrıca bkz. **Beck**, s. 150. Bu bağlamda konuyla ilgili teknolojik ve bilimsel gelişmelere rağmen Avusturya Ceza Muhakemesi Hukuku'nda poligrafik incelemelere yönelik karşıt tutumun net şekilde sürdürüldüğünü söylemek mümkündür (**Kovács**, s. 55). Nitekim Av. Yüksek Mahkemesi verdiği bir kararda bu tür bir incelemenin nedenlerinin ve olası sonuçlarının bilinmediğini ve bu nedenle sanığın masumiyetinin veya suçluluğunun kanıtı olarak kullanılmayacağını belirtmiştir. Bu belirsizlikler, poligraf testlerinin mahkemede delil olarak inandırıcılığını ve güvenilirliğini zayıflatır (OGH 24. 11. 1996, 9 Os 6/66'dan aktaran **Kovács**, s. 48). Av. Yüksek Mahkemesi'nin bu net tutumu, irade özgürlüğünün korunması ve adil yargılanma hakkının sürdürülmesinin Avusturya ceza adalet sisteminde en önemli öncelikler olduğunu gösterdiği şekilde değerlendirilmiştir. **Kovács**, s. 54.

⁹⁵ Nitekim yayınlanan yakın tarihli bir çalışmada poligrafaların biyosensörlerin kullanımını engelleyen koşullar altında uygulanmasının zorluğuna ve biyosensörlerin eksikliklerini gidermek için, bunlar olmadan yalan tespit teknolojisine ihtiyaç olduğuna dikkat çekilmiş ve derin öğrenme teknolojisine dayalı hem yüz görüntülerini hem de yüz ipuçlarını kullanan çok modlu bir ağ olan *temassız* bir yalan tespit yöntemi olarak *FacialCueNet* sisteminin kullanılması önerisinde bulunulmuştur. "*FacialCueNet'e dikkat modülünün eklenmesi, yalan ile ilişkili yüz ifadesi değişiklikleri hakkında bilgiler sağlayarak kullanımını artırmaktadır. Suç soruşturmasında uygulanabilir bir algoritma geliştirmek amaçlanmaktadır.*" **Nam**, Borum/**Kim**, Joo Young/**Bark**, Beomjun/**Kim**, Yeongmyeong/**Kim**, Jiyeon/**Won So**, Soon/**Choi**, Hyung Youn/**Kim**, In Young: "FacialCueNet: unmasking deception - an interpretable model for criminal interrogation using facial expressions", *Applied Intelligence*, Cilt 53, Sayı 22, 2023, s. 1-15. Farklı beyan doğrulama yöntemleri hakkında ayrıca bkz. **Seiterle**, s. 96 vd.; **Meegan**, s. 10 vd. Bilinç dışı alana müdahale olmaksızın sadece harici olarak anlaşılabilir durumların kabul edilebilir ve aynı zamanda güvenilir bir şekilde değerlendirilmesi bağlamında modern yalan tespitin önemli olduğu ve bu şekildeki tespit, sadece açıkça anlaşılabilir dilsel veya (yüz) jestsel özelliklerin yorumlanmasının söz konusu olduğuna ilişkin bkz. **Gerhold**, s. 434.

⁹⁶ **Beck**, s. 146; **Stübinger**, s. 547; **Gerhold**, s. 431; **Spranger**, Tade Matthias: "Legal Implications in Connection with the Generation and Usage of Neuro-Scientific Findings", *JIBL*, Cilt 6, 2009, s. 230; **Kovács**, s. 27. Amerikan Hukuku'nda ceza yargılamalarında kullanılabilirliği tartışılan (yeni) beyin görüntüleme yöntemi hakkında bilgi için bkz. **Meegan**, s. 16-17.

⁹⁷ **Spranger**, Tade Matthias: "Das gläserne Gehirn? Rechtliche Probleme bildgebender Verfahren", *Der steuerbare Mensch? Über Einblicke und Eingriffe in unser Gehirn*, Tagungsdokumentation, MEDIALIS Offsetdruck GmbH, Berlin 2009, s. 44; **Seiterle**, s. 91; **Meegan**, s. 10.

Bu bağlamda beyanın doğruluğuna ilişkin tespitte yararlanılabilecek yöntemler olarak beyin dalgası ölçümü, beyin görüntüleme yöntemleriyle önemli gelişim göstermiştir⁹⁸. Bu yöntemlerle beyin yapısına yakından bakabilmek mümkün olmuş, özellikle de psikolojik meseleler için asıl önemli aşama fonksiyonel manyetik rezonansın (*funktioneller Magnetresonanztomographie - fMRT*) ve pozitron emisyon tomografisinin (*PET*) gelişimiyle kaydedilmiştir⁹⁹. Zira bu yöntemlerle “*karmaşık zihinsel süreçlerdeki sinir hücresi faaliyetini ve aynı zamanda insan beynindeki basit düzeydeki algısal ve motor işlevleri müdahale edilmeden (invazif) görselleştirmek*” mümkün olmuş, daha basit ifadeyle beyin işlevsel çalışması gözlemlenebilir hale getirilmiştir¹⁰⁰.

Bununla birlikte nörogörüntülemenin ortaya çıkardığı olasılıklar¹⁰¹ karşısında, beyinde üretilen düşüncelerin okunması anlamında zihin okumanın söz konusu olamayacağına dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Beyin gözlemi ile zihin okumanın birbirinden farklı olduğunun ve “zihnin dilini” görünür kılmak için beyin görüntülemelerini kullanabilmenin henüz mümkün olmadığını altı çizilmiştir¹⁰². Nörogörüntüleme yardımıyla beyin çalışmasının izlenebilmesi, bunun zihin okumada kullanılabileceği anlamına gelmemektedir. Zira fonksiyonel nörogörüntüleme de özünde nöronal aktiviteyle doğrudan ilişkili olmakla birlikte yorumlanması gereken sinyal değişikliklerini ölçmekten farklı değildir. Dolayısıyla, kişinin ne düşündüğü veya beyanın doğru mu olduğu doğrudan görülemez¹⁰³. Böyle bir ihtimalin yakın gelecekte de öngörülemediği belirtilmiş, bununla birlikte özellikle *fMRT* kullanımının¹⁰⁴, beyindeki belirli bir faaliyet sırasında özellikle stresli olan alanları görselleştirebilmesini ve örneğin beyindeki belirli bir zihinsel çaba esnasında (yalan söyleme sırasında) stresli olan bölgelerin aktif olduğunun, ancak normal olay/durum anlatımı sırasında aktif olmadığını anlaşılmasını mümkün kıldığı ifade edilmiştir¹⁰⁵. Ayrıca beyin görüntüleme yöntemleriyle

⁹⁸ Beck, s. 146.

⁹⁹ Stübinger, s. 548.

¹⁰⁰ Hillenkamp, s. 89; Beck, s. 147.

¹⁰¹ Ford, s. 170.

¹⁰² Hillenkamp, s. 92.

¹⁰³ Hillenkamp, s. 92.

¹⁰⁴ Konuyla ilgili yapılan çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Seiterle, s. 80 vd.

¹⁰⁵ Hillenkamp, s. 92; Roskies, Adina L.: “Mind Reading, Lie Detection, and Privacy”, J. Clausen, N. Levy (eds.), *Handbook of Neuroethics*, Springer Science, 2015, s. 688. “Bazı araştırmacılar, deneylerde elde edilen sonuçlara dayanarak yalan söyleme sırasında beyin bazı bölgelerindeki faaliyetin artmasının, yalan söylemenin daha fazla bilişsel kontrol gerektirmesiyle açıklanabileceğini belirtmiştir. Bir soruya bilerek yanlış cevap

beyan doğruluğunu tespit için bilişsel algı ve işlemlerin kaydedilmesinin esas olduğu ve sınırlılık, heyecan veya korku gibi duygusal tepkilerin (poligraf gibi yöntemlerdekinden) çok daha az rol oynadığı belirtilmiştir¹⁰⁶.

Son zamanlarda poligraf testinden daha güvenilir bir yöntem geliştirmek için bulunan girişimlerin içinde fonksiyonel manyetik rezonans görüntülemenin bu anlamda en güvenilir yöntem olduğu ortaya konulmakla¹⁰⁷ birlikte, söz konusu yöntemle dahi yalan söylemeye özgü bir beyin tepkisi bulunamadığı belirtilmiş¹⁰⁸ ve günümüzde hiçbir yöntemin adli tıp uygulamalarında rutin olarak kullanılacak kadar olgunlaşmadığı ve mevcut araştırma durumunun mahkemede güvenilirliği değerlendirmek için nörogörüntülemenin kullanımını önermediği de itiraf edilmiştir¹⁰⁹. Ayrıca çok pahalı ve yer kaplayan ekipmanın uygulamada önemli kaynak ve bağlantı sorunları yaratacağı göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husustur¹¹⁰. Nörogörüntülemenin hukuksal olarak ilgili soruların cevabında sadece bir bileşen olabileceği ve bu durumda güvenilirlik değerlendirmesinin, diğer yöntemlerle desteklenmesi gerektiği¹¹¹ ifade edilmiştir.

veren kişi, (öznel) gerçeği bilmeli, onu dile getirme dürtüsüne direnmeli ve en sonunda alıcıya sunabileceği güvenilir bir alternatif geliştirmelidir. Söz konusu durum kabaca yalan söylemenin doğrusu söylemeye göre beyin için daha yorucu olduğu şeklinde ifade edilmiştir.” Seiterle, s. 90.

¹⁰⁶ **Beck**, s. 149; **Seiterle**, s. 91. Beyin görüntüleme aracılığıyla beyan doğrulama yönteminin kullanımının kabul edilebilirliğinin Alm. CMK md. 136a'ya göre belirlenmesi gereken bir sorgulama yöntemi olduğuna ilişkin değerlendirme için bkz. **Seiterle**, s. 115.

¹⁰⁷ **Seiterle**, s. 278.

¹⁰⁸ **Spranger**, Das gläserne Gehirn?, s. 44; **Seiterle**, s. 86. ABD'de *fMRT* yardımıyla yalan tespit yönteminin uygulandığı yönünde ayrıntılı bilgi için bkz. **Seiterle**, s. 87. Almanya'da 2001 yılında öldürme suçu kapsamında tanığın beyanının güvenilirliğine yönelik uygulanan *fMRT* hakkında bkz. **Seiterle**, s. 89.

¹⁰⁹ **Hillenkamp**, s. 93; **Stübinger**, s. 550; **Schauer**, s. 101; **Ford**, s. 174; **Beck**, s. 147; **Haynes**, s. 29; **Meixner**, s. 4; **Roskies**, s. 682. İnsan vücuduna müdahale etmeyen, rızaya dayalı bir beyin görüntüleme yönteminin yasal olarak kabul edilebilirliğinin mümkün olabileceği ihtimaller arasında, bu yöntemin sanık aleyhine kullanılmamasını ve suç açısından hafifletici nedenlerin varlığının ispat aşamasında dikkate alınabilmesini göstermek mümkündür (**Seiterle**, s. 103 vd., 260 vd.). Yapay zekâ destekli poligraf incelemesinin, aksi takdirde algılanamayacak verilerin elde edilmemesi ve test edilen kişinin bir makineye bağlanma zorunluluğunun olmaması nedeniyle temel haklara önceki poligrafik incelemelerden daha az müdahale teşkil etmesi sebebiyle delil olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. **Gerhold**, s. 438. Poligrafik incelemelerin ceza yargılamalarında son çare olarak dikkate alınabilirliğine ilişkin değerlendirme için bkz. **Frister**, s. 312-313.

¹¹⁰ **Beck**, s. 150.

¹¹¹ Bu yönde bkz. **Seiterle**, s. 103; **Beck**, s. 150; **Hillenkamp**, s. 93-94; **Spranger**, *Neuro-Scientific Findings*, s. 231; **Gerhold**, s. 437.

Son olarak belirtmelidir ki, bu tür yöntemlerin de ifadenin doğruluğunu sorgulamak amacıyla kullanımında poligraf testlerinde de gündeme gelen manipülatif yatkınlık sorununun bulunmadığı söylenememiştir. Her ne kadar geleneksel poligraf testlerine karşılık yeni nörogörüntüleme yöntemlerini manipüle etmenin çok daha zor olduğu belirtile¹¹² de bu konuda özel eğitim almış kişiler (denekler) hakkında sonuca ulaşılammıştır¹¹³. Yine de fonksiyonel beyin görüntüleme başta olmak üzere modern poligrafik incelemelerin yalnızca insanın biyofiziksel tepkilerine doğrudan erişim sağlamakla kalmadığına ve poligraf testlerinden niteliksel olarak daha üstün olduğuna yönelik farkındalık¹¹⁴, uzmanların yakın zamanda “güvenilir ve geçerli sonuçlar veren” ve buna bağlı olarak ceza muhakemesinde göz ardı edilemeyecek bir yöntemin mevcut olacağı yönündeki değerlendirmeleriyle birlikte ele alındığında¹¹⁵, beyan doğrulama yöntemlerinin ceza muhakemesinde daha fazla tartışma konusu¹¹⁶ olacağını göstermektedir.

II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA POLİGRAF KULLANIMI

A. Alman Ceza Muhakemesi Hukuku’nda Poligraf

Geçmişte, Alman mahkemeleri poligraf testlerine farklı yaklaşımlar sergilemiştir. Bazı mahkemeler ispat vasıtası olarak poligraf uygulanmasına izin vermiş¹¹⁷ ve beyanların doğruluğunun tespit edilmesinde araçsal yönte-

¹¹² Haynes, s. 30.

¹¹³ Beck, s. 150; Seiterle, s. 93.

¹¹⁴ Dahle/Lehmann, s. 75 vd.; Rajan, s. 150; Haynes, s. 29; Gerhold, s. 439. Görüntüleme işlemleri irade özgürlüğü korunarak gerçekleştirilebildiği için temel hakların ihlalini oluşturmadığına yönelik bkz. Beck, s. 149.

¹¹⁵ Beck, s. 150; Seiterle, s. 99; Kovács, s. 92.

¹¹⁶ Stübinger, s. 552. “*Hele teknik ilerler ve hiçbir tehlike arz etmeden sanığın sözlerinin yalan olup olmadığını gerçekten meydana çıkaran bir âlet keşfedilirse hakim garantileri ile kullanılması gerekecek olan bu âlet sayesinde sanığın söylediklerinin yalan olduğunu kolayca anlayacak ve muhakeme de gayesine kolayca varabilecektir.*” Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 451.

¹¹⁷ Almanya’nın Saksonya eyaletinde ceza ve aile mahkemelerinde poligraf testi delil olarak kullanılabilir. Saksonya’daki çocukluk ve ergenlik dönemindeki cinsel şiddete karşı uzman danışmanlık merkezleri, 16’dan fazla davada mahkeme işlemlerinde poligraf testinin kullanıldığını kaydetmiştir (BKSF, s. 2). Çocuklara yönelik kötü muamele kapsamında poligrafın uygulanmasının en tartışmalı hususu oluşturduğu hakkında bkz. Matz, s. 1113; Dahle/Lehmann, s. 62. Aile mahkemelerinde poligrafın geçerliliği hakkında ayrıca bkz. Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 608; Grasser, s. 94; Fischer/Paul/Voigt, s. 419. Poligrafın özellikle terör saldırısı vs. nedeniyle güvenlik amaçlı kullanımının uygun olacağı yönünde görüş için bkz. Rajan, s. 154.

min kullanılabilirliğine imkân sağlamıştır¹¹⁸. Bazı mahkemeler ise bu tür testleri tamamen reddetmiş ve sonuçlarının delil olarak kullanılacak kadar güvenilir olmadığını hükme bağlamıştır¹¹⁹. Bu konuda genel eğilim, poligrafik incelemelerin kullanımının yasak olduğu yönündedir¹²⁰ ve yakın gelecekte bir değişimin söz konusu olamayacağı kabul edilmektedir¹²¹.

1. 1954 tarihli Alman Federal Adalet Mahkemesi Kararı

Poligrafın Alman ceza muhakemesinde delil olarak kullanılmasına ilişkin asıl tartışmanın Federal Adalet Mahkemesi 1. Ceza Senatosu'nun 16 Şubat 1954 tarihli kararıyla başladığını söylemek mümkündür¹²². Bu davada (ana duruşmada) sanık, poligraf raporunu lehine bir delil olarak talep etmemiş olmasına rağmen, savcının poligraf raporu alma talebini kabul etmiştir¹²³. Mahkeme, poligraf kullanımının sanığın rızasına dayalı olsa dahi hem anayasal bağlamda hem de Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 136a maddesi bağlamında korunan karar verme ve iradesini kullanma özgürlüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir¹²⁴. Sanığın rızası olsun veya olmasın, poligrafın kullanılması Alm. Federal Anayasası md. 1/1 anlamında insan onurunun ihlali¹²⁵ olarak değerlendirilmiştir¹²⁶.

¹¹⁸ Matz, s. 1116.

¹¹⁹ Kovács, s. 57.

¹²⁰ Peters, s. 663; Stübinger, s. 544. Almanya'da merkezi bir içtihat veri tabanı bulunmadığından ve uzman görüşleri genellikle karar gerekçelerine dâhil edilmediğinden, poligraf yöntemlerinin ne sıklıkla kullanıldığının bilinmediğine ilişkin bkz. Fischer/Paul/Voigt, s. 419.

¹²¹ Momsen, s. 150.

¹²² Spranger, Neuro-Scientific Findings, s. 230.

¹²³ Matz, s. 1114; Seiterle, s. 33.

¹²⁴ Stalinski, s. 81. Bu karar bazı görüşler tarafından, poligraf testlerinin "mitleştirilmesi" olarak görülmüş, gerçek işlevine aşına olunmamasına atfedilmiş, özellikle kararın alındığı dönemden kısa süre önceki Nasyonal Sosyalizm deneyimlerine aşırı tepki olarak yorumlanmıştır (Frister, s. 315; Fischer/Paul/Voigt, s. 419). Bununla birlikte Frister bu eleştirinin kararın ana fikrini gözden kaçırdığını ileri sürmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Frister, s. 315. Konu hakkında ayrıca bkz. Seiterle, s. 22.

¹²⁵ Bu kabule yönelik eleştiri için bkz. Spranger, Neuro-Scientific Findings, s. 230.

¹²⁶ Özne statüsünün korunması 1950'lerde insan onuru üzerine yapılan hukuki tartışmalarda önemli bir sorun olarak görülmüş ve Federal Anayasa Mahkemesi tarafından "nesne formülü (Objektformel)" olarak adlandırılan bir formülle içtihat hukukuna dâhil edilmiştir. Söz konusu formül, insanların nesne statüsüne indirgenmemesi ve özne olma niteliklerinin sorgulanmaması gerektiğini belirtir. Böylece 1954 yılında birey, varlığı fiziksel yönü dışında zihinsel ve ruhsal iç dünyasıyla bütün olarak algılanmış ve poligrafıtan korunması gereken bir özne olarak kavramsallaştırılmıştır. Fischer/Paul/Voigt, s. 422.

Karar gerekçesinde, poligraf yönteminin sanıktan sadece bilinçli cevaplar almaktan daha fazlasını elde etmek için tasarlandığı hususuna yer verilmiş ve dolayısıyla poligrafın amacının, sanığın istemsiz ve bilinçsiz beyanını ifadenin konusu haline getirmek olduğu belirtilmiştir¹²⁷. Zira böyle bir yöntemle sorulara bilinçli olarak verilen cevapların yanı sıra, sanığın engelleyemediği bilinç dışı cevapların da verilmesi ve buna bağlı olarak sanıktan istemeden verdiği ve cihaz olmadan vermeyeceği ifadeler de dâhil olmak üzere, normal sorgulamadan daha fazla ve farklı ifadeler elde edilmesi mümkün olabilecektir¹²⁸. Sanığın ruhuna ve bilinç dışı alanına dair bu tür bir içgörünün, beyanda bulunup bulunmayacağına ve ne ölçüde kendini ifade edeceğine özgür bir şekilde karar verebilmesini sağlayan irade özgürlüğünü ihlal edeceği (Alm. CMK § 136a) ve ceza muhakemesinde kabul edilemeyeceği belirtilmiştir. Ayrıca kişiliğin korunması ve geliştirilmesi, ceza muhakemesinde de dokunulmaması gereken bir alan olup, vazgeçilmez niteliktedir¹²⁹. Sanığın suçu işlediği ispatlanırsa cezalandırılmalıdır; ancak kişiliği, bu yasal kısıtlamaların ötesinde, suçla mücadele gibi bir kamu kaygısına feda edilmemelidir¹³⁰. Böylece şüpheliyi/sanığı ceza muhakemesinin nesnesi haline getirecek şekilde (her ne pahasına olursa olsun) gerçeği aramanın kabul edilemez ve Anayasa'ya aykırı olduğu vurgulanmıştır¹³¹.

Ağır hapis cezası tehdidi altında bulunan sanığın, harici bir zorlama olmaksızın teste tabi olup olmamayı seçemeyeceği, zira kendisine imkân veren bu fırsatı reddedemeyeceği hususu, temel haklara müdahaleye gösterilen rızanın gönüllü olmadığı sonucunu ön plana çıkarmıştır¹³². Mahkeme, söz konusu delil reddini açıkça poligrafa ilişkin bilimsel değerlendirmelerin doğruluğuna ve güvenilirliğine değil, tamamen hukuki ilkelere dayandırmıştır¹³³. İspat vasıtalarının geçerliliği teknik bir sorun olmayıp, yalnızca anayasal ilkeler ışığında cevaplanması gereken normatif bir konu teşkil ettiğinden, poligrafın beyanın doğruluğunu güvenilir ve geçerli şekilde analiz edebildiği durumda bile kullanılmasına izin verilmemesi gerektiği sonucuna varmıştır¹³⁴.

¹²⁷ **Stalinski**, s. 81.

¹²⁸ **Gerhold**, s. 433; **Momsen**, s. 143; **Frister**, s. 315.

¹²⁹ **Putzke**, s. 558; **Stübinger**, s. 545; **Stalinski**, s. 81.

¹³⁰ **Kovács**, s. 58-59.

¹³¹ **Stübinger**, s. 545.

¹³² **Gerhold**, s. 435.

¹³³ **Seiterle**, s. 33. Yazar Federal Adalet Mahkemesi'nin, sanığın rızasına ve poligraf testinin kabul edilemez olarak değerlendirilmesinde neden bir rol oynamadığına yeterince değinmemiş olduğuna dikkat çekmiştir. **Seiterle**, s. 34.

¹³⁴ **Stübinger**, s. 545.

Karar, poligrafın Alman mahkemelerinde delil olarak kullanılmasını reddeden ve hukuki açıdan kabul edilemezliğini pekiştiren bir emsal oluşturmuş¹³⁵ ve sonraki yıllarda alt derece mahkemeleri tarafından sorgulanmamıştır¹³⁶. 1990'lı yılların sonuna kadar devam eden içtihatlarda, poligraf kullanımı büyük ölçüde bireyin kişilik hakları ve irade özgürlüğü bağlamında ele alınmıştır¹³⁷. Söz konusu kararlar, bedene teknik aletler kullanılarak müdahalenin ancak, korunması gereken zihinsel alana dokunulmadığı takdirde mümkün olabileceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu incelemeye uymayan zihinsel veya psikolojik tepkilerin yorumunun, sadece hâkimler tarafından yapılabileceği¹³⁸ kabulü, “açıkça ifade edilen davranışlar” ile “gizli bedensel tepkilerin ölçümü” arasındaki ayrım üzerinden ortaya koyulmuştur¹³⁹.

2. 1998 Tarihli Alman Federal Adalet Mahkemesi Kararı

1998 yılında¹⁴⁰ Federal Adalet Mahkemesi (1. Senato) tarafından poligraf hakkında önemli bir karar daha verilmiş ve bu kararda, istemsiz fiziksel tepki (*unwillkürliche körperliche Reaktion*) ilk kez “vücut verileri

¹³⁵ Kovács, s. 60.

¹³⁶ Stalinski, s. 81; Stübinger, s. 545. 1981 yılında Alman Federal Anayasa Mahkemesi de öldürme suçunun nitelikli hali kapsamında yargılanan sanığın poligraf testine yönelik talebinin mahkemece reddedilmesi üzerine yaptığı başvuruya dayanarak verdiği kararda Federal Adalet Mahkemesi'nin poligraf raporlarının Anayasa'ya uygunluğuna ilişkin endişelerini doğrulamıştır. Bununla birlikte insan onuruna aykırılık üzerinden bir değerlendirmeye gitmemiştir. İfadeyi değersizleştiren ve sorgulama altındaki kişiyi sadece bir cihazın eklentisi haline getiren bu tür bir işlemin, ilgili kişinin kişilik hakkına kabul edilemez şekilde müdahale ettiği belirtilmiştir. Hapis cezası tehdidi karşısında seçim özgürlüğü bulunmayan sanığın rızasının bu sonucu değiştirmeyeceği ifade edilmiştir. BVerfG 2 BvR 166/81 NJW 1982, 375'ten aktaran Kovács, s. 60. Alman Federal Anayasa Mahkemesi'nin kararına yönelik eleştiriler için bkz. Seiterle, s. 34.

¹³⁷ Fischer/Paul/Voigt, s. 424.

¹³⁸ Farklı yönde değerlendirme için bkz. Gerhold, s. 434.

¹³⁹ Fischer/Paul/Voigt, s. 424. Bu kabulün, sanığın savunma hakkı çerçevesinde bu yönde bir delil talebinin reddini haklı çıkarmayacağını belirten Putzke, sanığın özgürlüğünden yoksun kalmayla sonuçlanacak ceza tehdidi karşısında yargılama sürecindeki kişisel haklarının korunmasına yapılan vurgunun çelişki oluşturduğunu iddia etmiştir. Putzke, s. 558.

¹⁴⁰ 1998 yılında muhakemede poligrafın delil niteliğine yönelik farklı mahkemelerin gerekçelerine yönelik bilgi için bkz. Stalinski, s. 82-83. Nitekim BGH (3. Senato), 14 Ekim 1998 tarihli kararında, özel olarak ve mahkemenin bilgisi dışında yapılan poligraf testinin sonuçlarının dikkate alınamayacağını, zira böyle bir durumda sanığın olumsuz sonuçları mahkemeden gizleme gücüne sahip olduğundan, bundan güvenilir sonuçlar beklenemeyeceğini belirterek, her türlü poligraf raporunun değil, sanık tarafından mahkemenin bilgisi dışında alınan raporun geçerliliğine yönelik karşı duruşunu ortaya koymuştur. Stalinski, s. 83.

(*Körperdaten*)” olarak dikkate alınmıştır¹⁴¹. Mahkeme daha önce dile getirilen eleştirileri ele almış ve kişilik hakları ve insan onurunun korunmasıyla ilgili olarak, poligrafın “sanığın ruhuna ulaşmasının/etki etmesinin (*Einblick in die Seele des Beschuldigten*)” söz konusu olamayacağını belirtmiş ve fiziksel tepkileri ölçmesine rağmen, kişinin içsel dünyasını ortaya çıkarmayacağını vurgulamıştır¹⁴². Mahkeme’ye göre, poligraf, sadece vücuttaki belirli bir uyarılma düzeyi hakkında bilgi verdiğinden ve uzman, ölçülen değerleri yorumlayarak testin sonucunu belirlediğinden¹⁴³, sanığın bir ölçüm cihazına bağlı olması, onu “araçsal bir sürecin nesnesi” yapmaz. Aksine, rızaya dayalı bir incelemede sanık “özne konumuna dokunulmadan (*in seiner Subjektstellung unangetastet*)” kalır¹⁴⁴. Ayrıca sanığın istem dışı, kontrol edilemeyen ve teknik yardım olmaksızın algılanabilen ifade süreçlerinin dahi mahkeme tarafından kullanılabilmesine dikkat çekmiştir. İstemsiz bedensel tepkileri kaydetmese bile “bilinçaltından gelen bilgilerle” gerçekleştirilen projektif kişilik testleri¹⁴⁵ gibi diğer inceleme yöntemlerinin yargısal uygu-

¹⁴¹ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 425. Yargı kararlarında beden/vücut kavramına bakış şekli 1980’lerden itibaren değişmiş ve konu bağlamında vücut, poligrafı ölçülen bedensel işlevler üzerinden ele alınarak vücut ölçümünün işleyişi daha teknik bir terminoloji ile tanımlanmıştır. **Fischer/Paul/Voigt**, s. 425.

¹⁴² 1998’de “bilişsel durum” ya da “beyin dalgalarının (*Hirnströme*)” ölçülmesi kavramları kullanılmıştır. Bu gelişme, poligrafın insan ruhuna erişimi konusunda önemli bir yenilik olarak kabul edilmiş ve bu kapsamdaki inceleme prosedürleri ve cihazlarının kişinin iradesinden doğrudan etkilenmeyen fiziksel süreçleri ölçse dahi incelemeyi gerçekleştirenin “ruha nüfuz etmesine” izin vermediğinin altı çizilmiştir (**Fischer/Paul/Voigt**, s. 425). Yazarlara göre, 1980’lerden itibaren beden-ruh ilişkisine yönelik anlayışın değişmesi nedeniyle insanın iç dünyasına bir araç vasıtasıyla erişim artık “kutsal bir alana” izinsiz giriş olarak değil, bilişsel olarak depolanmış bilginin geri alınması olarak görülmeye başlanmıştır. Kişinin iç dünyasını cihazın okumasından korumayı amaçlayan anayasal itirazların geri çekilmesi ve poligrafın psikolojik değerlendirme prosedürüne dâhil edilmesiyle birlikte poligrafın kullanımı tehdit edici özelliğini yitirmiştir. **Fischer/Paul/Voigt**, s. 431.

¹⁴³ **Gerhold**, s. 436; **Spranger**, *Neuro-Scientific Findings*, s. 231.

¹⁴⁴ Bu yönde değerlendirme için bkz. **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 630.

¹⁴⁵ Alman ceza muhakemelerinde uygulanan psikolojik inceleme yöntemlerine yapılan atıf kapsamında kural olarak kusur yeteneğinin değerlendirilmesinin bir parçası olarak gerçekleştirilen psikolojik incelemelerde, özellikle de projektif kişilik testleri (*projektiven Persönlichkeitstests*) olarak adlandırılan ve test edilen kişiye verilen belirli görevlerin çözülme şekli (örneğin belirsiz bir resmin yorumlanmasından) test edilen kişinin psikolojik özellikleri hakkında sonuçlar çıkarılan testlerde de, bilginin ifşası üzerinde bilinçli bir kontrol yoktur. Ceza muhakemesinde projektif testlerin kullanılmasına ilişkin açık bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. *Frister*, projektif testlerin, poligrafik incelemelerin uygulanmasına benzer şekilde, bilginin ifşasının bilinçli kontrolünden yoksun olduğu gerçeğinden hareketle, bu tür testlerin Alm. CMK md. 136a düzenlemesine

lamada kullanılması da insan onurunu ihlal etmemektedir¹⁴⁶. Sonuç olarak, Federal Adalet Mahkemesi'nin yalan söyleme ile buna karşılık gelen bedensel tepkiler arasında açık bir bağlantının olmaması (*no specific lie response*) gerçeğine dayanarak, poligrafın gönüllü kullanımının insan onurunu ihlal etmediği sonucuna varması önemli bir dönüm noktası olarak görülmüştür¹⁴⁷.

Mahkeme, Alman Federal Anayasası'nın 1. maddesinin, insan onurunu kısıtlamayı değil, korumayı amaçladığını ve bunun, kişinin kendi üzerinde tasarrufta bulunma özgürlüğünü de kapsadığını belirtmiştir. Poligraf vasıtasıyla elde edilen ve sanık lehine olan delilin reddedilmesi, sanığın iradesine ve menfaatlerine aykırı bir koruma anlamına gelmektedir ki, bu durum hukuka uygun değildir¹⁴⁸. Ayrıca poligrafın Alman Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 136a maddesindeki yasak sorgulama yöntemleri arasında açıkça sayılmadığına ve söz konusu durumlarla kıyaslanabilir nitelik arz etmediğinden kıyasen uygulamanın da kabul edilemeyeceğine vurgu yapılmıştır. Zira poligrafın kullanımı maddede açıkça yasak sorgulama yöntemi olarak sayılan hipnozda olduğu gibi iradenin tamamen ortadan kalkması veya (kıyasen uygulanan) narkoanaliz yönteminde olduğu gibi önemli derecede etkilenmesi sonucuna yol açmaz¹⁴⁹. Bunun yanı sıra maddedeki aldatma unsuru dar yorumlanması gerektiğinden, söz konusu durumu aldatma unsuru kapsamında değerlendirmek de mümkün değildir. Mahkeme, sanığın kendisi lehine poligraf testini talep etmemesi veya reddetmesi nedeniyle saklayacak bir şeyi olduğu varsayımının, kendisine dolaylı bir zorlama uygulanmasına sebep olmaması gerektiğini belirtmiştir¹⁵⁰.

Bununla birlikte poligraf kullanımının sanığın suçu işlemediğini ispat edecek bir delil olarak kabul edilemeyeceği ve poligraf cihazlarının işleyişi, bunların yardımıyla uygulanan test yöntemleri ve bu yolla elde edilebilecek sonuçlar açısından uygun bir delil olmadığı¹⁵¹ (*völliger Ungeeignetheit* – Alm. CMK md. 244/3-2 (4)) şu şekilde gerekçelendirilmiştir: Ne kontrol sorusu yöntemi ne de (ana duruşma açısından) suça ilişkin bilgi testi¹⁵² uy-

aykırı olduğu sonucuna varmanın mümkün olduğunu ileri sürmüştür (Frister, s. 316-317). Konuya yönelik değerlendirme için ayrıca bkz. Gerhold, s. 438; Undeutsch, s. 662.

¹⁴⁶ Seiterle, s. 39.

¹⁴⁷ Seiterle, s. 65; Momsen, s. 144.

¹⁴⁸ Momsen, s. 144.

¹⁴⁹ Seiterle, s. 40.

¹⁵⁰ Stalinski, s. 83; Seiterle, s. 40.

¹⁵¹ Momsen, s. 143-144.

¹⁵² Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 612.

gun delil aracı teşkil eder¹⁵³, çünkü (özellikle) kontrol sorusu testi doğru ve güvenilir olduğu tartışmasız olarak kabul edilen bir yöntem değildir. Araştırmaların mevcut durumuna göre, geçerlilik çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda bile delil değeri yoktur¹⁵⁴. Bununla birlikte, poligraf incelemesinin gelecekteki olası kullanımına ilişkin seçenek açık bırakılmıştır¹⁵⁵: Poligrafik inceleme, kapsamlı bir veri tabanının, davranışın ölçülen belirli vücut tepkileriyle yüksek oranda ilişkili olduğunu kanıtlaması halinde ancak belirti niteliğinde (dolaylı) delil değerine sahip olabilir¹⁵⁶. Mahkeme'ye göre, %70 ile 90 arasındaki isabet oranları, asgari düzeyde belirti değeri bile tanınamayacak kadar sorgulanabilir niteliktedir¹⁵⁷. Böylece Mahkeme, testin uygun ve uygun olmayan şeklinde iki şeklini formüle ederek, uygun sorgulama yönteminin geçerliliğine önem atfetmiştir ve farklı bir test yöntemi oluşturma olasılığının önünü açmıştır¹⁵⁸.

Söz konusu kararlar daha önceki içtihat terk edilmiş¹⁵⁹ ve Mahkeme'nin ret gerekçeleri, anayasal anlamda ve Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında kabul edilemezlikten, kullanılan sorgulama yönteminin bilimsel açıdan şüpheli olmasına ve güvenilir olmamasına doğru değişmiştir¹⁶⁰. Bu karar, poligraf incelemelerinin mahkemede delil olarak kabul edilebilmesi için belirli

¹⁵³ **Grasser**, s. 96.

¹⁵⁴ Karar gerekçesi hakkında değerlendirme için bkz. **Seiterle**, s. 47 vd. Bir yöntemin Alm. CMK md. 244/3-2 (4) anlamında uygun kabul edilebilmesi için geçerliliğinin (*die Zuverlässigkeit*) yüksek olması şeklinde bir gerekliliğin olmadığı yönünde bkz. **Seiterle**, s. 58. Yazar mahkemenin bu yöndeki tespitine ilişkin yeterli gerekçelendirmeyi yapmadığını belirterek, poligraf raporunun belirti niteliğinde bir ispat vasıtası olarak dahi kabul etmemesini eleştirmiştir (**Seiterle** s. 66). Yazar, dolaylı delil niteliğindeki belirtinin diğer delilleri nasıl etkilediğinin, hâkimin Alm. CMK md. 261 uyarınca delillerin serbestçe değerlendirilmesi kapsamında bilirkişi raporunu değerlendirirken cevaplaması gereken ayrı bir soru olduğuna vurgu yapmıştır. **Seiterle**, s. 58.

¹⁵⁵ Bu yönde **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 621.

¹⁵⁶ **Seiterle**, s. 38 vd.; **Fischer/Paul/Voigt**, s. 419. Mahkeme'nin gerekçesine yönelik eleştiri için bkz. **Putzke**, s. 559-560; **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 610 vd.

¹⁵⁷ **Seiterle**, s. 50. **Frister**, tartışmalarda, poligraf testlerinin delil değerini bir yüzde olarak ifade etmenin geleneksel hale geldiğini, ancak uygun bir geçerlilik kriterinin bulunmaması nedeniyle bir "isabet oranı" belirlemenin mümkün olmadığını göz ardı edildiğini belirtmiştir. Sanığın gerçekten suçlu olup olmadığına karar vermek için kullanılacak bir kriter olmadığından, poligraf testlerinin kullanımının doğru bir suçluluk veya masumiyet değerlendirmesine yol açtığı vakaların sayısını hesaplamının metodolojik olarak imkânsız olduğunu ifade etmiştir. **Frister**, s. 309.

¹⁵⁸ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 429.

¹⁵⁹ **Stalinski**, s. 83.

¹⁶⁰ **Seiterle**, s. 14; **Kovács**, s. 71. Poligrafik incelemeye ilişkin dava örneği için bkz. **Fischer/Paul/Voigt**, s. 419.

bir bilimsel standarda sahip olması gerekliliğine işaret etmiş¹⁶¹ ve poligrafik incelemelerin kabul edilebilirliği konusu, bunların geçerliliği ve sonuçların güvenilirliğine bağlı hale getirilmiştir¹⁶². Karar, teknolojik ve bilimsel gelişmelerin bu tür incelemelerin kullanılabilirliğine ilişkin değerlendirmelerin değişmesine yol açabileceğini¹⁶³ de göstermiştir.

B. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Poligrafik İnceleme: Macaristan Örneği

Poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde nasıl kullanılabileceğini görmek adına Macaristan'daki uygulama ve mevzuat kapsamındaki gelişmeler¹⁶⁴ yol gösterici niteliktedir¹⁶⁵. Yeni Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesine paralel olarak, geçerliliğini artırmak amacıyla poligrafik inceleme yönteminde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır¹⁶⁶. 2017 tarihli Macar Ceza Muhakemesi Kanunu, beyanın doğruluğunu kontrol etmek için poligrafik incelemelerin bir araç olarak kullanılmasına izin vermiş ve Kanun'un 206. maddesine göre, araçsal beyan doğruluk tespiti, "delil elde etme yöntemleri" kategorisinde "araçsal ifade kontrolü (*instrumentierte Aussagenkontrolle*)" olarak yer almıştır¹⁶⁷. Poligraf yerine kapsayıcı nitelikte

¹⁶¹ **Kovács**, s. 63. Çeşitli mahkeme kararlarında, ceza muhakemesi bağlamında poligraf testlerinin uygulanabilirliğini özetleyen kılavuz ilkelere yer verilmiştir. Bu kılavuz ilkeler özellikle kullanılan ölçüm cihazlarının geçerliliğine ilişkin gerekliliklere, yasal standartlara ve bu tür cihazların güvenilirliğini destekleyebilecek gerekli bilimsel standartlara odaklanmaktadır (**Kovács**, s. 71). Poligrafın ceza yargılamasındaki geçerliliği açısından dikkate alınabilecek ölçütler için bkz. **Kovács**, s. 74.

¹⁶² **Spranger**, *Neuro-Scientific Findings*, s. 231; **Beck**, s. 149; **Fischer/Paul/Voigt**, s. 425.

¹⁶³ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. **Seiterle**, s. 15 vd.

¹⁶⁴ Konuyla ilişkili olarak Polonya Ceza Muhakemesi Hukuku da örnek teşkil etmektedir. Polonya'da poligraf testi, (nadir olmakla birlikte) özellikle nitelikli öldürme davalarında bir süredir kullanılmaktadır. 2003 yılından bu yana kullanımı kanunla da düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Seiterle**, s. 70.

¹⁶⁵ **Kovács**, s. 95.

¹⁶⁶ Poligraf uzmanlığı, Macaristan Adli Bilimler Enstitüsü kapsamındadır. Bu uzmanlar adli kollukla iş birliği yapmakta olup, onların düzenlemelerine tabidir. Amerikan Poligraf Birliği (*American Polygraph Association-APA*) tarafından verilen akreditasyon eğitimi, Macaristan'da poligrafik incelemelerin gelişmesine katkı sağlamıştır. (**Kovács**, s. 90-91). Merkezi ABD'nin Utah eyaletinde bulunan APA, merkezi bir araştırma kuruluşu olarak uluslararası alanda da faaliyet göstermektedir. APA tarafından yayınlanan kılavuzlar ve bilimsel incelemeler poligrafın kullanıldığı ülkeler için rehber niteliğindedir (**Grubin/Madsen**, s. 366). Amerikan ceza muhakemesi esaslarının farklılığı nedeniyle poligrafın geçerliliğine ilişkin ABD kaynaklı verilerin karşılaştırılabilirliğinin bulunmadığına ilişkin değerlendirme için bkz. **Momsen**, s. 146. Benzer yönde değerlendirme için bkz. **Peters**, s. 668.

¹⁶⁷ **Kovács**, s. 85.

araçsal ifade kontrolü bilinçli bir tercih olarak belirtilmiş ve ifadelerin araçsal doğrulanması için geliştirilebilecek farklı teknolojik yöntemlerin uygulanmasına da kapı aralanmıştır¹⁶⁸. Kanun'da ayrıca araçsal ifade kontrolü için asgari bir yaş öngörülmüş olup, 18 yaşını doldurmamış bir tanığın ifadesinin araçsal ifade kontrolü yoluyla incelenemeyeceği hüküm altına alınmıştır (Macar CMK § 87/2). Bu durum sanık açısından da geçerlidir (Macar CMK § 96/2). Macaristan'da mevcut Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında poligraf uzmanlarının yalnızca uzman danışman olarak kabul edildiği ve dolayısıyla ceza muhakemesinde bilirkişi sıfatıyla hareket edemediğine dikkat çekilmiştir¹⁶⁹. Bu kişiler ceza davalarına yalnızca tanık olarak katılmakta ve dolayısıyla bir poligraf incelemesinin sonucu, mahkemenin, uzmanı incelemenin sonucunu sunmak üzere tanık olarak çağırmasıyla delil olarak kullanılabilir. Söz konusu inceleme sonucu, ceza muhakemesinde dolaylı delil (*indirektes Beweismittel*) olarak etki edebilmektedir¹⁷⁰.

III. YASAK İFADE ALMA VE SORGU YÖNTEMLERİ KAPSAMINDA POLİGRAFİK İNCELEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Genel Olarak

Ceza muhakemesi hukukunda olayların gerçek seyrinin açıklığa kavuşması amaçlansa da maddi gerçek her ne pahasına olursa olsun araştırılmaz¹⁷¹. Dolayısıyla ceza muhakemesi alanında bir şeyin delil olarak kabul edilebilirliği öncelikle insan haklarına uygun şekilde maddi gerçeğin ortaya çıkarılması esasıyla uyumu şart koştuğundan, delil yasakları ile maddi gerçeğin araştırılmasına bazı sınırlamalar getirilmiş¹⁷², konu özelinde ifade alma ve sorgulamada uygulanamayacak yasak usuller kabul edilmiştir. Örneğin CMK'da şüphelinin veya sanığın beyanının özgür iradesine dayanması¹⁷³

¹⁶⁸ Kovács, s. 86.

¹⁶⁹ Kovács, s. 86.

¹⁷⁰ Kovács, s. 79.

¹⁷¹ Sabatini, s. 434; Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar: Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 69.

¹⁷² Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer, Özge/Saygılar, Yasemin F./Alan, Esra/Özaydın, Özdem/Tütüncü, Efser Erden/Altınok Villemin, Derya/Tok, Mehmet Can: Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 145.

¹⁷³ "Sanığın soruşturma evresinde ve kovuşturma sırasında elde edilen suçta konuya ilişkin açıklamaları beyan delili özelliği gösterir, özgür iradeye dayalı ikrarında dosyada varlığını koruyan diğer tüm deliller gibi hâkim tarafından takdir edilip değerlendirilmesi gerekecektir. Sanığın suçu üstlenmesi ve ikrarı olaydan yaklaşık 19 yıl gibi bir zaman sonra gerçekleşmiş olup söz konusu olay basında tüm ayrıntılarıyla ve olan ol-

gerektiği açıkça (md. 148/1) düzenlenmiş ve bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, ilaç verme¹⁷⁴, yorma, aldatma¹⁷⁵, cebir veya tehditte bulunma, bazı araçları kullanma gibi bedensel veya ruhsal müdahaleler yapılamayacağı¹⁷⁶ hükmüne bağlanmıştır. Ayrıca yasak usullerle elde edilen ifadelerin rıza ile verilmiş olsa da delil olarak değerlendirilemeyeceğine (md. 148/3) yer verilmiştir¹⁷⁷. Böylece sanığın rızası veya talebi üzerine dahi olsa, sanığın iradesini özgürce ifade etme hakkını zedeleyici tedbirlere hiçbir surette izin verilemeyeceğine ilişkin bu hüküm¹⁷⁸ sanığın karar verme ve irade-

mayan delilleriyle açıklanmış ve yazılmıştır. Dolayısıyla sanığın ikrarında belirtmiş olduğu hususları basından takip etmek suretiyle öğrenmesinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Sanığın ikrarı dosya içerisinde bulunan başkaca delil ve emarelerle kesinlikle desteklenmediği gibi (cesedin bulunduğu lojmanın yatak odasındaki banyoda yazılı yazılar üzerinde grafolojik incelemeler yapılmış, bu yazıların sanığın eli ürünü olduğu yönünde delil elde edilememiştir) sanığın anlatımları kendi arasında çelişkili ve farklıdır.” AYM, 2. B., B. 2021/29944 T. 13.5.2025, (Lexpera, Erişim Tarihi: 09.10.2025).

¹⁷⁴ “İlaç verme, ifadesi alınan ya da sorgulanan kişinin bedeni veya ruhi durumuna etki yapan ve serbest iradesini ortadan kaldırmayı amaçlayan her tür madde bu kapsamdadır. CMK yerinde olarak zorla terimine yer vermemiştir. Zira şüpheli ya da sanığın özgür iradesini ortadan kaldırmaya yönelik her müdahale şüpheli ya da sanık rıza gösterse dahi yasaktır.” **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 222. Bu yönde ayrıca bkz. **Tosun**, s. 622; **Arıcan**, Mehmet: “Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, 2009, s. 57.

¹⁷⁵ Hangi durumların aldatma olarak kabul edildiğini belirlemenin kolay olmadığı yönünde bkz. **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 222. Aldatmanın ne ifade ettiğine yönelik geniş kapsamlı bir açıklamaya **Şahin/Göktürk** tarafından yer verilmiştir: “İfadeyi alanın veya sorgulayanın; gerçeği tahrif ederek veya gizleyerek ya da gerçek olmayan hususları gerçekmiş gibi takdim ederek şüpheli veya sanığı hataya sevk eden, yaptığı açıklamaların gerçek sonuçlarını kavrayamayacak bir durumu ortaya çıkaran, onun konuşma konusundaki kararının arkasında kendi iradi davranma hürriyetinin bulunmaması sonucunu doğuran her türlü davranıştır.” **Şahin/Göktürk**, s. 205.

¹⁷⁶ Ceza muhakemesinde ifade alma ve sorgulamada yasak yöntemlere ilişkin düzenlemenin muhatabının sadece kolluk, C. savcısı, hâkim değil, ayrıca CMK md. 66/6 bağlamında bilirkişilerin de olduğu hakkında bkz. **Centel/Zafer**, s. 274.

¹⁷⁷ Değerlendirme yasağına ilişkin ayrıca bkz. **Şahin**, Cumhuriyet Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Yetkin Yayınları, Ankara 1994, s. 350 vd.

¹⁷⁸ “Kanunda bu konuda açıkça bir hükmün yer almasının başlıca yararı, şüpheli veya sanığın bu yöntemlerin uygulanmasını kabule zorlanmış olabileceği tartışmalarını ortadan kaldırmasıdır.” **Şahin/Göktürk**, s. 214. Benzer yönde bkz. **Kunter**, Nurullah/**Yenisey**, Feridun/**Nuhoğlu**, Ayşe: Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 18. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2010, s. 447. “...İkrarın hangi aşamada gerçekleştiği ve özgür iradeyle dayalı olup olmadığı, ikrarda bulunanın beyanın ciddiyetini ve bundan doğacak sonuçları bilip bilmediği, ikrarın başkaca deliller veya emarelerle desteklenip desteklenmediği, kuşku arınmışlığını ve belirliliğini zayıflatacak biçimde ikrardan dönülüp dönülmediği gibi hususlar da göz önünde bulundurulmak suretiyle, ikrarın delil değeri ortaya konulmalıdır. (...)” Yarg. 7. CD, T. 7.4.2025, E. 2023/17868 K. 2025/4875, (Lexpera, Erişim Tarihi: 08.10.2025)

sini kullanma özgürlüğüne¹⁷⁹ zarar verilmesine ilişkin açık bir yasak içermektedir¹⁸⁰. Diğer bir ifadeyle, kanun koyucunun beyanda bulunma özgürlüğünü bazı durumlarda sanığın tasarruf yetkisinden çıkardığına¹⁸¹ dikkat edilmelidir¹⁸². Nitekim şüpheli veya sanığın yasak yöntemlerin uygulanmasına rızası geçersiz olduğu gibi, yasak yöntem neticesinde elde edilen ifadenin değerlendirilmesine ilişkin rızası da geçersizdir¹⁸³. Sanık gönüllü olarak ifade verebilir, ancak iradesini etkileyebilecek belli durumların etkisi altında ifade vermeyi kabul ederek, ifadesinin iradi kontrolünden feragat edemez¹⁸⁴. Bunlara özellikle hipnoz, narcoanaliz (gerçek serumu), alkol tolerans testleri ve işkence uygulanması gibi yöntemler dâhildir¹⁸⁵.

Yasak ifade alma ve sorgu yöntemleri, insan onurunu ihlal ettiğinden¹⁸⁶, kanun koyucu ona mutlak bir koruma getirmiş¹⁸⁷, yasak yöntemler

¹⁷⁹ **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, s. 1646-47. Aldatma yöntemi hakkında ayrıca bkz. **Gökçen/Alşahin/Çakır**, s. 496.

¹⁸⁰ “*Kanunkoyucu, Anayasa md. 38 ve CMK md. 217’de yer alan genel düzenlemeler yanında, ifade alma ve sorgu işlemlerinin önemine binaen, bu işlemlere özel olarak hukuka aykırı elde edilen beyanların değerlendirilmesi yasağı getirmiştir.*” **Karakehya**, s. 225. “*Delil yasakları ile ilgili genel ve kapsayıcı nitelikteki bu ilke uyarınca, hükme esas alınması mümkün bulunmayan deliller, ‘hukuka aykırı biçimde elde edilen deliller’dir. Dosyadaki hukuka aykırı yöntemlerle elde edilen kanıtların değerlendirme dışı tutulması halinde, sanığın cezalandırılmasına olanak bulunmamaktadır. Her ne kadar C.Başsavcılığınca, ihbar tutanağı ve sanığın ikrarı ile suçun sabit olduğu ileri sürülmüş ise de ihbar sonucu elde edilen kanıtlara itibar edilemeyeceğinden, ihbarında bu anlamda bir kanıt değeri bulunmayacaktır. Diğer yönden, dosyada sanığa ait bir ikrar bulunmadığı gibi, bir an için sanığın ikrarının olduğu kabul edilse dahi, maddi kanıtlarla desteklenmeyen ve özgür irade ürünü olmayan bu ikrara da dayanılması mümkün değildir.*” Yarg. CGK, T. 17.11.2009, E. 2009/7-160, K. 2009/264, (Legalbank, Erişim Tarihi: 10.10.2025)

¹⁸¹ **Frister**, s. 313.

¹⁸² İkrarın inandırıcılığına yönelik değerlendirme için bkz. **Jahn**, Matthias (çev. Gülsün Ayhan Aygörmez Uğurlubay): Ceza Yargılaması Hukukunda Delil Değerlendirmesi ve İnandırıcılık Muhakemesinin Temelleri, (ed. Yener Ünver) Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 15 Prof. Dr. Veli Özer Özbek’e Armağan Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil ve İspat, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 598.

¹⁸³ **Toroslu**, Nevzat/**Feyzioğlu**, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2023 s. 203; **Maden**, Mehmet: “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Bakımından Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Delil Yasakları”, Anayasa Yargısı, Cilt 31 Sayı 1, 2015, s. 211.

¹⁸⁴ **Frister**, s. 313-314.

¹⁸⁵ **Sabatini**, s. 442; **Gerhold**, s. 431; **Kovács**, s. 39; **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 223.

¹⁸⁶ **Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s. 1380-1381; **Şahin**, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 71; **Ünver**, Yener: “Ceza Hukuku Felsefesi Açısından İnsan Onuru ve Mevzuatımız”, Ceza Hukuku Dergisi, S. 7, 2008, s. 80. **Soyaslan**, Doğan: Ceza Muhakemesi

sınırlı şekilde sayılmamıştır. Hüküm, ifade özgürlüğünün kapsamlı bir şekilde korunmasını sağlamayı amaçladığından, kanunda açıkça belirtilmeyen karar verme ve ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamalara da kıyas yoluyla uygulanabilir¹⁸⁸. Sanığın istediği şekilde beyanda bulunabilme hakkına ve dolayısıyla ifade verme özgürlüğüne ilişkin bu anlayış, beyanda bulunmanın rızaya dayalı olarak kontrol edilmesi gerekliliği için gerekçe sağlamakta ve aynı zamanda, bu gerekliliğin sınırlarını göstermektedir¹⁸⁹. Şüpheli/sanık ifade veya sorguda neyin olup bittiğini bilmesi gerekeceğinden, durumu anlayabilme olanağı da bulunmalıdır¹⁹⁰. Böylece sanığın, bilgisini ilgili makamlara açıklayıp açıklayamayacağına ve hangi ölçüde açıklayacağına karar verme özgürlüğüne sahip olduğundan tam olarak söz edilebilir¹⁹¹.

B. Poligrafik İncelemelerin İfadeye Esas Beyan mı, Fizik Muayenesi mi Teşkil Ettiği Tartışması

Poligrafik inceleme kapsamında elde edilen verilerin ceza muhakemesinde ne şekilde nitelendirilmesi gerektiği konusunun odak noktası, bu yön-deki incelemenin sanığın rızası bulursa dahi kontrol dışı beyan açıklamasına dayanması halinde yasak ifade ve sorgu yöntemi olarak kabulüne engel olmanın mümkün olup olamayacağı sorusuyla ilişkilidir. Bazı muhakeme işlemlerinin nemo tenetur ilkesinin istisnasını oluşturduğu¹⁹² esasıyla birlikte ele alındığında, poligraf incelemelerinin aslında fiziksel tepkilerin ölçümüyle karakterize olduğu ve dolayısıyla bu kapsamdaki incelemelerin bazı durumlarda sanığın rızası bulunmaksızın uygulanabilen beden muayenesi ve vücudundan örnek alınması¹⁹³ (CMK md. 75, Alm. CMK 81a) ile bağlantılandırıldı-

Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2020, s. 362. Hukuka aykırı ifade ve sorgu yöntemlerinin aynı zamanda devletin onurunu da ihlal ettiğine ilişkin bilgi için bkz. **Şahin/Göktürk**, s. 194.

¹⁸⁷ **Demirbaş**, s. 290; **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 223; **Sabatini**, s. 434.

¹⁸⁸ **Frister**, s. 314. Yasak ifade yöntemlerinin ispatlanamadığı durumlara yönelik farklı yaklaşımlar için bkz. **Şahin**, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 235.

¹⁸⁹ **Frister**, s. 319.

¹⁹⁰ **Şahin/Göktürk**, s. 205.

¹⁹¹ **Seiterle**, s. 111; **Tosun**, s. 621; **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 221; **Şahin/Göktürk**, s. 169; **Sabatini**, s. 443; **Frister**, s. 319. Poligraf aracılığıyla uygulanan ifade alma ve sorgulama yöntemlerinin kişinin ayrıntılı şekilde sorulara cevap verme imkânını tanımadığı ve dolayısıyla ceza muhakemesi bağlamında ifade alma ve sorgulamaya yabancı bir uygulama olduğuna yönelik bilgi için bkz. **Peters**, s. 674.

¹⁹² **Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt 1, 22. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 184. Konuya ilişkin değerlendirme için ayrıca bkz. **Karakehya**, s. 228-229.

¹⁹³ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 688 vd.

rılabilirliği¹⁹⁴ gündeme getirilmiştir¹⁹⁵. Fizyolojik tepkilerin değerlendirilmesinin, maddi delillerin toplanmasını düzenleyen kurallara göre mi yoksa sanığın sorgulanmasını düzenleyen kurallara göre mi değerlendirilmesi gerektiği ön plana çıkarılmıştır. Bu, söz konusu delil elde yönteminin irade kontrolü gerektiren sorgulama yöntemi olarak mı yoksa irade kontrolü olmasa bile kabul edilebilir maddi delil olarak mı kategorize edileceğine hangi unsur esas alınarak karar verileceğini sorunun merkezine yerleştirmiştir¹⁹⁶. Bilginin sözlü olarak iletimini içeren diğer yasak sorgulama yöntemleri kapsamında hipnoz ve narcoanalizden farklı olarak poligrafik incelemelerde ifadenin niteliğinin değerlendirilmesine önem atfedilip atfedilmeyeceği sorgulanmıştır¹⁹⁷.

Gerek geleneksel anlamda poligraf yönteminde gerekse de yeni poligrafik incelemelerde kullanılan poligraf testleri kişilerin fiziksel tepkilerinin ölçümüyle karakterize edilse dahi, söz konusu işlemin ağırlık noktasını kişinin beyanı oluşturmaktadır. Poligrafik incelemeler, şüpheli/sanığın sadece fiziksel tepkileriyle değil, aynı zamanda iletişim eylemleriyle de sürece katıldığı bir ifade alma veya sorgulama yöntemi olarak nitelendirilmelidir¹⁹⁸. Bu husus, benzer şekilde ABD’de çeşitli şekillerde kullanılan özel bir kontrol sorusu testi türü olan “sessiz cevap testi (*silent answer test*)” açısından da geçerlidir. Bu testte kişiye soruları sadece kendi kendisine cevaplaması istenir. Bu nedenle testin, teste tabi tutulan kişinin herhangi bir iletişim eylemi

¹⁹⁴ *Berning* tarafından ileri sürülen görüş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Seiterle**, s. 160. *Seiterle, Berning*’in poligraf testi sırasında ölçülen bedensel tepkilerin ceza muhakemesi hukuku anlamında ifade olarak değerlendirilmesi gerektiği şeklindeki belirleyici hususu gözden kaçırdığını belirtmiştir (**Seiterle**, s. 160). Bu tartışmanın temelini şüpheli/sanığın kendini suçlamaya zorlanmaması yasağı (*das Verbot des Selbstbelastungszwangs*) / *nemo tenetur* ilkesi oluşturur. İfade özgürlüğünün korunmasıyla sıkı ilişki içinde bulunan bu yasak sanığı, kendi yargılamasında aleyhine delil gösterme hususunda korur ve fakat bu ilkenin sınırı olarak sanığın bazı muhakeme işlemlerine katılma yükümlülüğü söz konusudur. Bu tür muhakeme işlemleri veya tedbirler sanığın iradesinden bağımsız olarak gerçekleştirilebilir (**Kovács**, s. 39). Alman Ceza Muhakemesi Hukuku’nda *nemo tenetur* ilkesi çerçevesinde şüpheli/sanık tarafından aktif biçimde hareket etmesi ile pasif olarak katlanması arasında yapılan ayırımı yerinde olmadığı yönünde bkz. **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 183. İlkenin uygulanabilirliği açısından doğrudan-dolaylı zorlama ayırımının farkının bulunmadığı yönünde bkz. **Şahin**, Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, s. 232.

¹⁹⁵ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 423; **Seiterle**, s. 158-159.

¹⁹⁶ **Frister**, s. 318.

¹⁹⁷ **Seiterle**, s. 107.

¹⁹⁸ **Frister**, s. 318.

olmaksızın gerçekleştirildiği ve böylece irade kontrolü olmaksızın kabul edilebilir maddi delil olarak görülmesi gerektiği belirtilmiştir¹⁹⁹.

Bir delil etme yönteminin ifade alma/sorgulamaya esas beyan olarak nitelendirilmesi için, sanığın bu süreçte bir şey söyleyip söylememesi belirleyici değildir. Önemli olan faktör delil elde etme amacıdır ki, bu, şüpheli/sanığın suça ilişkin bilgisinin tespit edilip edilmeyeceğine bağlıdır²⁰⁰. İfadenin doğruluğunu kontrol esasına dayanan bütün sistemler (sessiz ifade şeklinde belirtilenler de dâhil olmak üzere), şüpheli/sanığın sürece aktif katılımını gerekli kılmak suretiyle bilgiye erişimi içerir. Bu bağlamda bilgi, teste tabi tutulan kişinin bilincinde (ve hatta bilinç dışında) yer alan ve söz konusu suçla ilgili olan bilgi olarak anlaşılabilir olup, ifadenin kendisi de bu bilginin her ne şekilde olursa olsun aktarılmasından ibarettir²⁰¹. Şüpheli/sanığın bilgisi ancak ifade alma ya da sorgulama yoluyla tespit edilebileceğinden, bu bilgiye erişmek için kullanılan her türlü yöntem, bu kapsamda yer alan yasal kurallara bağlıdır. Beyanın aktarılış şekli, (sözlü ya da tepkisel olması) beyan niteliğini etkilemeyeceğinden, *beyanın iletim biçimi* ceza muhakemesinde hukuki niteliğinin tespitinde önem arz etmez²⁰². Poligrafik incelemelerde (özellikle kontrol sorusu testinde) kaydedilen fizyolojik tepkilerin değerlendirilmesi de sanığın bilgisine erişmeyi amaçlar²⁰³. Sanığın bilgisine erişimi mümkün kılan poligrafik incelemeler bu yönüyle psikolojik incelemelerden de ayrılmaktadır. Zira hem kusur yeteneğinin değerlendirilmesi bağlamında yapılan psikolojik araştırmalar hem de projektif testler genellikle sanığın bilgisiyle değil kişilik özelliklerinin belirlenmesiyle ilgilidir²⁰⁴. Sonuç olarak, sanığın aktif katılımı olmaksızın kendisinden bilgi alınsa dahi, yine de ifade verme özgürlüğü zedeleneyeceğinden, psikolojik muayene ve projektif testlerin

¹⁹⁹ **Frister**, s. 318. Poligrafik incelemenin, kişinin bilinç dışı tepkilerini de ölçmesi sebebine dayanarak fiziksel inceleme (Alm. CMK md. 81a) kapsamında değerlendirilemeyeceği yönünde bkz. **Seiterle**, s. 106.

²⁰⁰ **Frister**, s. 319.

²⁰¹ **Seiterle**, s. 112.

²⁰² **Frister**, s. 319.

²⁰³ **Frister**, s. 320.

²⁰⁴ **Frister**, s. 320. Alman Federal Adalet Mahkemesi'ni eleştirenlerin bu konuda öne sürdükleri paralelliğin yalnızca özel bir durumla (örneğin, kişinin ruhsal durumundaki yaşanmışlıkların izlerinin araştırıldığı söz konusu psikolojik yöntemlerin ancak sanığın bilgisine ulaşmak için de kullanılması) ilişkilendirilebileceğini belirten yazar, böyle bir amaç söz konusu olduğunda, projektif testler ve psikolojik incelemelerin de ifade alma veya sorgulama yöntemleri olarak nitelendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Böyle bir amaçla gerçekleştirilen sözü edilen yöntemlerin Alm. CMK md. 136a hükmüyle bağdaşır bağdaşmadığının da tartışmalı olduğunu belirtmiştir. **Frister**, s. 321.

aksine, poligrafik incelemeler ifade alma veya sorgulama yöntemi olarak nitelendirilmelidir²⁰⁵.

C. İfade Alma/Sorgulamaya Esas Olan Beyan Çerçevesinde Poligrafik İncelemeler

Konu özelinde poligrafik incelemeler, Kanun'da (CMK md. 148, Alm. CMK md. 136a) açıkça belirtilen yasak ifade alma veya sorgulama yöntemleri arasında sayılmamıştır. Poligrafik incelemelerde, fizyolojik tepkilerin ölçümü tamamen ağrısız/acısız olup, fiziksel bir zorlamanın mevcut olmadığı²⁰⁶ ve aldatma unsurunun ise poligrafın kullanımına ilişkin temel bir yasağı göstermediği, ancak belirli uyarım testlerinin kabul edilemezliğine işaret ettiği belirtilmiştir²⁰⁷. Dolayısıyla asıl önemli sorunun, bu tür incelemelerin kanunda açıkça belirtilen yöntemlerden birine girip girmediği değil, uygulanmasının ilgili hüküm çerçevesinde irade veya karar verme özgürlüğü kapsamında kabul edilip edilmeyeceği olduğu ifade edilmiştir²⁰⁸. Sanığın rızasıyla gerçekleştirilen poligraf testi de ölçülen vücut tepkileri teste tabi tutulan kişinin iradi kontrolüne tabi olmadığından, iradi hareket etme özgürlüğüne belli ölçüde zarar vermektedir. Buradan hareketle açıklığa kavuşturulması gereken hususun, poligrafıta hipnoz veya narkoanaliz ile karşılaştırılabilecek kadar ciddi bir iradi kontrol kaybının olup olmadığına işaret edilmiştir. Bu iddia, diğer yasak sorgulama usullerinin aksine, bu iki yöntemde irade kontrolünün kaybedilmesinin karakteristik bir özellik olmasına dayanmaktadır²⁰⁹.

Nitekim doktrinde bir görüş, poligraf ile belirtilen iki yöntemin yapısal farklılığına dikkat çekerek, sanığın lehine olan durumlar açısından poligraf testlerinin uygulanabilirliğinin narkoanaliz ya da hipnoz yöntemlerinde geçerli olan sanığın rızası bulunsa dahi kabul edilemeyeceği kuralına tabi olmaması gerektiğini savunmuştur²¹⁰. İrade dışılık açısından poligrafın, hipnoz, narkoanaliz ve kontrolü engelleyen ilaçların kullanımı ile aynı seviyeye getirilmesi ve bu kategoriye dâhil edilmesine karşı çıkmıştır²¹¹. İnceleme-

²⁰⁵ Seiterle, s. 111.

²⁰⁶ İnsan onuruna müdahale teşkil etmesi açısından salt fiziksel acının varlığına dayanılmayacağı ve böyle bir gerekçenin yerinde olmadığı yönünde bkz. Stübinger, s. 554.

²⁰⁷ Frister, s. 314. Doktrinde bir görüşe göre, herhangi bir yanıltıcı davranışın, Kanun'da yer alan aldatma unsurunu karşılamayacağı kabul edilmelidir, zira hâkim görüş uyarınca aldatma unsuru dar bir şekilde yorumlanmalıdır. Seiterle, s. 118.

²⁰⁸ Frister, s. 314.

²⁰⁹ Seiterle, s. 119.

²¹⁰ Seiterle, s. 126-127. Bu yönde Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 637; Undeutsch, s. 657.

²¹¹ Kovács, s. 49. Benzer yönde bkz. Tosun/Gürelli, s. 539.

nin şüpheli/sanığın *zihnine/bilişsel alanına* dair bir içgörü sağladığı yönündeki itiraz, söz konusu yöntemler ile hiçbir benzerlik taşımadığı için temelsiz olarak değerlendirilmiş ve poligrafla fiziksel belirtilerin kaydedildiğine ve bunların sadece bir büyüteç altındaymış gibi görselleştirildiğine²¹² vurgu yapılmıştır. Test sırasında kişinin beyin işlevi üzerinde hiçbir kontrolü yoktur ve ölçülen verilerin değerlendirilmesi yoluyla bu işlev, ifade içeriğine dönüştürülür. Ancak önemli olan, hipnoz (veya narkoanaliz) durumlarında olduğu gibi bilincinin devre dışı bırakılmaması veya kısıtlanmamasıdır. Kişi test sırasında tamamen bilinçlidir ve istediği zaman (test başlamadan önce veya testi sonlandırarak) rızasını geri alma seçeneğine sahiptir²¹³. Kaldı ki, poligraf incelemesinde, doğrudan müdahale edilemeyen fiziksel tepkilerin ölçülmesine benzer sonuçların teknik yardım olmaksızın hâkim tarafından sanığın istemsiz, kontrol edilemeyen fiziksel tepkilerinden de çıkarılabileceği ve hâkimin bu tepkileri delillerin serbestçe değerlendirilmesinin bir parçası olarak ifadelerin doğruluğuna karar vermek için kullanabileceği ileri sürülmüştür²¹⁴. Bu tür fiziksel tepkiler arasında örneğin konuşma bozuklukları, yüz kızarması, titreme ve aşırı terleme sayılabilir. Hâkim bu ve benzeri sözel olmayan ve doğrudan etki edilemeyen ifadeleri, sanık daha önce açık rızasını vermemiş olsa bile dikkate alabilir²¹⁵. Sonuç olarak poligrafik incelemeler kapsamında yer alan tüm yöntemlerin farklı geçerlilik dereceleri olmasına ve bu yöntemlerden bazılarının sanık açısından yararlı olabileceği ihtimaline bakılmaksızın, kabul edilemez sorgulama yöntemleri olarak aynı kapsamda ele alınması eleştirilmiştir²¹⁶.

Aksi yöndeki görüşe göre, bu testlerle normal bir iletişim durumunda algılanamayan fizyolojik tepkilerin kaydedilmesi ve değerlendirilmesi söz konusu olup, sanığın açık ifade davranışının ötesine geçen ve iradeyle kontrol edilemeyen bilgilere erişim sağlanmaktadır²¹⁷. Ceza muhakemesinin bir parçası olan açık ifade davranışlarının dikkate alınması yoluyla sanığın bilgisine de erişildiği inkâr edilemez²¹⁸. Zira sözlü yargılama ilkesi, diğer hususların yanı sıra, beyanda bulunan kişinin kişiliği ve davranışları hakkında bir

²¹² OLG Dresden 21 UF 787/12 FamRZ 2013'ten aktaran **Kovács**, s. 66.

²¹³ **Seiterle**, s. 121.

²¹⁴ **Undeutsch**, s. 658; **Kovács**, s. 50.

²¹⁵ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 424; **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 640; **Şahin**, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesinde İspat Delillerinin Doğrudan Doğrualığı İlkesi, Yetkin Yayınları, Ankara 2001, s. 26; **Schauer**, s. 102; **Sabatini**, s. 436; **Matz**, s. 1109.

²¹⁶ **Kovács**, s. 50.

²¹⁷ Poligrafın işkencenin bir türünü teşkil ettiği yönünde bkz. **Sabatini**, s. 444.

²¹⁸ **Frister**, s. 321.

izlenim edinmeye de yarar²¹⁹. Alman Federal Adalet Mahkemesi de sanığın bilinçli ve bilinçsiz ifade süreçlerinin, duruşmada olağan şekilde ortaya çıkmaları halinde, delillerin değerlendirilmesinde dikkate alınabileceğini açıkça belirtmiştir. Ancak bunlar, bilinçsiz ve gizli bedensel tepkilerin ölçülmesiyle elde edilenlerle aynı kapsamda değerlendirilemez²²⁰. Kural olarak şüpheli/sanık beyanı, suç iddiasıyla ilgili, bilinçli olarak gerçekleştirilen ve kişinin isteğine göre kontrol edebildiği sözlü ifadelerden oluşur²²¹. Bununla birlikte poligrafik incelemenin konusu, kişinin istem dışı ortaya çıkan tepkileri olduğundan, test sırasında sanık, bir soruya cevap vermek isteyip istemediğine özgürce karar verme iradesinden mahrum bırakılmaktadır. İstemsiz ifadelerin kullanılması, sorgulamada olduğu gibi sadece olağan bir gözlem süreci değil, incelemenin esas amacını oluşturmaktadır. Bu durum, poligraf kullanılarak yapılan incelemenin, özgür iradeyle beyanda bulunma sırasında yapılan gözlemden farklı bir niteliği olduğu sonucunu ortaya çıkarır²²². İfade verme özgürlüğü, salt poligraf testine tabi tutulmanın neden olduğu heyecan ve korku nedeniyle de zedelenmektedir²²³. Söz konusu görüş esasen, poligrafın istemsiz fiziksel tepkileri de kaydetmesi nedeniyle sanığın savunma haklarını bilinçli olarak koruyamayacağı gerçeğiyle gerekçelendirilmektedir. Dolayısıyla teste tabi tutulan kişi açıkça talep etse bile bu tür yöntemlerin kullanılmasına izin verilmemelidir²²⁴ ve Kanun'da rıza aranmaksızın uygulanan yasak bağlamında, kişinin karar verme ve iradesini kullanma özgürlüğünü ihlal eden ifade alma veya sorgulama yöntemleri olarak kabul edilmelidirler²²⁵.

IV. İNSAN ONURU VE GENEL KİŞİLİK HAKLARINA MÜDAHALE ÇERÇEVESİNDE POLİGRAFİK İNCELEMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Poligrafik incelemelerin insan onuruna ve kişilik haklarına ne ölçüde müdahaleyi içereceği ve bunun gönüllü olarak verilen rıza açısından geçerli-

²¹⁹ Peters, s. 669.

²²⁰ Gerhold, s. 434.

²²¹ Seiterle, s. 106.

²²² Peters, s. 677. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak beyan kontrol yöntemlerine ilişkin farklı yönde değerlendirme için bkz. Gerhold, s. 432.

²²³ Peters, s. 677.

²²⁴ Kovács, s. 25. Şüpheli/sanığın, poligraf uygulamasını kabul etmesinin kişinin karar verme özgürlüğüne yönelik rızasının geçerliliği sorunundan öte, "topluma ait bir şey" üzerinde tasarruf edebilme özgürlüğü üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini ileri süren yaklaşım, kişinin bu anlamda tasarrufta bulunma özgürlüğüne geçerlilik tanınmayacağını belirtmiştir. Sabatini, s. 444.

²²⁵ Frister, s. 322. Bu yönde görüşler için bkz. Demirbaş, s. 316; Sabatini, s. 441.

liğinin kabul edilir olup olmadığı meselesi asıl önemi haiz bir durumdur. Konunun anlaşılabilirliği açısından lehe ve aleyhe yaklaşımların dayandıkları argümanlara yer verilmesi yerinde olacaktır.

A. Lehe Yaklaşımın İleri Sürdüğü Gerekçeler

Bu yaklaşıma göre, teste tabi tutulan kişinin açıkça ve gönüllü olarak poligrafik incelemeyi kabul etmesi, tasarruf özgürlüğünün korunması kapsamında değerlendirilmelidir. Zira savunma hakkı ve diğer koruyucu hükümler esas olarak sanığa hizmet eder, dolayısıyla onun tasarrufundadır²²⁶. Bireyin başta insan onuru ve genel kişilik hakları olmak üzere temel hakları, öncelikle “kamu otoritesinin müdahalesine karşı” özgürlük alanının güvence altına alınmasını amaçladığından²²⁷, şüpheli/sanık sözü edilen güvenceler kapsamında ne ölçüde korunmak istediğine karar verebilir²²⁸.

Bu görüşe göre, ceza muhakemesinde poligrafik incelemelerin kullanılmasına rıza gösterilmesi halinde ispat aracı olarak dikkate alınabileceğinden²²⁹, bu tür incelemelerin sanığı muhakemenin sadece nesnesi durumuna düşürdüğü gerekçesine dayanılarak reddedilmesi ikna edici değildir. Özellikle bu hakkın, sanığın ceza tehdidinden kurtulmasının tek yolu olabileceği durumda tanınmamasının makul olmadığı ileri sürülmüş ve (suça ilişkin) bilgisini gönüllü olarak bu şekilde ifşa ederek (müebbet) hapis cezası tehdidinden kurtulmak isteyen sanığın²³⁰, insan onurunun veya kişilik haklarının korunması gerekliliğine atıfla bu imkândan mahrum bırakılmasını kişiliğine saygının bir ifadesi olarak görmesinin anlaşılabilir olmadığı ifade edilmiştir²³¹. Poligraf aracılığıyla beyanının doğruluğunun incelenmesine rıza gösteren sanık aynı zamanda genel kişilik haklarına bir tür müdahalede bulunmasına izin vermekte²³² ve böylelikle genel olarak, kişi özgürlüğüne ve/veya mülkiyet hakkına ve/veya çalışma özgürlüğüne müdahale edecek bir ceza mahkûmiyeti tehdidini önlemek istemektedir²³³. Sanığın rızasının, poligraf

²²⁶ Kovács, s. 25.

²²⁷ Seiterle, s. 165.

²²⁸ Stübinger, s. 546.

²²⁹ Undeutsch, s. 657; Kovács, s. 25-26. Ceza muhakemesinde poligraf uygulamasının avantajları hakkında ayrıca bkz. Rajan, s. 151.

²³⁰ Grasser, s. 100; Tosun/Gürelli, s. 538; Kovács, s. 40. Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda sanığın delil toplanmasına yönelik talebine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ünver/Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, s. 1551 vd.

²³¹ Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 629; Grasser, s. 100. Bu görüşe ilişkin değerlendirme için bkz. Frister, s. 324.

²³² Seiterle, s. 169-170.

²³³ Gerhold, s. 439; Seiterle, s. 169-170.

kullanımının insan onurunu veya genel kişilik hakkını ihlal edip etmediği sorusunun yanıtlanmasında da belirleyici bir rol oynadığı göz ardı edilmemelidir. Bireyin kendi geleceğini belirleyebilme hakkı temelinde, rıza kişinin özgür iradesine dayandığı sürece temel hakların kendisine karşı korunması meşru görülmez²³⁴. Bu noktada gerçeğin her ne pahasına olursa olsun araştırılmaması gerektiği sıklıkla vurgulansa²³⁵ da bu gereklilik sanığın mahkûm edilmesine hizmet eden tedbirlerden korunmasını ifade eder. Sanığın hukuki alanına ancak onun kararına dayanarak müdahale söz konusu olabileceği için, sanık lehine sonucu mümkün kılan araç, gerçeğin araştırılması bağlamında (yasal olarak) uygun bir araç olarak değerlendirilmelidir²³⁶. Aksi takdirde, poligrafın kullanılmasıyla kendini ceza tehdidinden kurtarmak isteyen sanığın, karar verme yetkisinden mahrum bırakılarak yargılamanın nesnesi konumuna indirgenmiş olacağı ifade edilerek²³⁷, sanığın savunma hakkı kapsamında bunun kabul edilmesinin gerekliliği ortaya konulmuştur.

Böylece rızaya dayanmayan her türlü poligrafik incelemenin hem anayasal düzenlemelere hem de ceza muhakemesi ilkelerine aykırılık taşıdığından hareketle, araçsal yöntemler vasıtasıyla yapılan beyanın doğruluğu değerlendirilmesinin (yasal olarak) kullanılabilmesi için asgari koşulun, ilgili kişinin (şüpheli/sanık veya tanık) bunu kabul etmesi olduğu belirtilmiş ve kişinin bu yöndeki rızasının geçerli olduğu vurgulanmıştır²³⁸. Poligraf uygulamasına yönelik şüpheli/sanığın rızasını iki açıdan ele almak gerekir. Öncelikle rızanın doğrudan etkisi bakımından söz konusu teste tabi olmasına ilişkin sürece yönelik rızanın varlığı esastır. Bununla birlikte rızanın dolaylı etkisi bağlamında, sanığın poligraf testini kabul etmemesi halinde bunun kendisi aleyhine kanaat oluşturabileceği baskısını ortadan kaldırmaya yönelik verilen rızadır. Sanığın, sorgusu sırasında poligrafik ölçüm cihazlarına bağlanmış olsa bile, inceleme boyunca iş birliği yapmazsa kullanılabilir sonuçlar sağlayamayacağından, irade dışı bir poligrafik incelemenin mümkün olmayacağına ve böylece test sonuçlarının yargılamanın konusu haline getirilemeyeceğine dikkat çekilmiştir²³⁹. Dolayısıyla poligraf incelemesinin tamamlanması kişinin yalnızca testten önce değil, aynı zamanda test sırasında

²³⁴ Seiterle, s. 155, 234.

²³⁵ Frister, s. 328.

²³⁶ Seiterle, s. 172. Benzer yönde değerlendirme için bkz. Stübinger, s. 554.

²³⁷ Seiterle, s. 279.

²³⁸ Seiterle, s. 278; Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 628; Beck, s. 148; Gerhold, s. 438; Grasser, s. 96; Stübinger, s. 554; Spranger, *Das gläserne Gehirn?*, s. 44; Sabatini, s.439. Rızaya gerek olmadığı yönünde bkz. Tosun/Gürelli, s. 538.

²³⁹ Putzke, s. 558, dn. 10.

da (süreç boyunca) rıza gösterdiğinin kanıtıdır. Bu nedenlerle, teste tabi tutulan kişinin muhakemedeki konumu (süje/obje ilişkisi)²⁴⁰ poligraf testinden etkilenmez²⁴¹.

Kanun koyucunun sanığın beyanda bulunma özgürlüğünü, (rızayla dahi olsa bazı sorgulama yöntemlerinin hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğine ilişkin düzenlemeye atıfla) tasarruf yetkisinden çıkarma kararının gerekçesi, bu özgürlüğün fiilen kullanılması için sanık üzerinde dolaylı bir baskı yaratacağı düşüncesidir. Çünkü sanık, hâkimin suçu işlememiş bir kişinin poligraf testini kabul etmesini bekleyeceğini ve dolayısıyla böyle bir açıklamayı yapmayı reddetmeyi suçluluğun teyidi olarak göreceğini göz önünde bulundurmak zorunda kalacaktır²⁴².

Bu görüşün yerinde olmadığı, sanık üzerinde dolaylı bir baskıdan söz edilemeyeceği belirtilmiş ve bu iddia susma hakkı üzerinden gerekçelendirilmiştir. Ayrıca poligrafik incelemelere izin verildiği ihtimalinde, sanığın, inceleme sırasında kasıtlı olarak yanlış cevaplar verirse veya cihazı herhangi bir şekilde manipüle ederse cezai sonuçtan korkmak zorunda kalmayacağına vurgu yapılmış ve buradan hareketle *nemo-tenetur* ilkesinden destek aranmıştır²⁴³. *Nemo tenetur* ilkesi, çeşitli hukuk sistemlerinde yer almakta olup, adil yargılanma hakkının vazgeçilmez bir unsurudur²⁴⁴. Söz konusu ilke ceza muhakemesi açısından geniş kapsamlı etkiye sahip olup, şüpheli/sanığın sessiz kalma ve kendisini suçlamama hakkını güvence altına almaktadır²⁴⁵. Dolayısıyla ilkenin susma hakkından²⁴⁶ farklı olduğu²⁴⁷ ve bu ilkeden söz

²⁴⁰ **Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s. 417; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 93; **Şahin/Göktürk**, s. 193.

²⁴¹ **Kovács**, s. 51. Aksi yönde görüş için bkz. **Stübinger**, s. 555.

²⁴² **Frister**, s. 325. Konu hakkında çözüm önerisi için bkz. **Grasser**, s. 102.

²⁴³ **Kovács**, s. 33.

²⁴⁴ Türk hukuku açısından AY md. 38/5'e göre, "Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz." Sanık, suçunun ispatlanması konusunda kovuşturma organlarıyla iş birliğinde bulunmak zorunda değildir ve bu konuda karar vermek kendisine aittir. **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 66. İlke, CMK md. 90, Yakalama Yönetmeliği md. 6/4 ve CMK md. 147'de düzenlenmiştir.

²⁴⁵ **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 156; **Kovács**, s. 43; **Epik**, Aziz: "Die Selbstbelastungs- und Aussagefreiheit des Beschuldigten nach deutschem und englischem Recht", ZSTW, Cilt 131, Sayı 1, 2019, s. 133 vd.

²⁴⁶ Susma hakkının suçlar bakımından bir istisnası veya kullanma zamanı ile ilgili bir sınırlamasının bulunmadığı ve ifadesi alınan kişinin susma hakkını her zaman kullanabileceğine ilişkin bkz. **Arıcan**, s. 52.

²⁴⁷ **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 181.

edilebilmesi için susma hakkının kullanılmasının şart olmadığı ifade edilmiştir²⁴⁸. İlke, sanığın delillerin toplanmasına aktif olarak katılmak zorunda olmamasını tanımayı da amaçlamaktadır²⁴⁹. Bu bağlamda, hakkın kullanılması delillerin değerlendirilmesi açısından aleyhe sonuç doğurmamalıdır²⁵⁰. Hâkim sanığın sessiz kalmasını, masumiyet karinesinden kaynaklanan susma hakkını kullanmasını²⁵¹ onun aleyhine olacak şekilde dikkate almadığı gibi, sanığın böyle bir incelemeye yönelik talepte bulunmamasını ve hatta buna rıza göstermemesini de aleyhine kanaat oluşturacak şekilde kullanamaz²⁵². Sanığın suçluluğu konusunda hâlâ şüpheler varsa, masumiyet karinesi sanık lehine uygulanır²⁵³. Dolayısıyla bu yönde rıza gösterme konusunda doğrudan veya dolaylı bir baskının söz konusu olamayacağı²⁵⁴ ileri sürülmüştür.

Bu yaklaşımın dayandığı esaslar çerçevesinde, kişinin rızaya dayanan beyanının esas olması, susma hakkının araçsal kontrolün uygulanması esnasında da bulunması, beyana bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel tepkilerinin tespitiyle sınırlı olması ve bunu açacak şekilde kişinin ortaya çıkarmak istemediği duygu ve düşüncelere erişimi sağlayamaması nedeniyle böyle bir inceleme insan onuruna ve genel kişilik haklarına aykırılık teşkil etmeyecektir.

Bunun yanı sıra poligraf kullanımının gelecekteki şüpheli/sanıklar açısından dolaylı bir baskı unsuru oluşturup oluşturmayacağı da gündeme getirilmiş, sanık tarafından poligrafik incelemenin kabul edilmesinin gelecekteki sanıkların ifade verme özgürlüğüne bir kısıtlama teşkil edip etmeyeceği tartışılmaktadır.

²⁴⁸ **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 67.

²⁴⁹ **Kovács**, s. 39. Sanığın yalan söylemesi ve susma hakkı ilişkisi hakkında bkz. **Aydın**, Murat: Ceza Muhakemesi Hukukunda Kendini İtham Etmeme Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016, s. 37.

²⁵⁰ **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 80; **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 163.

²⁵¹ **Karakehya**, s. 227. Türk hukuku açısından konuya ilişkin AY md. 38/5, CMK md. 147/1-e, md. 191/3-c düzenlemeleri önem taşımaktadır. Susma hakkına ilişkin ayrıca bkz. **Centel/Zafer**, s. 188-189; **Aydın**, Murat, s. 35 vd. Bu hakkın kullanılış şekline (kısmi-tam) ilişkin değerlendirmeler için bkz. **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 538-539; **Şahin/Göktürk**, s. 169-170; **Karakehya**, s. 230; **Epik**, s. 136 vd.; **Demirbaş**, s. 253-254.

²⁵² **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 633; **Grasser**, s. 102; **Undeutsch**, s.657.

²⁵³ **Kovács**, s. 30. Ceza muhakemesinde karine kavramı ve bu bağlamda fiili karine-kanuni karine ayrımına yönelik ayrıntılı bilgi için bkz. **Birtek**, Fatih: AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017, s. 34. Yazar, (bu çalışma bağlamında da ele alınan) belirtilerin fiili karine teşkil edip etmediği incelemesinde de bulunmuştur. **Birtek**, s. 35, 499.

²⁵⁴ **Frister**, s. 325.

şılmıştır²⁵⁵. Konu, ceza tehdidi karşısında poligrafın uygulanmasını isteyen sanığın haklarıyla, gelecekteki sanıkların *nemo tenetur* ilkesi çerçevesinde yer alan haklarının mutlak şekilde korunması gerekliliği üzerinden ele alınmış ve böyle bir ihtimalde söz konusu olan çatışma açısından ne şekilde hareket edileceği çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır²⁵⁶. Gelecekteki sanıkların ifade verme özgürlüğünün ya da genel kişilik haklarının ihlal edilmesinin ancak hâkimin delil değerlendirme yasağına uymaması halinde söz konusu olacağı belirtilmiştir. Hâkim, poligrafik incelemenin talep edilmemesini sanığın suçu işlediğinin bir göstergesi olarak görürse, daha sonraki sanıklar üzerinde rıza göstermeleri için fiili bir baskıya neden olacaktır²⁵⁷. Bu noktada sanığın susmasının aleyhine değerlendirilememesi hususuna da atıfta bulunulmuştur. Çünkü sanığın susmasında olduğu gibi poligrafı talep etmemesi de sanığın beraat yönünde çaba göstermemesi nedeniyle suçu işlediği şeklinde değerlendirilemeyecek ve aynı zamanda gelecekteki sanıklar açısından olumsuz bir etki ortaya çıkarmayacaktır²⁵⁸. Sonuç olarak, bu yaklaşıma göre, sanık açısından mevcut delillerin durumuna göre mahkûmiyet kararının verilmesi ihtimali söz konusuysa ve hapis cezasıyla temel hakları önemli ölçüde tehdit altında olacaksa, sanık lehine poligrafik inceleme talebinin reddedilmemesi²⁵⁹ gerekir. Buna karşılık mevcut delillerin sanığın beraatını mümkün kılması halinde gelecekteki sanıkların haklarına öncelik tanınarak sanığın bu yöndeki talebinin kabul edilmemesi şeklinde çözümün makul olduğu ileri sürülmüştür²⁶⁰.

²⁵⁵ Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 630; Beck, s. 149; Seiterle, s. 178.

²⁵⁶ Seiterle, s. 223.

²⁵⁷ Seiterle, s. 178.

²⁵⁸ Seiterle, s. 180. Yazar, irade dışı kullanım yasağının sonraki sanıklar üzerinde dolaylı baskıyı önlemek için yeterli olduğunu belirtmiştir. Sanığın ifade vermesi, sessiz kalmaya karar verenler üzerinde baskının artmasına yol açmaz. Talep edilmeyen bir poligraf testinin değerlendirilememesi, tıpkı sessiz kalma durumunda olduğu gibi, sanık üzerinde ayrıca bir baskı uygulanmasını önleyecektir (Seiterle, s. 188). Bunun yanı sıra sanığın susma hakkını kullanmayıp ifade vermesi ancak bu ifadenin doğrulanması için poligraf testini kabul etmemesi halinin de kısmi susma hakkı kapsamında dikkate alınması gerekeceği, bunun da sanık aleyhine değerlendirilmemesi gerekeceği ifade edilmiştir (Seiterle, s. 190 vd.). Yazara göre, gelecekteki sanıklar açısından dolaylı baskı oluşturabileceği hususu, yasak sorgulama yöntemlerine ilişkin düzenleme kapsamına dâhil edilemez. Bizzat sorgulanan kişi tarafından kural olarak bu şekilde algılanmayan ve usule ilişkin davranışlar üzerinde fiili bir etkisi olmayan (geleceğe yönelik) baskı, Alm. CMK md. 136a anlamında temelde yasaklanmış bir zorlama olarak görülemez (Seiterle, s. 213-214). Benzer yönde değerlendirme için bkz. Beck, s. 149. Susma ve hakkı ve delil güvenliğine yönelik etkisi hakkında değerlendirme için bkz. Aydın, Murat, s. 132.

²⁵⁹ Benzer yönde Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 631.

²⁶⁰ Seiterle, s. 234.

B. Aleyhe Yaklaşımın İleri Sürdüğü Gerekçeler

Karşıt görüş, kontrol dışı beyan ve kişinin cihaza bağlanması üzerine yaklaşımını temellendirmiştir. İnsan bedeninin, cihaza bağlandığı anda, cihaz tarafından tercüme edilen bir tür “bilgi tesisi” haline getirilmesine bağlı olarak bireyin bilginin açıklanması üzerinde artık bir kontrolü olmadığından, poligrafın bilinç dışına giden sınırı geçtiği kabul edilmiştir²⁶¹. Böyle bir durum, sanığın kişisel haklarının ve insan onurunun da ihlal edilmesi anlamına gelmektedir²⁶². Zira sanık yargılamanın öznesi olarak kaldığı sürece insan onurunun korunmasından söz edilebilir. Sanık, gerçekleri açıklığa kavuşturmak isteyip istemediğine karar vermekte özgürdür. Dolayısıyla bilinç dışı alana erişimle elde edilen veriler kaydedilirse, bu genel kişilik hakkının korunmasına karşılık gelmez²⁶³. Poligrafik incelemelerin kişilik haklarını veya insan onurunu ihlal edebilirliği tartışması esas olarak, kullanılan araçsal yöntemin fiziksel bütünlüğe zarar vermesi veya cihazın fiziksel temasının zorunlu olmasına değil, kişinin kontrolünün etkin olamadığı bilinç dışı tepkilerine ulaşmayı mümkün kılmasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşım çerçevesinde, yeni geliştirilen yöntemlerin fiziksel müdahale veya temas dahi olmaksızın kullanılabilirliği, söz konusu tartışmayı etkisiz kılmayacaktır.

Sanığın suçunu saklaması veya yalan söylemesi kanunda cezalandırılabilir fiil olarak kabul edilmediğinden, kanunilik ilkesi gereğince susan²⁶⁴ veya yalan söyleyen sanık cezalandırılmamaktadır²⁶⁵. Zira kasıtlı olarak yalan beyanda bulunmak bile genellikle sanığın savunma hakkı kapsamında

²⁶¹ Fischer/Paul/Voigt, s. 422.

²⁶² Stalinski, s. 82. Bu yönde bkz. Ünver, İnsan Onuru, s. 81-82; Peters, s. 672.

²⁶³ BKSF, s. 3.

²⁶⁴ Sanığın sadece kimliği hususundaki sorulara cevap vermesi ve bu cevabın da doğru olması gerekir. Kimliği hakkındaki bilgilere yönelik susarsa CMK md. 81 kapsamında fizik kimliğin tespitinden yararlanmanın mümkün olduğu yönünde bkz. Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 220. Bu kapsamda 5326 s. Kabahatler Kanunu md. 40'a göre idari para cezasıyla cezalandırılması söz konusu olabilecektir.

²⁶⁵ Tosun, s. 620-621; Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 451; Soyaslan, s. 363; Zoğlar Durmaz, s. 186. Maddi gerçeğin araştırılması ilkesinin sonucu olarak, mahkeme sanığın itirafı ile de bağlı değildir. İkrarın içten olmadığı düşüncesinde olan hâkim, bunu karara dayanak almaz. Tosun, s. 621; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 145; Gökçen/Alşahin/Çakır, s. 132. İkrar ve delil niteliği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 1377 vd.; Ünver/Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt 3, s. 1654 vd.; Yurtcan, Erdener: Ceza Yargılaması Hukuku, 15. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018, s. 68; Özen, s. 444; Doğan, Koray: Ceza Muhakemesinde Belirsizlik Kuşkusundan Sanık Yararlanır İlkesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 296 vd.

görülmektedir²⁶⁶. Sanık açısından gerçeği söyleme zorunluluğuna *nemo tenetur* ilkesi engel teşkil etmekte olup, bu ilke kapsamında ceza davalarında poligrafik incelemelerin kabul edilemezliği lehindeki argümanlardan biri de sanığa karşı baskı uygulama yasağının ihlalidir. Sorgulama yöntemi olarak kabul edildiği ve şüpheli veya sanığın rızasının varlığına bağlı kılındığında, kabul etmediği durumda muhakemede kullanılamayacağı bilgisi şüpheli veya sanıkla paylaşılsa dahi, kendisi hakkında aleyhe bir kanaatin oluşabileceğine ilişkin düşük bir ihtimal bile şüpheli veya sanığın böyle bir baskı altında hareket etmesine²⁶⁷ neden olabilecektir. Ayrıca (varsa) diğer sanıklar tarafından sanığın testi talep etmesi yönündeki baskı veya beklenti sanığın buna uymak için testi kabul etmek zorunda hissetmesine yol açabilir ki, bu *nemo-tenetur* ilkesine aykırılık taşır²⁶⁸. Belirtilen hususlar çerçevesinde poligrafik incelemelerin ceza yargılamalarında kullanılmasına izin verilmediği ve burada yeri olmadığı sonucu çıkmaktadır²⁶⁹.

V. POLİGRAFİK İNCELEMELERİN CEZA MUHAKEMESİNDE KABUL EDİLMESİ LEHİNE İLERİ SÜRÜLEN SANIĞIN SAVUNMA HAKKININ KORUNMASI ARGÜMANI

Savunma, suçlamaya karşı şüpheli/sanığın yararına yürütülen; onu hukuki ve fiili açıdan korumayı amaçlayan bir faaliyet²⁷⁰ (AY md. 36/1; AİHS md. 6/3-b, c; CMK md. 289/1-h) olarak ifade edildiğinde, poligrafik kullanılımasının kabul edilemezliği, sanığın savunma hakkının zedelenip zedelenmediği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu tür yöntemlerin istisnasız olarak reddedilmesi karşısında sanığın elinde başka bir savunma aracı yoksa, bunun neden kabul edilmediği sorusu ortaya çıkmaktadır²⁷¹. Zira tüm delille-

²⁶⁶ Bununla birlikte bunun sınırlı iftira, hakaret, vs. suçların oluşturduğuna dikkat edilmelidir. Kovács, s. 32. Bu yönde bkz. Kunter/Yenisey/Nuhoglu, s. 451-452; Şahin/Göktürk, s. 171; Zoğlar Durmaz, s. 189.

²⁶⁷ Fischer/Paul/Voigt, s. 427.

²⁶⁸ Kovács, s. 46-47. Konu hakkında değerlendirme için ayrıca bkz. Frister, s. 327.

²⁶⁹ BKSF, s. 3. Aksi yönde değerlendirme için bkz. Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 638.

²⁷⁰ Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 157. Sanığın savunma hakkı çerçevesinde delil talebi hakkına ve buna yönelik sınırlamalara ilişkin ayrıca bkz. Taner, Fahri Gökçen: Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019, s. 351, 356.

²⁷¹ Gerhold, s. 434-435; Tosun/Gürelli, s. 537; Kovács, s. 26; Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 608.

rin sanığın aleyhine olduğu bir muhakemede sanık tarafından poligraf testinin savunma hakkı kapsamında kullanılması ve sanık lehine sonuç vermesi, sanık hakkında verilmesi muhtemel mahkûmiyet kararını şüpheli hale getirip şüpheden sanık yararlanır ilkesinin²⁷² önünü açabilecektir. Dolayısıyla aksi kabulün, böyle bir testin sanık lehine bir delil olarak hizmet edebileceği özel durumların göz ardı edilmesi anlamına geleceği belirtilmiştir²⁷³. Poligrafın kullanımı sanığın masumiyetini kanıtlanmasına veya güvenilirliğini güçlendirmesine yardımcı olabileceğinden, bu araca yönelik bir yasak, savunma hakkının kısıtlanması olarak görülecektir²⁷⁴.

Bu durumun, özellikle soruşturma makamının delil elde etmeye devam etmesi nedeniyle, taraflar arasında eşitsizliğe de yol açabileceği düşüncesinden hareketle, konu silahların eşitliği ilkesiyle ilişkilendirilmiştir²⁷⁵. *Silahların eşitliği, şüpheli veya sanığın savunma için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olması, yargılamada savunma hakkının kısıtlanmaması, şüpheli veya sanığa tanınan hakların hiçbir engelleme ve zorlaştırma olmadan kullanılabilmesi* anlamına gelmektedir²⁷⁶. Sanık suçu işlemediğini ispatlamak için poligraf testinin uygulanmasını gönüllü olarak kabul ederse, bu testin yasaklanması, sanığın potansiyel olarak etkili bir savunma olanağına sahip olmaması nedeniyle ilkenin ihlali olarak değerlendirilebilecektir²⁷⁷. Failin lehine olan sonuç da yargılamada diğer deliller gibi ele alınmalı ve aleyhe ve lehe delillerle birlikte genel bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır²⁷⁸.

Poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde kullanılabilirliği lehine ileri sürülen gerekçelerden biri de ifadeye karşı ifade durumları (*Aussage-gegen-Aussage-Situationen*) kapsamındadır ki, bunlar özellikle cinsel doku-

²⁷² İlke hakkında bkz. Aydın, Devrim: Ceza Muhakemesinde Deliller, Yetkin Yayınları, Ankara 2014, s. 152.

²⁷³ Gerhold, s. 434-435.

²⁷⁴ Kovács, s. 37.

²⁷⁵ Momsen, s. 146; Putzke, s. 562; Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 634.

²⁷⁶ Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 133. CMK md. 160/2, 170/5 bu ilkenin görünüm şekilleri olarak ifade edilebilir. Delil yasakları da silahların eşitliği ilkesini pekiştiren düzenlemelerdir. Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 134. Bu ilkenin soruşturma aşamasında uygulanmasının belirsiz olduğu yönünde bkz. Centel/Zafer, s. 251. Soruşturma aşamasında ilke bağlamında değerlendirme için ayrıca bkz. Birtek, s. 66 vd.

²⁷⁷ Kovács, s. 40.

²⁷⁸ Putzke, s. 557.

nulmazlığa karşı suçlar alanında yaygındır²⁷⁹. Bu tür durumlarda sanığın mahkûmiyetinin büyük ölçüde mahkemenin kime inanacağına bağlı olduğu ve dolayısıyla ceza muhakemesinde dikkate alınacak beyanların özel bir güvenilirlik testine tabi tutulması gerektiği belirtilmiştir²⁸⁰. Bu noktada poligraf sonucunun delil olarak uygunluğunu teyit etmek için %100'e yakın bir isabet olasılığına sahip olması şeklinde bir gerekliliğin olmadığı iddia edilerek, sanığa yönelik haksız mahkûmiyetlerden kaçınmak için, suçsuzluğuna ilişkin makul şüphelerin olmasının yeterli olduğu ileri sürülmüştür. Özellikle cinsel suçlar alanında çok sayıda yanlış ihbar ve beyanın söz konusu olduğu düşünüldüğünde, sanık lehine bir test sonucunun %10 ila 15'lik bir hata oranında bile bu tür şüphelere yol açabileceği ifade edilmiştir²⁸¹. Poligraf uzmanlarının deneyimleri, (özellikle cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlarla ilgili davalarda) sanıkların test aleyhlerine sonuç verdikten sonra itirafta bulunmalarının nadir olmadığını göstermiştir ki, itiraf eden sanık, mahkûmiyet kararı için uzun süre beklemekten kurtulabilecek olan mağdur için de önem taşır²⁸². Ayrıca poligraf incelemesi yoluyla sanığın bu imkândan mahrum bırakılmasına karşılık, mağdurun psikolojik inceleme sonucunu gösteren rapor yardımıyla²⁸³ beyanını daha inandırıcı hale getirmesine izin verilmesinin anlaşılabilir olmadığı belirtilmiştir²⁸⁴.

Poligrafik incelemelerin uygulanabilirliğine ilişkin kanunda ayrı bir düzenlemenin bulunmaması da savunma hakkı kapsamında kabul edilebilirliğine engel olarak görülmemiş, sanığın rızası, kontrol edemediği tepkilerine erişimi meşrulaştırdığından, müdahale için özel bir yasal dayanağın gerekli olmadığı ifade edilmiştir²⁸⁵.

²⁷⁹ **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 608.

²⁸⁰ **Laudon**, Mirko: "AG Bautzen: Freispruch dank Lügendetektor", <https://www.strafakte.de/strafprozessrecht/luegendetektor-straftverfahren/>. Aynı yönde **Seiterle**, Lügendetektion, s. 14. Konu hakkında değerlendirme için bkz. **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, Polygraphische Untersuchungen, s. 626-628.

²⁸¹ **Gerhold**, s. 437.

²⁸² Bu yönde görüşler için bkz. **Sabatini**, s. 439.

²⁸³ Konu hakkında ayrıca bkz. **Jahn**, s. 601.

²⁸⁴ **Putzke**, s. 562.

²⁸⁵ **Seiterle**, s. 167. Poligraf uzmanının raporunun bilirkişi raporu (Alm. CMK md. 72 vd.) kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ve bu nedenle açıkça Kanun'da yer verilmemiş olsa dahi, ispat aracı olarak meşruluğunun bulunduğu yönünde bkz. **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 638. Benzer yönde bkz. **Gerhold**, s. 438. Bununla birlikte **Gerhold**, konuya yönelik mevcut projelerin beklenti ve öngörülere karşılaması halinde, ileride Ceza Muhakemesi Kanunu'na da buna ilişkin bir hüküm eklenmesinin uygun olacağı değerlendirilmesinde bulunmuştur. **Gerhold**, s. 439.

VI. POLİGRAFİK İNCELEMELERİN DELİL NİTELİĞİ SORUNU VE DELİLLERİN DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN İLKELER AÇISINDAN ETKİSİ

Ceza muhakemesinde sunulan tüm delillerin incelenmesi sonucunda hâkimin vicdani kanaati²⁸⁶ çerçevesinde, bir olgunun ispatlanmış sayılıp sayılmayacağına karar verilir²⁸⁷. Hâkim tüm delilleri hem tek tek hem de birbiriyle ilişkileri bağlamında (bütün halinde)²⁸⁸ güvenilirlik ve ispat değeri açısından incelemekle yükümlü olup, karar için önem arz eden tüm ilgili olay ve delilleri kapsayacak şekilde delil toplama işlemini genişletme yetkisine sahiptir²⁸⁹. Günümüzde neyin delil olduğunun ve hâkimin neyi hangi koşulda delil olarak dikkate alabileceğinin kanunla düzenlenmesi anlamına gelen kanuni delil aşamasından²⁹⁰, hukuka uygun her türlü delilin yargılama da kabul edilebileceği delil serbestliği aşamasına (AY md. 138, CMK md. 217) geçilmiştir²⁹¹.

Poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde kabul edilmesi yönündeki yaklaşım, bunun hukuki niteliği konusunda da belirlemeye giderek poligraf sonucunu ortaya koyan raporun, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesine²⁹² tabi olan ve diğer delillerle bağlantılı olarak değerlendirilecek belirti değerine sahip olduğunu²⁹³ ileri sürmüştür. Poligraf testinin sanık lehine sonuç vermesinin mahkûmiyete giden yolda aşılmaz bir engel teşkil

²⁸⁶ Kavramın salt soyut bir inanç şeklinde anlaşılması gerektiği ve konu hakkında değerlendirme için bkz. **Ünver**, Yener: “Ceza Muhakemesinde İspat, CMK ve Uygulamamız”, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 103.

²⁸⁷ **Toroslu/Feyzioğlu**, s. 200; **Kovács**, s. 31.

²⁸⁸ **Birtek**, s. 64.

²⁸⁹ **Doğan**, s. 261.

²⁹⁰ İspat hakkında öngörülen sistemlerin tarihsel gelişimine dair ayrıntılı bilgi için bkz. **Aydın**, 28 vd.

²⁹¹ **Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s. 1330; **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 80; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 542; **Doğan**, s. 239. CMK md. 225/2’ye göre; “Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir.”

²⁹² İlke hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Aydın**, s. 147 vd.; **Koca**, Mahmut: “Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller”, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 212. İlkenin sınırları hakkında ayrıca bkz. **Yıldız**, Ali Kemal: Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul, 2002, s. 146 vd. İspat araçlarının serbestçe değerlendirilmesi şeklindeki ifade için bkz. **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 156.

²⁹³ **Putzke**, s. 562; **Tosun**, s. 632. Poligrafik incelemelerin geçerliliği halinde delil değerine yönelik değerlendirme için bkz. **Fischer/Paul/Voigt**, s. 427.

edeceği yönündeki endişenin haklılığının olmadığı belirtilmiş ve bu endişe, poligraf incelemesinin sadece belirti niteliğinde ispat vasıtası (*ein indizieller Beweiswert*) değerine sahip olacağı kabulüyle aşılmaya çalışılmıştır²⁹⁴. Sanık aleyhine delillerin, sanık lehine poligraf raporuna tercih edilmesini gerektirecek nedenlerin bulunabileceği, ancak bu noktada sanık lehine olan böyle bir raporun delillerin değerlendirilmesini etkilemesini önlemek için sunulması gereken gerekçelerin önem taşıyacağı ifade edilmiştir²⁹⁵.

Belirtinin ispat vasıtalarından biri olduğu kabul edilmekte²⁹⁶ ve ispat edilecek olayın dolaylı olarak ispatına yardımcı olan, olaydan geriye kalan, olay yerinden ya da olayla ilgili şey veya kişilerden ulaşılabilen²⁹⁷ olgulara ve izlere belirti denmektedir²⁹⁸. İncelenmesi ve değerlendirilmesi uzmanlık gerektiren²⁹⁹ ispat vasıtası olarak belirti, doğrudan suçun unsurlarını kanıtlamamakla birlikte suçun işlenmiş olabileceğine ilişkin çıkarımı mümkün kılan dolaylı olay ya da işaretler olduğundan³⁰⁰, suçla doğrudan ilgili olmayan ama mantıksal olarak suçun işlendiğine dair adeta ipucu sayılabilecek gelişmelerin bu kapsamda değerlendirilebileceği söylenebilir³⁰¹.

²⁹⁴ **Putzke**, s. 562; **Tosun/Gürelli**, s. 535-536. Böyle bir kabulün orantılılık ilkesi çerçevesinde yerinde olmadığına ilişkin değerlendirme için bkz. **Gerhold**, s. 434.

²⁹⁵ **Putzke**, s. 562.

²⁹⁶ **Tosun**, s. 634; **Yenisey/Nuhoglu**, s. 551; **Karakehya**, s. 257.

²⁹⁷ **Koca**, s. 219.

²⁹⁸ **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 336; **Birtek**, s. 194; **Gedik**, Doğan: Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması, 7. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 133-134; **Usluadam**, Asena Kamer: Ceza Muhakemesi Hukukunda Karakter Delili, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022, s. 177. Belirti kavramının kapsamlı açıklaması için bkz. **Topal Gizlenci**, Beyza Nur: Ceza Muhakemesinde Belirti, Adalet Yayınevi, Ankara 2024, s. 49 vd. Belirtinin emare, bulgu gibi terimlerle de ifade edildiği hakkında bkz. **Karakehya**, s. 257. Belirtinin doktrin ve yargı kararlarında sıklıkla kullanılmasına rağmen, kanunda açıkça yer verilmemiş olması nedeniyle kavramdan ne anlaşılması gerektiği yönünde uzlaşıya varılamamış olduğu yönünde bkz. **Doğan**, s. 244. Belirti hakkında ayrıca bkz. **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, s. 1682. Delillerin ispat gücü bakımından derecelendirmenin söz konusu olmadığına ilişkin bkz. **Centel/Zafer**, s. 253; **Gedik**, s. 137.

²⁹⁹ **Koca**, s. 219; **Gedik**, s. 135. İncelenen belirtiler sonucunda hazırlanan raporla elde edilen bilgilerin bilimsel delil teşkil ettiği yönünde bkz. **Koca**, s. 220.

³⁰⁰ **Yıldız**, s. 138.

³⁰¹ **Erman**, R. Barış: “Ceza Muhakemesi Hukukunda Belirti ve İspat Değeri”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2010, s. 699. Yazar, Türk ceza ve ceza muhakemesi hukukuna ilişkin mevzuat çerçevesinde kavramın uyumluluk arz etmediğine yönelik değerlendirmede de bulunmuştur. Eleştiri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. s. 680 vd.

Tüm ispat vasıtalarında olduğu gibi, *ispat aracının güvenilirliği, manipüle edilmemiş olması ve ispat edilmek istenen bilginin ilişkili olduğu vakianın niteliği*, ilgili ispat aracının değerine etki eden hususlardır³⁰². Belirti adı verilen ispat vasıtalarında, suçun unsurlarından biri değil, fakat ona çok yakın başka bir olayın delil olduğu anlaşılmaktadır³⁰³. Nitekim *Doğan* delil ile belirti arasındaki ayırmda delille ispatlanmak istenen olayın suçun esasına yakınlığının, doğrudan veya dolaylı bir bağlantısı olmasının önem taşıdığını belirtmiştir³⁰⁴. Dolayısıyla belirtiler de diğer delillerle ortaya çıkan gerçekler olup, onlarla desteklendiklerinde bunlara dayanma olanağı bulunmaktadır³⁰⁵.

³⁰² **Doğan**, s. 269. Delillerin özelliklerine yönelik değerlendirme için ayrıca bkz. **Birtek**, s. 43 vd.; **Topal Gizlenci**, 24 vd. Hukuka uygun şekilde elde edilmiş olmanın ön şart teşkil ettiği yönünde bkz. **Birtek**, s. 70.

³⁰³ **Tosun**, s. 637. Belirtiler bazen tanık açıklamalarından da daha değerli olup, sanığın veya mağdurun beden muayenesi neticesinde elde edilen veriler (CMK md. 75 vd.), bir fren izi, suç mahallinde bulunan eşya veya izler belirti kapsamında yer almaktadırlar. **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 336-337. Aynı yönde **Gedik**, s. 137. Konu hakkında değerlendirme için ayrıca bkz. **Doğan**, s. 257.

³⁰⁴ **Doğan**, s. 270. Delil ile belirti arasındaki ayırmda, delilin bulunmaması halinde belirtiy-le ispattan söz edilemeyeceğine ilişkin ayrıca bkz. **Erem**, Faruk: Ceza Usulü Hukuku, 5. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978, s. 396.

³⁰⁵ **Centel/ Zafer**, s. 257; **Tosun**, s. 638; **Koca**, s. 215; **Birtek**, s. 195; **Gedik**, s. 138. Bu yönde ayrıca bkz. **Doğan**, s. 237. Belirtinin delil olarak kabul edilmemesinin kanuni ispat sisteminin kalıntısı olduğu ve vicdani ispat sisteminin kabulüyle deliller arasında hiyerarşik ilişki kurmanın anlamının kalmadığı yönünde bkz. **Yıldız**, s. 136-137. Belirtinin, delile nazaran daha genel bir bağlamda konumlandırılması gerektiği ve dolayısıyla sadece ispatlanmak istenen olguyu değil, onu da içine alan daha geniş bir olay ya da sürecin bütününe yansıtma özelliği taşıdığı yönünde bkz. **Erman**, s. 686. Yazar ayrıca belirtinin düşünsel içeriğini odak noktasına koyduğu kavramsallaştırmada asli olay ve belirti olay ayrımı üzerinden sistemleştirmeye gitmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Erman**, s. 691-693. Belirti olayın ispat gücü taşıyabilmesi, öncelikle gösterdiği asli olayın başka makul ve bilimsel açıklamalara dayanmadan ortaya konulup konulamayacağına incelenmesine bağlıdır. **Erman**, s. 697. Konu hakkında ayrıca bkz. **Feyzioğlu**, Metin: "Belirtilerin Şüphenin Yenilmesindeki İşlevi ve Benzer İsnatlara Ait Delil Araçlarının Somut Olayın Çözümünde Birlikte Değerlendirilmesi", Ankara Barosu Dergisi, Cilt 57, Sayı 1, 2000, s. 19. Belirtinin temsil edicilik özelliği hakkında ayrıca bkz. **Birtek**, s. 52. *Usluadam* da belirtinin delillerden farklı olarak salt esas vakıyla sınırlandırılmayacağına dikkat çekmiş ve böylelikle işlevini ön plana çıkararak, delilleri tamamlayıcı niteliğine anlam atfetmiştir. **Usluadam**, s. 178. Bu desteklenme ihtiyacının yalnızca belirtiler için değil, kural olarak, bütün deliller için söz konusu olduğu yönünde bkz. **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 337. Mahkumiyete esas alınmayla delil olarak kabul edilme ayrımı üzerinden belirti-delil ilişkisine yönelik değerlendirme için bkz. **Koca**, s. 215. Doğrudan delil bulunmamakla birlikte olaya ilişkin birbirini destekleyen belirtilerin varlığı halinde ne şekilde

Bu kapsamda poligrafik incelemelerin işlerliğine yapılan vurguya, değerlendirme sürecindeki ikincil rolüne yapılan atıf eşlik etmektedir³⁰⁶. Söz konusu incelemeler aslında delilin elde edilmesine değil, delilin (şüpheli/sanık veya tanık beyanı) kendisinin güvenilirliğinin doğrulanmasına yol açar³⁰⁷. Bu nedenle poligrafik inceleme, ifadenin inandırıcılığını güçlendirmeye veya zayıflatmaya yarar³⁰⁸. İfadenin inandırıcılığı noktasında esas alınacak unsur, testin uygulanması suretiyle elde edilecek veriler yani ölçüme dayalı fiziksel tepkiler olduğundan, testin doğrudan sonucu olmayan fiziksel değişikliklerin örneğin, şüpheli veya sanığın test sırasındaki tavır ve davranışlarının bu kapsamda yer almayacağına dikkat edilmelidir.

Poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde uygulanabilirliğinin kabul edildiği ihtimalde, poligrafın beyan üzerine işlev göstermesi ve dinlenen kişinin beyanının öncelikle bir cihaz yardımıyla daha sonra cihazın kaydettiklerinin ilgili uzman tarafından yorumlanması suretiyle elde edilmesi, delillerin kolektif olarak değerlendirilmesine hizmet eden delillerin doğrudan doğrualığı ilkesiyle³⁰⁹ çelişki arz edip etmediği sorununun gündeme getirmiştir. Dolayısıyla poligraf üzerine tartışılan şey, yalnızca beden aracılığıyla doğru/yalan beyanın incelenmesi ve bunlara şüpheyle yaklaşılması olmamıştır. Bu kapsamda poligrafik incelemelere ilişkin eleştiriler sanığı nesne konumuna indirmediği esas çerçevesinde öncelikle teknik varlığa yönelik olmakla³¹⁰ birlikte, aynı zamanda hâkimin kendi bilgisi aracılığıyla gerçeğin belirlenmesi durumunu da zedelediği iddia edilmiştir³¹¹. Ceza muhakeme-

hareket edilmesi gerektiğine yönelik değerlendirme için bkz. **Feyzioğlu**, s. 21 vd. Yargıtay uygulamasında da belirtinin diğer deliller ile desteklenmesi gerektiğiyle ilgili Yargıtay kararlarına dair değerlendirme için bkz. **Topal Gizlenci**, s. 55 vd.

³⁰⁶ **Fischer/Paul/Voigt**, s. 431.

³⁰⁷ Konu bağlamında değerlendirme için bkz. **Tosun/Gürelli**, s. 516.

³⁰⁸ **Kovács**, s. 90. Delillerin değerleri bakımından eskiden beri yapılmakta olan doğrudan delil ve dolaylı delil ayırımına ilişkin bkz. **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 551. Doğrudan-dolaylı delil ayırımı hakkında ve ayırımı belirleyici hususun, hâkimin vicdani kanaatinin belirlenmesindeki etkisi olduğu yönünde bkz. **Birtek**, s. 72-73. Tanığın veya mağdurun doğruyu söyleme olasılığını psikiyatrik açıdan değerlendiren bilirkişi raporu ile hâkimin duruşmada sorduğu sorulara verilen tepkiler ve gözlemlediği tutum ve davranışlar, örneğin tanığın terlemesi, kekelemesi veya endişeli görünmesi gibi, tanığın karakterine ve beyanlarının güvenilirliğine ilişkin emare vakıaları oluşturur. **Usluadam**, s. 179.

³⁰⁹ İlke hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 149-156; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 94; **Şahin**, Ceza Muhakemesinde İspat, s. 28 vd.; **Aydın**, s. 144.

³¹⁰ Poligraf uygulamasının insan onuruna aykırılık teşkil etmediğine yönelik değerlendirme için bkz. **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 632.

³¹¹ **Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch**, s. 638-639.

sinde hâkimler ve uzmanlar arasındaki yorumlama yetkisinin konu edilmesi, uzmanların rolünü ön plana çıkarmıştır³¹². Poligraf uzmanının beyana erişime müdahalesi göz önüne alındığında, hâkimin doğru veya yanlış ifadeleri bizzat değerlendirmesinin sorgulanır hale geldiği ileri sürülmüştür³¹³. Bilirkişinin yargılama sürecinin sadece bir parçası olduğu göz ardı edilerek, yargılama kapsamında bilgiyi ortaya çıkaran kişi olarak hâkimlerin uzmanlığı, poligraf karşısında risk altında görülmüştür³¹⁴. Zira hâkimin delillerle bizzat temasa geçmesi yani delillerin vasıtasızlığı ilkesi³¹⁵, hâkimin kararına esas aldığı delilleri başkasından değil bizzat kendisinin öğrenmesi, bilmesi ve delillerle doğrudan temasa geçmesi sonucuna götürmektedir³¹⁶. Oysa poligraf cihazı aracılığıyla uzman kişinin ölçmek istediği veri ölçülmekte ve kaydedilmektedir³¹⁷.

Bununla birlikte (poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde geçerliliğinin tanındığı ihtimalde) ilgili sistemin kullanılması ve sonuçlarının yorumlanması uzmanlık gerektirdiği için hâkim veya C. savcısının bu yönde uzmanların görüşlerinden yararlanmasının bu ilkeyi ihlal etmeyeceği belirtilmelidir. Söz konusu uzmanlar³¹⁸, uzmanlıklarının kendilerine kazandırdığı bilgiyi aktaran kişi olarak uzmanlığının verdiği bilgiler ile teknik veriler³¹⁹ hakkında yargılamada dinlenebilir. Ayrıca sunacakları rapor bilirkişi raporu olarak değerlendirilebilir olup, tıpkı bir delil olan tanık açıklaması gibi³²⁰ tarafların ve hâkimin önünde tartışılacak ve bu şekilde delillere hâkim olan delillerin kolektifliği ilkesi de ihlal edilmeyecektir³²¹.

³¹² Fischer/Paul/Voigt, s. 428.

³¹³ Fischer/Paul/Voigt, s. 432. Aksi yönde değerlendirme için bkz. Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 639.

³¹⁴ Fischer/Paul/Voigt, s. 428.

³¹⁵ Türk Ceza Muhakemesi Hukuku'nda söz konusu ilkeyle ilişkilendirilebilecek düzenlemelere CMK md. 217/1 ve CMK md. 188/son hükümleri örnek verilebilir.

³¹⁶ Tosun, s. 641; Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/ Altınok Villemin/Tok, s. 148; Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 79.

³¹⁷ Fischer/Paul/Voigt, s. 428-429.

³¹⁸ Bu kapsamda sözü edilen kişiler bilirkişi olarak dikkate alınmış olup, CMK md. 67/6'da da karşılık bulan teknik müşavir olarak da adlandırılan tarafların seçtikleri bilirkişiden farklıdır. Bilirkişi ile uzman arasındaki ayrım hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yenisey/Nuhoğlu, s. 237.

³¹⁹ Ünver/Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, 1555.

³²⁰ Tanıklar hakkındaki hükümlerin, aykırı düşmedikçe, bilirkişiler hakkında da uygulanması kabul olunmuştur. Tosun, s. 658.

³²¹ Tosun, s. 648.

Bununla bağlantılı olarak delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesi açısından engel teşkil edip etmeyeceği sorunu³²² da söz konusu olmuştur. Poligrafik incelemelerin, hâkimin nihai karar verme yetkisini kısıtlamayacağı, aksine yargılama makamının yanlış karar vermesini önlemeye yardımcı olacağı ifade edilmiştir³²³. Çünkü poligraf raporu aynı zamanda hâkimin serbestçe değerlendirmesine tâbi bir ispat aracı niteliği taşıyacağından, hâkim uzman görüşüyle bağlı olmayacaktır³²⁴. Diğer bilirkişi raporuna dayanan delillerde olduğu³²⁵ gibi, bilirkişi görüşünün³²⁶ karar alma sürecinde ne gibi bir etki yaratacağının tespiti nihayetinde mahkemenin takdirinde olup, mahkeme poligraf raporlarının kararda hangi ölçüde ve hangi şekilde dikkate alınacağını belirleme yetkisine sahip olacaktır³²⁷. Bir delil değerlendirme aracı olan³²⁸ bilirkişi raporunun sonuçları, ikna ediciliği incelenmeden bir hükme esas teşkil edemeyeceği³²⁹ gibi hâkim, bilirkişi raporlarından farklı yönde karar verebilecektir³³⁰.

VII. TANIK BEYANI AÇISINDAN POLİGRAFİK İNCELEMELERİN UYGULANABİLİRLİĞİ SORUNU

Ceza muhakemesinde beyan delili sadece şüpheli/sanıkla ilişkili olarak değil, ayrıca tanıklar açısından da söz konusudur³³¹. Tanık beyanı³³² önemli bir delil olup, tanığın yetkili makamlar³³³ önünde yaptığı bu kapsamdaki açıklamaları ilgili muhakeme bağlamında olaya ilişkin beş duyusu ile edindiği ve hafızasında kalan bilgilere dayanır³³⁴. Bununla birlikte tanık beyanı,

³²² Stübinger, s. 551-552.

³²³ Putzke, s. 562.

³²⁴ Putzke/Scheinfeld/Klein/Undeutsch, s. 640.

³²⁵ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Birtek, s. 217.

³²⁶ Poligraf yorumlarında poligraf uzmanının değerlendirmelerinin önemine ilişkin bkz. Fischer/Paul/Voigt, s. 422. Bilirkişi raporunun hukuki niteliğine ilişkin değerlendirme hakkında bkz. Yenisey/Nuhoğlu, s. 250.

³²⁷ Kovács, s. 36.

³²⁸ Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 1398; Birtek, s. 217; Doğan, s. 298. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gedik, s. 169-171.

³²⁹ Kovács, s. 35-36.

³³⁰ Ünver/Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1, s. 160. Böyle bir durumda hâkim, gerekçesini de belirtmek zorundadır. Yenisey/Nuhoğlu, s. 251.

³³¹ Ünver/Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, s. 1639.

³³² Beyan delili hakkında ayrıca bkz. Koca, s. 215. Tanık beyanlarının değerlendirilmesine yönelik Jahn, s. 599 vd.

³³³ Ceza muhakemesinde tanık dinleme yetkisine sahip olanlar hakkında bkz. Özbek/Doğan/Bacaksız, s. 224; Karakehya, s. 241.

³³⁴ Tosun, s. 612; Kunter/Yenisey/Nuhoğlu, s. 1346; Yenisey/Nuhoğlu, s. 552; Rose, Frank (çev. Yener Ünver): İleri Sürülen Tanık Neden Bir Şey Söylemelidir? Ceza Mu-

doğruluğunu şüpheli hale getiren durumların varlığı (örn. çoğu zaman kişisel değerlendirmelerin eklenmesi sebebiyle ya da gerçek dışı veya olayı iyi hatırlayamaması nedeniyle oluşan yanlış beyan veya CMK kapsamında doğrudan soru sorma ile tanığı etki altında bırakma³³⁵) nedeniyle, az güvenilir olan delil araçlarından birisi olarak kabul edilmektedir³³⁶.

Tanıklıktan çekinme hakkına sahip olmayanlar ve tanıklığın ihtiyari olmadığı durumlar³³⁷ bakımından beyanda bulunma tanık açısından öngörülmüş bir yükümlülük olarak ortaya çıkmaktadır³³⁸. Dolayısıyla bu yükümlülüğün kapsamı ve sınırı da nemo tenetur ilkesi bağlamında³³⁹ değerlendirilmelidir³⁴⁰. Tanığın taraflar dışında olduğu ve muhakeme konusu olayla ilişkisi bulunmayıp sadece olaya ilişkin bilgi sahibi olduğu³⁴¹ noktasından hareketle, açıklamalarının doğru olması gereklidir ve dolayısıyla tanık doğru beyanda bulunma yükümlülüğü altındadır³⁴². Bunu sağlamak için kanun hâkime yemin³⁴³, yüzleştirme³⁴⁴, tutuklama ve suç sayma³⁴⁵ olarak özetlenebilecek³⁴⁶ bazı yetkiler tanımıştır.

hakemesine İlişkin Bir Delil İrad ve İkame Talebine İlişkin Koşul Bağlantılarına İlişkin Güncel Tartışmaların Durumu, (ed. Yener Ünver) Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 15 Prof. Dr. Veli Özer Özbek'e Armağan Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil ve İspat, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014, s. 299.

³³⁵ **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 607; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 566; **Koca**, s. 216; **Doğan**, s. 275. Bu durumu etkileyen farklı etkenlere yönelik ayrıntılı bilgi için bkz. **Jahn**, s. 600 vd.

³³⁶ **Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s. 1351; **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 325; **Toroslu/Feyzioğlu**, s. 209; **Gökçen/Alşahin/Çakır**, s. 510, **Doğan**, s. 278; **Jahn**, s. 600; **Gerhold**, s. 431. Tanık beyanının güvenilirliğinin sağlanması açısından tanık sorgulamanın etkinliğine yönelik değerlendirme içeren Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. AYM, 2. B., B. 2019/15522 T. 11.12.2024, (Lexpera, Erişim Tarihi: 09.10.2025).

³³⁷ CMK md. 45 ve 46.

³³⁸ **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 314; **Jahn**, s. 599.

³³⁹ Türk Ceza Muhakemesi Hukuku açısından CMK md. 48 örnek verilebilir. CMUK'ta böyle bir ifadenin bulunmaması nedeniyle ortaya çıkan tartışmalar hakkında bilgi için bkz. **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 313.

³⁴⁰ **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 556.

³⁴¹ **Karakehya**, s. 237.

³⁴² **Kunter/Yenisey/Nuhoğlu**, s. 1358; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 556; **Centel/Zafer**, s. 287; **Toroslu/Feyzioğlu**, s. 214; **Demirbaş**, s. 216; **Özen**, s. 376. CMK md. 53 bu bağlamda önemli bir düzenlemedir. CMK md. 53'ün bazı yanlış anlamalara yol açabileceğine yönelik eleştiri için bkz. **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 323.

³⁴³ Yemin hakkında bkz. **Tosun**, s. 617; **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 324.

Tanığın, şüpheli/sanık dışındaki bir kişi olması gerekliliği ve taraf durumunda olan kimselerin³⁴⁷ açıklamalarının tanık açıklaması olmadığı, dolayısıyla bu açıklamaların tabi olduğu kurallara bağlı olmadığı³⁴⁸ esaslarıyla birlikte; tanık beyanının değerlendirilmesinde poligraf incelemesinin sanığa uygulanmasına kıyasla daha az soru işaretine yol açtığı³⁴⁹ sonucuna ulaşılmaktadır. Ancak bunun tanık açısından avantajlı bir seçenek olmayacağı, zira tanığın inceleme kapsamında bir soruya verdiği yalan beyanın, cezai kovuşturmayaya tabi tutulmasına sebep olabileceğine dikkat çekilmiştir³⁵⁰. Bununla birlikte tanıklık etme yükümlülüğünün, tanığın psikolojik veya fiziksel bir incelemeden geçmesi şeklinde bir zorunluluğu sonuçlamadığından, tanığın incelemeye karşı karar verme hakkının bulunması gerektiği³⁵¹ ve ancak tanığın gönüllü ve bilgilendirilmiş rızasıyla poligraf incelemesine tabi tutulması halinde hukuka aykırı görülemeyeceği ifade edilmiştir³⁵². Bununla birlikte tanığın böyle bir incelemeyi reddetmesi ve sanık lehine tanıklık etmesinin sanık için olumsuz sonuçlara yol açıp açmayacağı, diğer bir ifadeyle hâkimin bu beyanı sanık aleyhine olacak şekilde dikkate alıp almayacağı tartışma konusu olmuş ve tanığın incelemeyi reddetmesine sanığın suçlu olduğunu gösterir şekilde anlam yüklenemeyeceği belirtilmiştir³⁵³. Bu bağ-

³⁴⁴ Yüzleştirme hakkında bkz. **Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok**, s. 321.

³⁴⁵ Tanıklığın doğru, gerçeğe uygun yapılmasını temin için TCK'da da düzenlemelere yer verilmiştir (TCK md. 272 vd.). **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 563.

³⁴⁶ **Tosun**, s. 616.

³⁴⁷ Suçtan zarar gören ya da bu sıfatı almakla müdahilin tanık sıfatıyla dinlenebileceği yönünde bkz. **Ünver/Hakeri**, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, s. 1669; **Yenisey/Nuhoğlu**, s. 552; **Centel/Zafer**, s. 283; **Gökçen/Alşahin/Çakır**, s. 513. **Karakehya**, s. 240. Türk hukuku açısından uygulama da bu yöndedir. CMK md. 236/1'e göre, "Mağdurun tanık olarak dinlenmesi halinde, yemin hariç, tanıklığa ilişkin hükümler uygulanır." Aynı zamanda suçtan zarar gören olmak, bu kişinin tanık sıfatıyla vereceği beyanın objektifliği hususunda şüphe doğuracağından, hâkim suçtan zarar görenin beyanını diğer delillerle birlikte değerlendirmelidir. **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 608. Mağdur beyanına ilişkin farklı yönde görüş için bkz. **Toroslu/Feyzioğlu**, s. 227; **Taner**, s. 371; **Doğan**, s. 281

³⁴⁸ **Tosun**, s. 620; **Centel/Zafer**, s. 269; **Toroslu/Feyzioğlu**, s. 208-209; **Özbek/Doğan/Bacaksız**, s. 606; **Gökçen/Alşahin/Çakır**, s. 490.

³⁴⁹ **Seiterle**, s. 271; **Peters**, s. 663. Poligrafın tanıklar açısından uygulanabilirliği hakkında bkz. **Şeker**, s. 179-180; **Tosun/Gürelli**, s. 534.

³⁵⁰ **Sabatini**, s. 445.

³⁵¹ **Kovács**, s. 34.

³⁵² **Seiterle**, s. 272. Tanık hakkında uygulanan poligraf testinin sonuçlarının, şüpheli/sanık açısından olası etkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Seiterle**, s. 273-274.

³⁵³ **Seiterle**, s. 275.

lamda konu, özellikle tanıklıktan çekilme hakkına sahip olup da tanıklık yapmak isteyen kişinin böyle bir testi reddetmesi durumunda beyanlarının inandırıcılığı açısından olumsuz bir etki oluşturup oluşturmayacağı noktasında da belirsizlik arz etmiştir³⁵⁴. Tüm bu tartışmalı hususların yanı sıra belirtilmelidir ki, poligrafın geçerliliği ve güvenilirliğine ilişkin ileri sürülen itirazlar, tanıklar açısından poligraf uygulaması için de geçerlidir³⁵⁵. Tanığın dinlenmesi bakımından, ifade ve sorguda yasak yöntemleri düzenleyen CMK md. 148 hükmünün kıyas yoluyla uygulanacağı³⁵⁶ dikkate alındığında, poligrafik incelemelerin yasak ifade alma ve sorgulama yöntemleri kapsamında yer aldığı kabulü halinde sanık açısından ileri sürülen itiraz tanıklar açısından da söz konusu olacaktır.

SONUÇ

Poligrafın ceza muhakemesinde kullanılmasını savunanlar zamanla daha fazla argümanla tartışmayı derinleştirip, bu yaklaşımlarını desteklemeye yönelik girişimlerde bulunurken, poligrafın ceza muhakemesinde delil olarak kullanılmaması gerektiğine yönelik süregelen karşı tutum, poligrafın güvenilir sonuçlar vermemesi ve anayasal haklar ile yasak sorgulama yöntemleri kapsamında ceza muhakemesi ilkeleriyle uyum göstermemesi gerekçeleri³⁵⁷ üzerinden devam etmiştir³⁵⁸. Günümüzde teknolojik gelişmelere ve özellikle nörogörüntüleme alanında yaşanan ilerlemelere bağlı olarak bu tür yöntemlerin henüz gelişim aşamasında görülmesi ve özellikle beyanların doğrulanması noktasında amaçlanan güvenilirliğe ilişkin sonuçların istenilen düzeye ulaşmamış olması, poligrafik incelemelerin ceza muhakemesinde uygulanan olağan bir beyan kontrol sistemi olarak kabulü önünde önemli engeller olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte poligrafik incelemelerin devam eden gelişimiyle birlikte, gelecekte kabul edilebilirliklerinde yalnızca usul düzeyinde değerlendirmenin belirleyici olacağı, özellikle yapay zekâ alanında yaşanan teknolojik gelişmeler göz önüne alındığında, poligrafik incelemelere yönelik güvenilirlik endişelerinin önem arz etmeyeceği ifade edilmiştir.

³⁵⁴ Seiterle, s. 276.

³⁵⁵ Sabatini, s. 445.

³⁵⁶ Öztürk/Tezcan/Erdem/Sırma Gezer/Saygılar/Alan/Özaydın/Tütüncü/Altınok Villemin/Tok, s. 320; Centel/Zafer, s. 297, 299. CMK md. 148'de yer alan ifade yerine beyan kavramının kullanılmasının, sorgu, tanık beyanı ve bilirkişi beyanı açısından tereddüt oluşturmaması için daha uygun olduğu yönünde bkz. Ünver/Hakeri, Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3, s. 1647.

³⁵⁷ Matz, s. 1110.

³⁵⁸ Frister, s. 303.

Bu tür incelemelerin ceza muhakemesinde delil olarak kullanılabilirliği tartışmalarının günümüzde sadece poligraf yönteminin geçerliliği/doğruluğu üzerinden sürdürülmesi aslında konunun odak noktasının değiştirilme çabası şeklinde değerlendirilmelidir. Ceza muhakemesinde bu tür incelemelerin ifadenin doğruluğunu tespitteki işlevini psikoloji vs. alanlardan ve özel hukuk yargılamalarından farklı değerlendirme gerekliliğinin sonucu olarak, ispat açısından uygunluğunu salt inceleme yönteminin yüksek geçerlilik ve güvenilirliğine atıfla çözümlenmek mümkün değildir. Konuyu ceza muhakemesine esas olan ilkelerle birlikte ele almak gerekir. İlgili ceza muhakemesi ilkeleriyle sistemin geçerliliği üzerine yapılan değerlendirmeler, birbirini tamamlayan ve gerekçelendiren bir bağlantıya dayandırılmalıdır. Günümüzde modern poligrafik incelemeler kapsamında beyin görselleştirilmesi yoluyla elde edilen verilerin diğer fiziksel tepkileri ölçen tekniklere göre daha kesin sonuçları ortaya koyabileceği kabul edilse bile, beyin görüntüleme yöntemini işler kılmak için belli bir test yöntemine ihtiyaç duyulması nedeniyle bu aşamada geçerli olan yöntemin manipülasyona yatkınlığı sorunu hâlâ bulunmaktadır. Uygulanan yöntemde elde edilecek beyanlar açısından yönlendirilebilirlik ve bunun da ötesinde manipüle edilebilirlik riski önemli bir engel teşkil etmektedir. Sistemin doğruluğuna yönelik manipülatif tutumlar veya kişinin buna yönelik şüphesi teste tabi olmaya yönelik özgür iradesinin varlığını ortadan kaldırır. Dolayısıyla beyan doğrulama yöntemi olarak poligrafik incelemeler, beyanın elde edilmiş yöntemine bağlı olarak ceza yargılamasıyla uyum arz etmemektedir. Sonuç olarak poligrafik incelemeler temelinde gerçekleştirilen uygulamaların geçerliliği sorunu modern yöntemlerle aşılsa dahi, ceza yargılamalarında bu tür incelemelerin uygunluğu sorunu, uygulanan yöntem ve ceza muhakemesi esasları ilişkisine yönelik tartışma üzerinden varlığını devam ettirecektir.

KAYNAKÇA

- Arıcan**, Mehmet: “Ceza Muhakemesi Hukukunda İfade Alma ve Sorgu”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, 2009, s. 43-66.
- Aydın**, Devrim: Ceza Muhakemesinde Deliller, Yetkin Yayınları, Ankara 2014.
- Aydın**, Murat: Ceza Muhakemesi Hukukunda Kendini İtham Etmeme Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- Beck**, Susanne: “Unterstützung der Strafermittlung durch die Neurowissenschaften? Einsatz von Verfahren funktioneller Bildgebung als »Lügendektoren« im Strafverfahren”, Juristische Rundschau, Sayı 4, 2006, s. 146-150.
- Birtek**, Fatih: AİHM, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Işığında Ceza Muhakemesinde Delil ve İspat, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.
- Bundeskoordinierung Spezialisierter Fachberatung (BKSF), “Stellungnahme zum gerichtlichen Einsatz von Polygraphen (‘Lügendektoren’) in Sachsen”, Berlin, 15.05.2018, <https://www.bundeskoordinierung.de/de/article/119.einsatz-von-luegendektoren-vor-gericht-unzulassig-und-ungeeignet.html>.
- Centel**, Nur/**Zafer**, Hamide: Ceza Muhakemesi Hukuku, 21. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul 2022.
- Dahle**, Klaus-Peter/**Lehmann**, Robert: “Psychophysiologische Täterschaftsdiagnostik: Die Befragung des Tatverdächtigen mit dem Polygraphen”, Neue Vernehmungsmethoden – Hypnose, Hirnforschung, Polygraph, Bayerischer Anwaltverband (Hrsg.), München 2012.
- Demirbaş**, Timur: Soruşturma Evresinde Şüphelinin İfadesinin Alınması, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2011.
- Doğan**, Koray: Ceza Muhakemesinde Belirsizlik Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.
- Epik**, Aziz: “Die Selbstbelastungs- und Aussagefreiheit des Beschuldigten nach deutschem und englischem Recht”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Cilt 131, Sayı 1, 2019, s. 131-160.
- Erem**, Faruk: Ceza Usulü Hukuku, 5. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1978.

- Erman, R. Barış:** “Ceza Muhakemesi Hukukunda Belirti ve İspat Değeri”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 1, 2010, s. 679-701.
- Feyzioğlu, Metin:** “Belirtilerin Şüphenin Yenilmesindeki İşlevi ve Benzer İsnatlara Ait Delil Araçlarının Somut Olayın Çözümünde Birlikte Değerlendirilmesi”, Ankara Barosu Dergisi, Cilt 57, Sayı 1, 2000, s. 19-46.
- Fischer, Larissa/Paul, Bettina/Voigt, Torsten H.:** “Wahrheit unter dem Vergrößerungsglas. Vorstellungen von Subjekt und Technik in der Rechtsprechung zur Polygraphie Truth through the Microscope: Conceptualizations of Personhood and Technology in Judicial Texts on Polygraph Examinations”, Zeitschrift für Soziologie, Cilt 48, Sayı 5-6, 2019, s. 418-434.
- Ford, Elizabeth B.:** “Lie detection: Historical, neuropsychiatric and legal dimensions”, International Journal of Law and Psychiatry, Cilt 29, 2006, s. 159-177.
- Frister, Helmut:** “Der Lügendetektor - Zulässiger Sachbeweis oder unzulässige Vernehmungsmethode?”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Cilt 106, Sayı 2, 1994, s. 303-331.
- Gedik, Doğan:** Ceza Muhakemesinde İspat ve Şüphenin Sanık Lehine Yorumlanması, 7. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.
- Gerhold, Sönke Florian:** “Der Einsatz von Lügendetektorsoftware im Strafprozess - aufgrund des technischen Fortschritts in Zukunft doch rechtmäßig?”, Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik, Cilt 9, 2020, s. 431-439.
- Gökçen, Ahmet/Alşahin, Mehmet Emin/Çakır, Kerim:** Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.
- Grasser, Michael:** “Der Polygraf - Entwicklung, bisherige Anwendung, rechtliche Zulässigkeit und zukünftige Möglichkeiten”, Anke Borsdorff/Martin H.W. Möllers (Hrsg.), Der Einfluss internationaler Entwicklung auf die Arbeitsfelder der Polizei, Lübeck; Brühl/Rheinland: Fachhochsch. des Bundes für öffentliche Verwaltung, Brühl, 2001, s. 92-107.
- Grubin, Don/Madsen, Lars:** “Lie detection and the polygraph: A historical review”, The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, Cilt 16, Sayı 2, 2005, s. 357-369.

- Haynes**, John-Dylan: “Bilder des Gehirns als Bilder des Denkens und Fühlens”, *Der steuerbare Mensch? Über Einblicke und Eingriffe in unser Gehirn*, Tagungsdokumentation, MEDIALIS Offsetdruck GmbH, Berlin 2009, s. 21-33.
- Hillenkamp**, Thomas: “Hirnforschung, Willensfreiheit und Strafrecht–Versuch einer Zwischenbilanz”, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Cilt 127, Sayı 1, 2015.
- Inbau**, Fred E.: “Some Avoidable Lie-Detector Mistakes”, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, Cilt 89, Sayı 4, 1999, s. 1371-1376.
- Jahn**, Matthias (çev. Gülsün Ayhan Aygörmez Uğurlubay): *Ceza Yargılaması Hukukunda Delil Değerlendirmesi ve İnanırcılık Muhakemesinin Temelleri*, (ed. Yener Ünver) *Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 15 Prof. Dr. Veli Özer Özbek’e Armağan Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil ve İspat*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.
- Karakehya**, Hakan: *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 6. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.
- Karasulu**, Zeynep: “Nöroteknoloji ve Bilişsel Özgürlük”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 71, Sayı 4, 2022, s. 1851-1874.
- Koca**, Mahmut: “Ceza Muhakemesi Hukukunda Deliller”, *Ceza Hukuku Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2006, s. 207-225.
- Kovács**, Péter: *Die Zulässigkeit der instrumentellen Lügendetektion im Strafverfahren mit speziellem Augenmerk auf die forensische Polygraphie - Österreich, Deutschland und Ungarn im Rechtsvergleich*, Graz, März 2024.
- Kunter**, Nurullah/**Yenisey**, Feridun/**Nuhoğlu**, Ayşe: *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 18. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Laudon**, Mirko: “AG Bautzen: Freispruch dank Lügendetektor”, <https://www.strafakte.de/strafprozessrecht/luegendetektor-strafverfahren/>.
- Lewis**, Jerry A./**Cuppari**, Michelle: “The polygraph: The truth lies within”, *The Journal of Psychiatry & Law*, Cilt 37, 2009, s. 85-92.
- Maden**, Mehmet: “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Bakımından Adil Yargılanma Hakkı Çerçevesinde Delil Yasakları”, *Anayasa Yargısı*, Cilt 31, Sayı 1, 2015, s. 207-234.

- Matz, Nele:** “Die Anerkennung des Lügendetektors in europäischen Rechtsordnungen Eine vergleichende Betrachtung insbesondere der Zulässigkeit als Beweismittel”, *ZaöRV*, Cilt 59, 1999, s. 1107-1131.
- Meegan, Daniel V.:** “Neuroimaging Techniques for Memory Detection: Scientific, Ethical, and Legal Issues”, *The American Journal of Bioethics*, Cilt 8, Sayı 1, 2008, s. 9-20.
- Meixner, John B. Jr.:** “Applications of Neuroscience in Criminal Law: Legal and Methodological Issues”, *Curr Neurol Neurosci Rep*, Cilt 15, Sayı 2, 2015, s. 1-10.
- Momsen, Carsten:** “Die Renaissance des Polygraphen? Wie effektiv lassen sich amerikanische Verteidigungsstrategien im deutschen Strafverfahren nutzen?”, *KriPoZ* 3, 2018, s. 142-151.
- Nam, Borum/Kim, Joo Young/Bark, Beomjun/Kim, Yeongmyeong/Kim, Jiyeon/Won So, Soon/Choi, Hyung Youn/Kim,** In Young: “FacialCueNet: unmasking deception - an interpretable model for criminal interrogation using facial expressions”, *Applied Intelligence*, Cilt 53, Sayı 22, 2023, s. 1-15.
- Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar:** *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Özen, Mustafa:** *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 8. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2023.
- Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer Özge/Saygılar, Yasemin F./Alan Esra/Özaydın, Özdem/Tütüncü, Efser Erden/Altınok Villemin, Derya/Mehmet Can Tok, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 16. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.**
- Peters, Karl:** “Eine Antwort auf Undeutsch: Die Verwertbarkeit unwillkürlicher Ausdruckserscheinungen bei der Aussagewürdigung”, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Cilt 87, 1975, s. 663-679.
- Putzke, Holm:** “BGH, Beschl. v. 30.11.2010 – 1 StR 509/10”, *Zeitschrift für das Juristische Studium*, Cilt 6, 2011, s. 557-563.
- Putzke, Holm/Scheinfeld, Jörg/Klein, Gisela/Undeutsch, Udo:** “Polygraphische Untersuchungen im Strafprozess – Neues zur faktischen Validität und normativen Zulässigkeit des vom Beschuldigten eingeführten Sachverständigenbeweises”, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Cilt 121, Sayı 3, s. 607-644.

- Rajan**, Panthayil Babu: “Polygraph Tests - Benefits and Challenges”, Academicus - International Scientific Journal, 2019, s. 146-155.
- Rill**, Hans-Georg: Forensische Psychophysiologie Ein Beitrag zu den psychologischen und physiologischen Grundlagen neuerer Ansätze der “Lügendetektion”, (Doktora Tezi), Johannes Gutenberg-Universität, 2001.
- Rose**, Frank (çev. Yener Ünver): “İleri Sürülen Tanık Neden Bir Şey Söylemelidir? Ceza Muhakemesine İlişkin Bir Delil İrad ve İkame Talebine İlişkin Koşul Bağlantılarına İlişkin Güncel Tartışmaların Durumu”, (ed. Yener Ünver) Karşılaştırmalı Güncel Ceza Hukuku Serisi 15 Prof. Dr. Veli Özer Özbek’e Armağan Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil ve İspat, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.
- Roskies**, Adina L.: “Mind Reading, Lie Detection, and Privacy”, J. Clausen, N. Levy (eds.), Handbook of Neuroethics, Springer Science, 2015, s. 679-695.
- Sabatini**, Giuseppe: “Poligraf ve Vicdan Hürriyeti”, (çev. Öztekin Tosun), Journal of Istanbul University Law Faculty, Cilt 28, Sayı 2, 1962, s. 430-446.
- Schauer**, Frederick: “Neuroscience, lie-detection, and the law Contrary to the prevailing view, the suitability of brain-based lie-detection for courtroom or forensic use should be determined according to legal and not scientific standards”, Trends in Cognitive Sciences, Cilt 14, Sayı 3, 2010, s. 101-103.
- Seiterle**, Stefan: Hirnbild und “Lügendetektion” Zur Zulässigkeit der Glaubwürdigkeitsbegutachtung im Strafverfahren mittels hirnbildgebender Verfahren, Duncker&Humblot, Berlin 2010.
- Soyaslan**, Doğan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 8. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2020.
- Spranger**, Tade Matthias: “Legal Implications in Connection with the Generation and Usage of Neuro-Scientific Findings”, JIBL, Cilt 6, 2009, s. 228-234. (Neuro-Scientific Findings)
- Spranger**, Tade Matthias: “Das gläserne Gehirn? Rechtliche Probleme bildgebender Verfahren”, Der steuerbare Mensch? Über Einblicke und Eingriffe in unser Gehirn, Tagungsdokumentation, MEDIALIS Offsetdruck GmbH, Berlin 2009, s. 35-47. (Das gläserne Gehirn?)
- Stalinski**, Dirk: Aussagefreiheit und Geständnisbonus (Doktora Tezi), Heinrich-Heine-Universität, Düsseldorf 2000.

- Stübinger**, Stephan: Lügendetektor ante portas Zu möglichen Auswirkungen neurowissenschaftlicher Erkenntnisse auf den Strafprozess, ZIS, Cilt 11, 2008, s. 538-555.
- Şahin**, Cumhuriyet: Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması, Yetkin Yayınları, Ankara 1994. (Sanığın Kolluk Tarafından Sorgulanması)
- Şahin**, Cumhuriyet: Ceza Muhakemesinde İspat Delillerin Doğrudan Doğrualığı İlkesi, Yetkin Yayınları, Ankara 2001. (Ceza Muhakemesinde İspat)
- Şahin**, Cumhuriyet/**Göktürk**, Neslihan: Ceza Muhakemesi Hukuku, 15. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.
- Şeker**, Murat: İnsan Hakları ve ‘Yalan Makinası’, İnsan Hakları Yıllığı, Cilt 7-8, 1985-1986, s. 171-180.
- Taner**, Fahri Gökçen: Ceza Muhakemesi Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı Bağlamında Çelişme ve Silahların Eşitliği, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2019.
- Topal Gizlenci**, Beyza Nur: Ceza Muhakemesinde Belirti, Adalet Yayınevi, Ankara 2024.
- Toroslu Nevzat/Feyzioglu**, Metin: Ceza Muhakemesi Hukuku, Savaş Yayınevi, Ankara 2023.
- Tosun**, Öztekin: Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri, Cilt 1 Genel Kısım, 3. Bası, Fakülteler Matbaası, 1981.
- Tosun**, Öztekin/**Gürelli**, Nevzat: “Heyecan Göstergesi ile Yalanın Bulunması ve Ceza Hukuku”, Journal of Istanbul University Law Faculty, Cilt 30, Sayı 3-4, 2011, s. 498-544.
- Undeutsch**, Udo: “Die Verwertbarkeit unwillkürlicher Ausdruckserscheinungen bei der Aussagenwürdigung. Eine Anfrage von psychologischer Seite”, Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Cilt 87, Sayı 3, 1975, s. 650-662.
- Usluadam**, Asena Kamer: Ceza Muhakemesi Hukukunda Karakter Delili, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2022.
- Ünver**, Yener: “Ceza Muhakemesinde İspat, CMK ve Uygulamamız”, Ceza Hukuku Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2006. (İspat)
- Ünver**, Yener: “Ceza Hukuku Felsefesi Açısından İnsan Onuru ve Mevzuatımız”, Ceza Hukuku Dergisi, Sayı 7, 2008, s. 41-82. (İnsan Onuru)
- Ünver**, Yener/**Hakeri**, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt 1, 22. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024. (Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 1)

Ünver, Yener/Hakeri, Hakan: Ceza Muhakemesi Hukuku, Cilt 3, 22. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2024. (Ceza Muhakemesi Hukuku Cilt 3)

Yenisey, Feridun/Nuhoğlu, Ayşe: Ceza Muhakemesi Hukuku, 12. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2024.

Yıldız, Ali Kemal: Ceza Muhakemesinde İspat ve Delillerin Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul 2002.

Yurtcan, Erdener: Ceza Yargılaması Hukuku, 15. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara 2018.

Zoğlar Durmaz, Burcu: Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat Bakımından İfade ve Sorgu, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2021.